

Посібник адресовано вчителям з питань Освіти для демократичного громадянства (ОДГ) та Освіти прав людини (ОПЛ), методистам, представникам освітніх установ. Ця книга вміщує дев'ять навчальних тем з питань освіти для демократичного громадянства (ОДГ) та освіти прав людини (ОПЛ). Плани уроків надають покрокові інструкції та включають роздаткові матеріали для учнів та базову інформацію для вчителів. Посібник може бути використаний для підготовки вчителів та в системі післядипломної освіти з питань ОДГ та ОПЛ. Досвідчені вчителі можуть використати матеріали для реалізації власних ідей під час викладання. Посібник вміщує матеріали для викладання протягом навчального року для учнів ЗНЗ (7-9 класи). Однак, кожен розділ є самостійною темою, що дозволяє використати її як окремий модуль.

Метою ОДГ/ОПЛ є формування активного громадянина, здатного брати активну участь у житті демократичного суспільства. Саме тому курс ОДГ/ОПЛ базується та підтримує активні та проблемно спрямовані форми навчання. Шкільна громада розглядається як сфера автентичного досвіду, де молодь може навчатись активній участі та демократичному прийняттю рішень, а також вміти брати відповідальність з раннього віку. Ключові поняття ОДГ/ОПЛ розглянуті в посібнику як засоби навчання впродовж життя.

Том III є одним з серії шести посібників:

- ОДГ/ОПЛ Том I: Навчасмо демократії: Базові матеріали з питань демократичного громадянства та прав людини для вчителів
- ОДГ/ОПЛ Том II: Ростемо у демократії: плани уроків для початкового рівня з питань демократичного громадянства та прав людини
- ОДГ/ОПЛ Том III: **Живемо у демократії: ОДГ/ОПЛ Плани уроків для загальноосвітніх навчальних закладів**
- ОДГ/ОПЛ Том IV: Беремо участь у демократії: Плани уроків для загальноосвітніх навчальних закладів з питань демократичного громадянства та прав людини
- ОДГ/ОПЛ Том V: Досліджуємо права дитини: чотири коротких проекти для початкового рівня
- ОДГ/ОПЛ Том VI: Навчасмо демократії: колекція моделей з питань демократичного громадянства та освіти прав людини

COUNCIL OF EUROPE
CONSEIL DE L'EUROPE

www.coe.int

До складу Ради Європи входять 47 держав-членів, які віртуально охоплюють весь Європейський континент. Організація прагне розвивати спільні демократичні та законодавчі принципи, засновані на Європейській конвенції з прав людини та інших відповідних документах з захисту особистості. З часів свого заснування у 1949 році, одразу після закінчення другої світової війни, Рада Європи символізує примирення.

ISBN 978-966619273-1

9 789666 192731

<http://book.coe.int>
Видавництво Ради Європи

ОДГ/ОПЛ Том III

ОДГ/ОПЛ Том III

Живемо у демократії

Рольф Голлоб та Петер Крапф

Рольф Голлоб та Петер Крапф

Живемо в демократії

Плани уроків з питань Освіти для демократичного громадянства та Освіти прав людини для загальноосвітніх навчальних закладів

Видавництво Ради Європи

COUNCIL OF EUROPE
CONSEIL DE L'EUROPE

Живемо в демократії

Плани уроків з питань Освіти для демократичного громадянства та Освіти прав людини для загальноосвітніх навчальних закладів

Автори: Ролф Голлоб, Тед Хаддлестон, Петер Крапф, Дон Роу, Вім Таелман
Видавці: Рольф Голлоб і Петер Крапф

Том III

ОДГ/ОПА Томи I-VI

Освіта для демократичного громадянства та прав людини у шкільній практиці

Навчальні приклади, поняття, методи та моделі

УДК 371.017:321.7

ББК 74.266.0

Ж66

*Схвалено для використання у загальноосвітніх навчальних закладах
Комісією з філософсько-світоглядних дисциплін Науково-методичної ради
з питань освіти Міністерства освіти і науки України
(лист Інституту інноваційних технологій і змісту освіти
Міністерства освіти і науки України № 1.4/18-Г-454 від 28 жовтня 2009 р.)*

Автори : Рольф Голлоб, професор, Тед Хаддлестон, Петер Крапф, Дон Роу, Вім Таелман

Переклад з англійської, наукове редагування та адаптація : О. В. Овчарук, кандидат педагогічних наук, науковий співробітник.

Загальна редакція : Р. Голлоб, П. Крапф.

Загальна редакція української версії : Н. Г. Протасова, доктор педагогічних наук, професор.

Живемо в демократії : плани уроків з питань Освіти для демократ. громадянства та Освіти прав людини для загальноосвіт. навч. закл. / [Р. Голлоб, Т. Хаддлестон, П. Крапф та ін.] ; пер. з англ., наук. редагування та адапт. О. В. Овчарук ; заг. ред. : Р. Голлоб, П. Крапф ; заг. ред. укр. версії : Н. Г. Протасова. - К. : НАДУ, 2009. - 212 с.

ISBN 978-966-619-273-1

Висловлені в цьому посібнику думки є авторськими і не обов'язково відображають офіційну політику Керівного комітету з питань освіти (CD-ED) Ради Європи або Секретаріату.

Цей переклад публікується за погодженням з Радою Європи та є особистою відповідальністю укладачів.

Всі права застережені. Жодна частина цієї публікації не може бути перекладена, відтворена або передана в будь-якому вигляді або за допомогою будь-якого засобу – електронного (CD-Rom, Інтернет і т. ін.) або механічного, включаючи ксерокопіювання, запис, будь-яке зберігання інформації або пошукову систему, без попередньої письмової згоди видавничого підрозділу Директорату комунікацій та досліджень Ради Європи та Національної академії державного управління при Президентові України.
(F-67075 Strasbourg Cedex або publishing@coe.int)

Відповідальні за випуск : Н. Г. Протасова, В. В. Полторах.

Видано за рахунок коштів міжнародної технічної допомоги. Продаж заборонено

**Видання підготовлено в рамках спільного українсько-швейцарського проекту
“Сприяння розвитку освіти для демократії в Україні”**

Координація випуску, адаптація та редагування української версії здійснені Національною академією державного управління при Президентові України (<http://www.academy.gov.ua>)

Фінансування української версії: Цюрихський педагогічний університет (ЦПУ), Інститут міжнародних освітніх проєктів (www.phzh.ch/ipe)

**УДК 371.017:321.7
ББК 74.266.0**

ISBN 978-966-619-273-1

- © Рада Європи, 2009
- © Національна академія державного управління при Президентові України, 2009
- © Спільний українсько-швейцарський проєкт “Сприяння розвитку освіти для демократії в Україні”, 2009
- © Голлоб Р., Хаддлестон Т., Крапф П., Роу Д., Таелман В., 2009
- © Видавництво “Гопак”, 2009

ЗМІСТ

Передмова	5
Вступ.....	7
Концептуальна структура посібника: ключові поняття.....	12
Частина 1: Особистість та громада	19
Розділ 1: Стереотипи та упередження. Що таке ідентичність? Як я переконую інших, як вони мене сприймають.....	21
Розділ 2: Рівноправність. Чи є ти більш рівноправним, ніж я?.....	41
Розділ 3: Різноманітність та плюралізм. Як люди можуть жити разом у мирі?.....	63
Розділ 4: Конфлікт. Що робити, якщо ми не згодні?	89
Частина 2: Беремо відповідальність	111
Розділ 5: Права, свободи та відповідальність. Які наші права та як вони захищені?	113
Розділ 6: Відповідальність. Яку відповідальність несуть люди?.....	141
Частина 3: Участь	159
Розділ 7: Шкільна газета. Вивчаємо ЗМІ через створення ЗМІ	161
Частина 4: Сила та влада	175
Розділ 8: Правила та закон. Яких правил потребує суспільство?	177
Розділ 9: Уряди та політики. Як потрібно керувати суспільством?	197

ПЕРЕДМОВА

ШАНОВНІ ДРУЗІ!

Україна сьогодні є частиною європейського політичного і суспільно-економічного простору та впевнено інтегрується до європейської спільноти. Розвиток нашої країни як європейської демократичної держави неможливий без усвідомлення кожним громадянином власної гідності та ідентичності, здатності до свідомого прийняття рішень, визнання різних культур, політичних і релігійних уподобань, поваги та вміння захищати свої права. Всі ці механізми тісно пов'язані з розвитком демократичних цінностей молоді.

У країнах Європи шкільна освіта сьогодні побудована на принципах рівного доступу до якісної освіти, рівних можливостей навчатись у демократичному середовищі, набувати знання та вміння в галузі прав людини, демократії, багатокультурності, свідомого вибору та прийняття рішень.

Навчальний посібник “Живемо в демократії. Плани уроків з питань Освіти для демократичного громадянства та Освіти прав людини для загальноосвітніх навчальних закладів” розроблено експертами Ради Європи як інструмент для педагогів, які викладають різні навчальні дисципліни та працюють у галузі громадянської освіти. Навчальний матеріал у цьому посібнику поданий у легкій, доступній формі, що дає змогу використовувати його як під час викладання спеціального курсу, так і при викладанні окремих модулів і тем на уроках із різних навчальних дисциплін. Уміння та навички в галузі громадянської освіти мають стати підґрунтям для розвитку компетентної молоді, здатної самостійно приймати рішення, і сприятимуть становленню молодої людини в різних життєвих сферах.

Важливо, що цей посібник укладено з урахуванням того, що поняття та приклади, наведені в змісті вправ і уроків, характерні як для країн Європи, так і для України. Саме тому укладачі посібника та його перекладачі намагались адаптувати саме термінологію, а не зміст посібника, який є цінним своєю автентичністю та тим, що він був успішно апробований у навчальних закладах багатьох європейських країн.

Автори та укладачі сподіваються, що інформація для вчителя та учнів, що подана в посібнику, сприятиме прискоренню процесів, які наближають Україну до європейських стандартів життя та демократії, формуванню молодого покоління громадян демократичної країни.

Овчарук О. В., к.пед.н.

Вступ

Що ця книга пропонує?

Цей посібник адресовано вчителям, методистам, представникам освітніх установ, видавцям та перекладачам у країнах-членах Ради Європи. Видання може бути перекладене та адаптоване згідно зі специфічними вимогами різних освітніх систем.

Ця книга вміщує дев'ять навчальних тем з питань Освіти для демократичного громадянства (ОДГ) та Освіти прав людини (ОПЛ). Темі складаються кожна з чотирьох уроків та призначені для учнів на останньому році середнього рівня ЗНЗ (8-9 класи, залежно від шкільної системи країни). Кожна тема концентрується навколо ключових понять, пов'язаних з ОДГ та ОПЛ: ідентичність – свобода – конфлікт – спілкування – плюралізм – правила та закон – рівність – управління.

Для кожного уроку детально описано порядок запропонованих навчальних кроків, настільки, щоб їх було можливо виконати. Матеріали для учня включені до додатків кожної теми, що розширює можливості вчителя у використанні посібника. Книга адресована вчителям, а не учням. Наш досвід з підготовки вчителів показав, що тренери та початківці-педагоги оцінять детальний опис уроків, а досвідчені вчителі зможуть знайти певні ідеї та матеріали, що будуть корисними для їх класів. Методисти можуть використовувати цю книгу як посібник для підготовки вчителів з питань ОДГ та ОПЛ.

Це – перевидання книги. Перше видання було розроблено в Боснії та Герцеговині для підтримки нового шкільного предмета – демократія та права людини, що був запроваджений у 2002 р. Починаючи з 1996 р. Рада Європи була залучена до підготовки вчителів та методистів з питань освіти для демократичного громадянства та освіти прав людини з метою підтримки побудови мирних процесів після війни. Видавці та автори першого видання були членами міжнародної команди тренерів, що брали участь у даному проекті. Ми запропонували післядипломну підготовку вчителів і методистів та розроблені матеріали, включаючи перше видання цього посібника, для підготовки вчителів та посібник для роботи в класі¹.

Яким є підхід до освіти для демократичного громадянства та освіти прав людини?

Базові принципи ОДГ можуть бути добре проілюстрованими одним прикладом. Свобода думки та висловлювання² - базове право демократичної участі. У рамках ОДГ/ОПЛ учні мають знати, усвідомлювати та оцінювати право на вільну думку та висловлювання, а також вони повинні знати, як ці права захищені державною конституцією (навчальний вимір знання та розуміння). Оскільки активне використання цього права є основним для участі у демократичному суспільстві, учні мають також навчитись та застосовувати вміння аргументувати свої думки публічно (навчальний вимір формування навичок та компетентностей). Зрештою, свобода висловлювання та думки лежить в основі відкритого, плюралістичного суспільства. Протилежність та боротьба інтересів та думок є нормою, а не винятком. Конфлікт буде зростати та буде вимагати розв'язання ненасильницькими засобами, наприклад, через слово (аргументування, торги, переговори – як на публіці, так і за закритими дверима). Відкрите плюралістичне суспільство відповідає набору правил та суворих інституцій, що зобов'язують дотримуватись цих правил, більше ніж поширюють цінності між громадянами. Ці цінності включають толерантність, взаємоповагу, сприйняття чесного компромісу, ненасильство та здатність діяти в ситуаціях невдоволення та протистояння, де досі багато питань не вирішено. Якщо політичний процес прийняття рішень підтримується та діє в рамках суворого порядку та демократичних цінностей, суспільство може досягти високого рівня незадоволення конкретними питаннями. Свобода думки не може бути загрозованою для ефективного управління, однак вона підтримує його як засіб відкритого та ефективного вирішення проблем та конфліктів. Демократія має культурний вимір, а в політичній теорії вона була усвідомлена як неписаний соціальний контракт, що діє між усіма громадянами. Кожне нове покоління має перш за все розуміти та підтримувати цей неписаний соціальний контракт (набуття цінностей).

¹Для детального ознайомлення з доробком цього проекту див. том I даної серії.

²Див. UDHR, 10 December 1948, Article 19; ECHR, 4 November 1950, Article 10.

Цей приклад показує, що ОДГ/ОПА керується загальним (холістичним) підходом, інтегрованим навчанням у трьох вимірах:

- знання та розуміння (когнітивний вимір);
- формування навичок та компетентностей;
- набуття цінностей та власної думки.

Ця модель навчальних вимірів застосовується до освіти загалом та буде близькою для багатьох читачів. Кожен учитель знає, якими міцними є стереотипи стосовно пізнавального навчання, особливо в старших класах. Як ОДГ/ОПА відповідає на даний виклик та яку (холістичну) універсальну модель навчання представляє? Інакше кажучи, якщо учні повинні це вивчати, то що мають робити вчителі?

Які базові принципи ОДГ/ОПА?

Загалом ОДГ/ОПА інтегрують ці виміри навчання через створення комплексу, що включає навчання в класі та навчання через реальний життєвий досвід. ОДГ та ОПА базуються на наборі трьох дидактичних підходів:

- навчання “про” демократію та права людини;
- навчання “через” демократію та права людини;
- навчання “для” демократії та прав людини.

Ці три дидактичних підходи до ОДГ/ОПА формують інтегрований підхід. У всьому, що робить вчитель, усі три дидактичних підходи є задіяними та слугують усім трьом вимірам навчання. Ми розглянемо кожен з цих підходів докладніше.

Навчання “про”

Такий підхід передбачає викладання громадянської освіти як обов’язкового шкільного предмета. Навчання “про” відносять до так званого когнітивного виміру в навчанні. Стандарти когнітивних програм освіти для демократії та освіти прав людини включає наступне: учні можуть пояснювати, як функціонує демократія на противагу іншим формам державного правління (диктатура, олігархія); учні можуть описувати традиції та історію становлення інституту прав людини; вони можуть також продемонструвати, як деякі з прав людини можуть бути інтегровані до конституції їх країн, даючи таким чином статус громадянських прав, що більш захищені. Навчальна програма може таким чином включати курси з освіти для демократії та освіти прав людини і тісно пов’язані предмети, такі як історія, суспільні науки та економіка.

Навчання “через”

Учні повинні не тільки знати про свої права в контексті участі, а й також бути здатними застосовувати їх. Вони потребують для цього практичного досвіду та навчальних можливостей через участь у прийнятті рішень там, де це можливо та корисно. Наприклад, учитель має давати учням можливість відстоювати їх точку зору як за темами, що вони вивчають у класі, так і в питаннях, пов’язаних із самим навчанням та процесами життя школи. Розуміння даного шляху впровадження освіти для демократії та освіти прав людини в навчальні програми дає можливість використовувати педагогічний інструментарій залучення до цього всієї школи, а не тільки спеціально підготовлених учителів у даній галузі. Такі цінності, як толерантність та відповідальність формуються через досвід, але багато що залежить від учителів – усіх учителів та всіх предметів – які мають надати переконливі рольові моделі. Разом з тим демократичні цінності у невербальному способі поведінки будуть недостатніми. Досвід шкільного життя потребує відображення і взаємозв’язку з поняттями та систематичними шляхами розуміння (навчання “про”). Освіта для демократії та освіта прав людини залежить від двох вимірів, а дебати щодо того, чи ОДГ/ОПА, або громадянська освіта як предмети можуть бути включені до навчальних програм не є коректною.

Навчання "для"

Ця дидактична перспектива стосується взаємозв'язку між шкільним досвідом та подальшим життям. Освіта для демократії та освіта прав людини дотримується принципу, що досвід шкільного життя впливає загалом на політичну соціалізацію. Це правда, що освіта, включаючи життя школи, є підсистемою, що управляється специфічними потребами та правилами, а досвід з цієї підсистеми не може бути прямо перенесеним у інші сфери. Але разом з тим життя в школі є частиною реального життя. Велика частина досвіду, що учень набуває в школі, буде відображена у їх дорослому житті, наприклад, питання гендерної рівності, інтеграції членів громади з різним етнічним та соціальним походженням, досвід пов'язаний з насильством, прийняттям відповідальності, переживаючи досвід нерівномірного розподілу влади та нестачі ключових ресурсів (таких як гроші та час), підкорюючись правилам та законам, йдучи на компроміси. Навчання "для" відповідає важливості навчання для подальшого життя. Це завдання для вчителів усіх предметів у формуванні в учнів навичок активної участі, як, наприклад, здатності публічно відстоювати одну точку зору коротко та чітко.

Освіта для демократії розглядає школу як місце, де учні можуть навчатись через реальний життєвий досвід. Школа це більше, ніж місце ізольованого академічного навчання для подальшого життя. Школа також є мікрогромадою, що слугує моделлю суспільства в цілому³. До певної міри школа має навіть стати моделлю більш чи менш демократичного суспільства, з огляду на те, як члени шкільної громади зможуть брати участь у процесах прийняття рішень, за великим рахунком, у рамках шкільного середовища більш ніж це буде можливим поза її межами. Навчання "для" демократії та прав людини передбачає, як брати участь у житті громади, у той час, як навчання "через" демократію та права людини передбачає, що ця громада керується демократичними принципами, де права людини та права дитини розглядаються як педагогічне спрямування. Демократія належить до політичної культури, якій учні повинні навчатись через шкільний досвід та через відображення цього досвіду (навчання "про"). ОДГ/ОПЛ роблять свій внесок в освітні реформи, що стосуються всієї школи, залучаючи всіх учителів та завучів, шкільну адміністрацію та класних керівників. Фокус даного посібника, з іншого боку, також спрямований на освіту для демократичного громадянства та прав людини як шкільного предмета. Реформування полягає в багатьох невеликих кроках та передбачає, що процес та результат можуть бути різними залежно від країни та конкретного контексту. Перші кроки можуть бути зроблені в класі, де вчителі можуть вирішити, що вони бажають змінити. З такої точки зору роль методів та змісту є вкрай важливим.

Як цей зміст пов'язаний з методами освіти для демократичного громадянства та освіти прав людини?

Загалом навчання має проводитись учителем. Навчання - це активний процес, що відрізняється від того, як навчається один учень від іншого (так звана конструктивістська концепція навчання). Приклади, що подані, демонструють, як можуть учні отримувати задоволення від свободи висловлювань через практичне застосування – "використай його, або уникни його". Вчителі, які не тільки навчають ОДГ/ОПЛ, а й інших предметів повинні надати своїм учням можливість та завдання, що підтримують цей процес навчання, наприклад, через презентації, дискусії, дебати, написання есе, створення постерів, творчих робіт та відеокліпів.

ОДГ/ОПЛ таким чином підсилює методи, спрямовані на інтерактивне, кооперативне, орієнтоване на виконання завдань навчання. Вирішуючи проблеми, пов'язані з конкретними завданнями та знаходженнями рішень, самі учні можуть більше навчитись, ніж вони будуть працювати у фронтальній формі роботи, такий процес також буде більш гнучким та врахує їх індивідуальні потреби. Теми даного посібника демонструють, як навчання, спрямоване на вирішення завдань, може бути пов'язане із специфічними тематиками та предметами, включаючи навчання через виконання проєктів, застосування критичного мислення, дебатів та дискусій, обговорень та отримання зворотного зв'язку. Водночас фронтальне навчання є зворотною формою

³Це поняття було запроваджено такими дослідниками, як Дьюї ("школа як ембріональне суспільство" та Вон Гентінгом ("школа як поліс").

інтерактивного навчання і не може бути в даному випадку альтернативою. Хороше навчання завжди є комбінацією обох форм, що показує описання уроків у даному посібнику.

Ключове завдання ОДГ/ОПЛ: Участь у демократії			
Навчання	Викладання	Методи	Школа
Знання та розуміння Навички Ставлення та цінності	Викладання <ul style="list-style-type: none"> • про • через • для демократії та прав людини 	<ul style="list-style-type: none"> – орієнтовані на завдання, – інтерактивні, – кооперативне навчання поєднані з <ul style="list-style-type: none"> • настановами • рекомендаціями • тренінгом • демонстрацією вчителем 	“Школа як мікросуспільство” Реальний життєвий досвід у школі

Навчання, орієнтоване на завдання, передбачає планування часу для роботи в класі. Загалом, якщо вчителі хочуть, щоб учні зробили більше, вони повинні менше говорити самі та менше часу витратити в класі. Водночас вони повинні бути більш гнучкими у відповідь на індивідуальні потреби учнів. Навчання, орієнтоване на завдання, вимагає детального планування та підготовки, що є більш затратним по часу, ніж при фронтальній роботі. Це, можливо, виправдовується тим, що подальший успіх досягається завдяки саме тому, що є вже загальновідомим, а саме – необхідності переходу до інтерактивного навчання.

Може тому здатись парадоксальним створення книги, призначеної для вчителя, а не для учнів. Однак саме тому, що інтерактивне навчання та навчання, орієнтоване на завдання, ставлять більш складні завдання для вчителів, вимагаючи від них виконання різного виду ролей та відповідаючи гнучко на навчальні потреби учнів, ця книга спрямована на підтримку вчителів у ключових моментах – для того щоб учитель надав можливість та завдання учням стати більш активними.

Яке ключове завдання ОДГ/ОПЛ?

Демократична система залежить від активних демократів. Як взяти участь у демократичних процесах та навчитись цьому? Складність інституціональних рамок та аспектів ходу дискусії вимагає мінімального рівня знання та розуміння. Участь у публічних дебатах, що передбачає змагання ідей та організованих інтересів, потребує таких навичок, як здатність говорити публічно та вести переговори. Розуміння та оцінювання неписаних соціальних контрастів, підкреслених політичною культурою демократичних суспільств, залежить від цінностей та ставлень, яких притримується молода людина. Ключовим завданням ОДГ/ОПЛ є підтримка демократії в дії через підтримку молодого покоління у їх становленні як активних громадян. Демократія не може функціонувати без інституціональної мережі, захищеної конституцією. Але цього недостатньо. Вона має бути відображена в житті суспільства. Це є культурним виміром, де ОДГ/ОПЛ знаходить підтримку та зміцнюється. Саме Рада Європи звертає увагу на підготовку вчителів з питань ОДГ/ОПЛ у підтримці мирних процесів.

Цей посібник призначений для вчителів та учнів 8-9-х класів. Серйозне навчання залежить від того, що вже людина знає та який вона має життєвий досвід. У темах посібника особливий акцент зроблено на культурному вимірі демократії, у той час як книга для середнього рівня ЗНЗ

(ОДГ/ОПЛ, том IV) присвячена політичному та інституціональному вимірам демократії у суспільстві та у процесах вироблення рішень⁴.

Європейський підхід у ОДГ/ОПЛ

У посібнику відображено так званий європейський підхід до викладання ОДГ/ОПЛ через переваги, що витікають з різної кількості підґрунть. Ми втілили ці ідеї у першому виданні даної книги у Боснії та Герцеговині, де в її обговоренні та редагуванні взяло участь багато освітян. Автори та видавці даного посібника представляють навчальні підходи та традиції Великої Британії, Бельгії, Швейцарії та Німеччини. У підготовці та перегляді видання взяли участь представники Ради Європи: О.Олафсдоті, С.Кітінг-Четвайнд, а також С.Марунчедду та доктор В.Вейдінгер (Міжнародний освітній проект (ІРЕ), Цюріх). А.Доул, редактор. Рада Європи, працювала над останнім варіантом нашої книги. Ілюстрації та дизайн тексту здійснила П.Віскеманн, якій ми безмежно вдячні. Ми також висловлюємо подяку авторам, ілюстратору, рецензентам та літературному редактору за їх внесок у роботу. Особливо ми вдячні Е.Адзовіч, координатору Ради Європи в Сараєво, який опікувався проектом з викладання ОДГ/ОПЛ. Без їх внеску в роботу з самого початку проекту така книга не змогла б з'явитись. Ми дякуємо всім нашим партнерам у цьому дійсно Європейському проекті.

Страсбург,

Рольф Голлоб (Цюріх, Швейцарія)

Петер Крапф (Вейнгартен, Німеччина)

⁴ОДГ/ОПЛ може вкладатись для будь-якої вікової категорії, передбачаючи, що рівень експертизи та досвіду тих, хто навчається, буде взято до уваги. Посібник для дітей з прав людини (ОДГ/ОПЛ, том V) демонструє набір дидактичних підходів від дитячого садочка до рівня 8-го класу.

Концептуальна структура посібника: ключові поняття

Ключові поняття у ОДГ/ОПА – інструменти для активного громадянина

Зосереджуючись на поняттях, посібник базується на класичному дидактичному підході до громадянської та інших галузей освіти. Поняття були взяті з теорії, однак у викладанні та навчанні вони не створюють систематичної теоретичної структури. До певної міри вони відбираються виходячи з корисності засобів для того, хто навчається.

Поняття є когнітивною структурою, що надає можливість учням інтегрувати нову інформацію у багатозначному контексті та можливість більш легко запам'ятовувати (конструктивістське навчання). Це особливо стосується фактів та явищ, які в іншому випадку учні мають вивчити напам'ять. Поняття також є корисними для розуміння прочитаних газет та прослуханих новин як аспект, що стає важливим, оскільки пов'язаний з поняттями демократії, влади, конфлікту та відповідальності. Дані поняття є важливими в освіті та інформуванні громадян. Однак вони не тільки складають структуру когнітивного навчання; вони також впливають на розвиток цінностей та навичок. Ці зв'язки відображені в усіх темах даної книги, що далі буде показано детальніше.

Учні, які навчилися ставити питання, керуються ключовими поняттями ОДГ/ОПА, будуть більш підготовленими до роботи з новою інформацією та новими проблемами у майбутньому (навчання впродовж життя). Навчання, що базується на поняттях (понятійне навчання), також готує учнів для більш розгорнутого навчання на академічному рівні, де вони можуть вивчати теорію, що генерує самі поняття.

Як учні розуміють та використовують ключові поняття?

Процес мислення та навчання передбачає багато роботи в контексті взаємодії конкретного з абстрактним. Поняття є абстрактним, узагальненим продуктом аналізу та переконання. Учні можуть усвідомлювати поняття, використовуючи два підходи - дедуктивний та індуктивний. Дедуктивний підхід передбачає знайомство з поняттям, представленим у лекції або в тексті, а потім застосовується до чогось конкретного, наприклад певного прикладу або досвіду. Індуктивний підхід передбачає інший шлях - від конкретного до абстрактного. Читач побачить, що всі теми даної книги загалом наслідують індуктивний шлях.

Ключові поняття посібника розвинуті з конкретних прикладів – нерідко історій або т. зв. кейсів. Коли учні оговорюють, які з прикладів належать до загальних, їм важливо знайти поняття, що допоможе підбити підсумок узагальненим аспектам. Учитель вирішує, як і коли вводити нове поняття.

Поняття є засобами розуміння учнями нових тем. Чим частіше вони використовують поняття, тим краще вони розуміють їх, тим тіснішими будуть взаємозв'язки (когнітивна структура). Чим більше навчання передбачає вивчення ізольованих фактів, які необхідно вивчити напам'ять, тим більше учні можуть пов'язувати та усвідомлювати нову інформацію, розуміючи, що вони вже розробили ці поняття самі.

Як може бути адаптований даний посібник?

Теми описують перші з двох важливих кроків навчання, рухаючись від конкретного до абстрактного. Вони надають засоби для вчителів та учнів, щоб вони самі вирішили, як їх застосовувати. Це другий крок від абстрактного назад до конкретного. Змінюватись можуть не лише інтереси та потреби учнів, а й також інституціональна структура та освітні традиції залежно від країни. Такою є відправна точка в адаптації даного посібника.

Теми даного посібника пропонують засоби, що підтримують розвиток політичної грамотності, формування навичок, розвиток ставлень. Вони не стосуються конкретної ситуації у тій чи іншій країні, в той чи інший час, однак читач буде знаходити пропозиції для учня та вчителя щодо збирання матеріалів, які пов'язують зміст певних тем із контекстом їх країн. Видавці та перекладачі, так само як і вчителі, повинні це мати на увазі. Оскільки в кожній країні існують свої певні традиції

демократії, що випливають із культурних традицій та суспільного розвитку, кожна країна має розробити свою версію ОДГ/ОПА, враховуючи освітню та шкільну систему, інституціональну структуру політичної системи, аспекти політичного життя та процесів прийняття рішень.

Які ключові поняття включені до даного посібника?

Карта понять, представлена нижче у вигляді концентричних кіл, демонструє, яке з ключових понять включено до кожної з тем ОДГ/ОПА. Участь у демократичній громаді в ролі активних громадян є основним завданням ОДГ/ОПА, що відображено в ключовій позиції даної концепції.

У наступному колі зображені три елементи демократії: права, відповідальність та правосуддя. Вони виходять із трьох взаємопов'язаних та важливих умов, що необхідні для успішного досягнення демократії.

Громадяни повинні мати гарантії, активно використовувати права людини та давати їм можливість участі у процесах прийняття рішень – наприклад право голосувати за свободу висловлення, свободу преси, рівність права та право більшості. Демократія це конкурентне поняття – існує конкуренція між інтересами ідей та цінностей, з одного боку, та цінних товарів та злиднів. Однак можливість впливати на процес прийняття рішень в умовах конкурентного економічного ринку розподілена нерівномірно, і водночас у суспільстві існує нерівний розподіл благ та можливостей. Все це є політичним аспектом, що означає, як і до якої міри результати економічного та соціального розподілу повинні бути відкориговані (соціальна справедливість). Громадяни можуть застосовувати свої права для захисту інтересів, однак жодне суспільство не може вижити, якщо його члени не бажають піклуватись один про одного, або про спільні інтереси (відповідальність). Такий короткий опис показує, що поняття не можуть бути самі по собі, вони пов'язані з іншими та повинні бути збалансованими, перш ніж бути зрозумілими.

Інші поняття, що зображені у других колах, пов'язані з цими базовими поняттями - кожен різними шляхами.

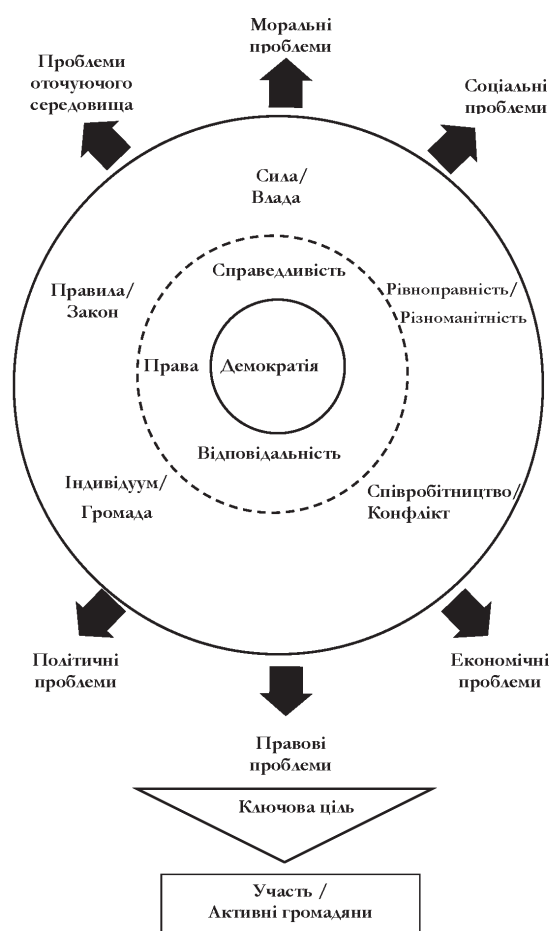
Стрілки, що спрямовані назовні, вказують на те, що всі ці поняття можуть бути використаними у зв'язку з аспектами різного порядку – моральними, соціальними, економічними, правовими, політичними та навколишнього середовища.

Ключові поняття та навчальні виміри ОДГ/ОПА

Ключові поняття пов'язані як з основною тематикою посібника, так і з трьома вимірами у ОДГ/ОПА, що були описані у вступі. Наступна таблиця демонструє, що теми торкаються того, як навчати через демократію та права людини та для них. Також таблиця показує, як і чому теми угрупованні під чотирма назвами та належать до ключових аспектів ОДГ/ОПА.

1. Індивідуальність та громада.

Карта ключових понять з питань Освіти для демократії громадянства / Освіти прав людини

2. Взяття відповідальності.
3. Участь.
4. Сила та влада.

Впорядковані під цими заголовками теми складають курс. Частина 1 починається з індивідуальності та далі фокусується на суспільстві – соціальній взаємодії, стереотипах, різноманітті, плюралізмі та конфлікті. У частині 2 розглядаються аспекти того, хто повинен брати відповідальність у суспільстві. У частині 3, тема 7 (Шкільна газета) наголошено, як дана тема веде до вироблення вміння бути активним у суспільстві – а в даному випадку – в шкільному суспільстві. Частина 4 розглядає закон, законодавство та політику як на загальному рівні, так і в контексті шкільного парламенту.

Тема № з/п	Назва	Ключове поняття ОДГ/ОПА	Навчання про-через-для демократії та прав людини		
			“про”	“через”	“для”
Частина 1: Особистість та громада					
1	Стереотипи та упередження. Що таке ідентичність? Як я переконую інших, як вони мене сприймають?	Ідентичність Індивідуальність та громада	Взаємне сприйняття Стереотипи Упередження Індивідуальність та групова ідентичність	Переключаємось на перспективи	Розпізнаємо та обговорюємо стереотипи та перспективи
2	Рівноправність. Чи є ти більш рівноправним, ніж я?	Рівноправність Дискримінація Соціальна справедливість	Дискримінація в суспільстві Рівноправність як фундаментальне право людини	Розуміння різниці та подібності Переходимо до перспективи жертв дискримінації	Робимо виклики дискримінації Моральне розмірковування
3	Різнманітність та плюралізм. Як люди можуть жити разом у мирі?	Різнманітність Плюралізм Демократія	Плюралізм та його обмеження Рівні права та освіта Захист уразливих осіб та груп засобами договорів з прав людини	Толерантність Фокус більше на аспектах, ніж на людях	Демократична дискусія Дослідницькі дебати Переговори
4	Конфлікт. Що робити, якщо ми не згодні?	Конфлікт Мир	Ситуація успішного вирішення конфлікту Бажання, потреби, компроміс	Ненасильство	Шестиступенева модель вирішення конфлікту
Частина 2: Беремо відповідальність					
5	Права, свободи та відповідальність. Які наші права та як вони захищені?	Права Свободи Відповідальність	Базові потреби Бажання Людська гідність Відповідальність та захист прав людини	Усвідомлення особистої відповідальності	Визначасмо та робимо виклик порушенню прав людини
6	Відповідальність. Яку відповідальність несуть люди?	Відповідальність	Правова, соціальна, моральна відповідальність Роль НДО у громадянському суспільстві	Моральне розмірковування Вирішення дилеми (конфлікт і відповідальність)	Беремо власну відповідальність

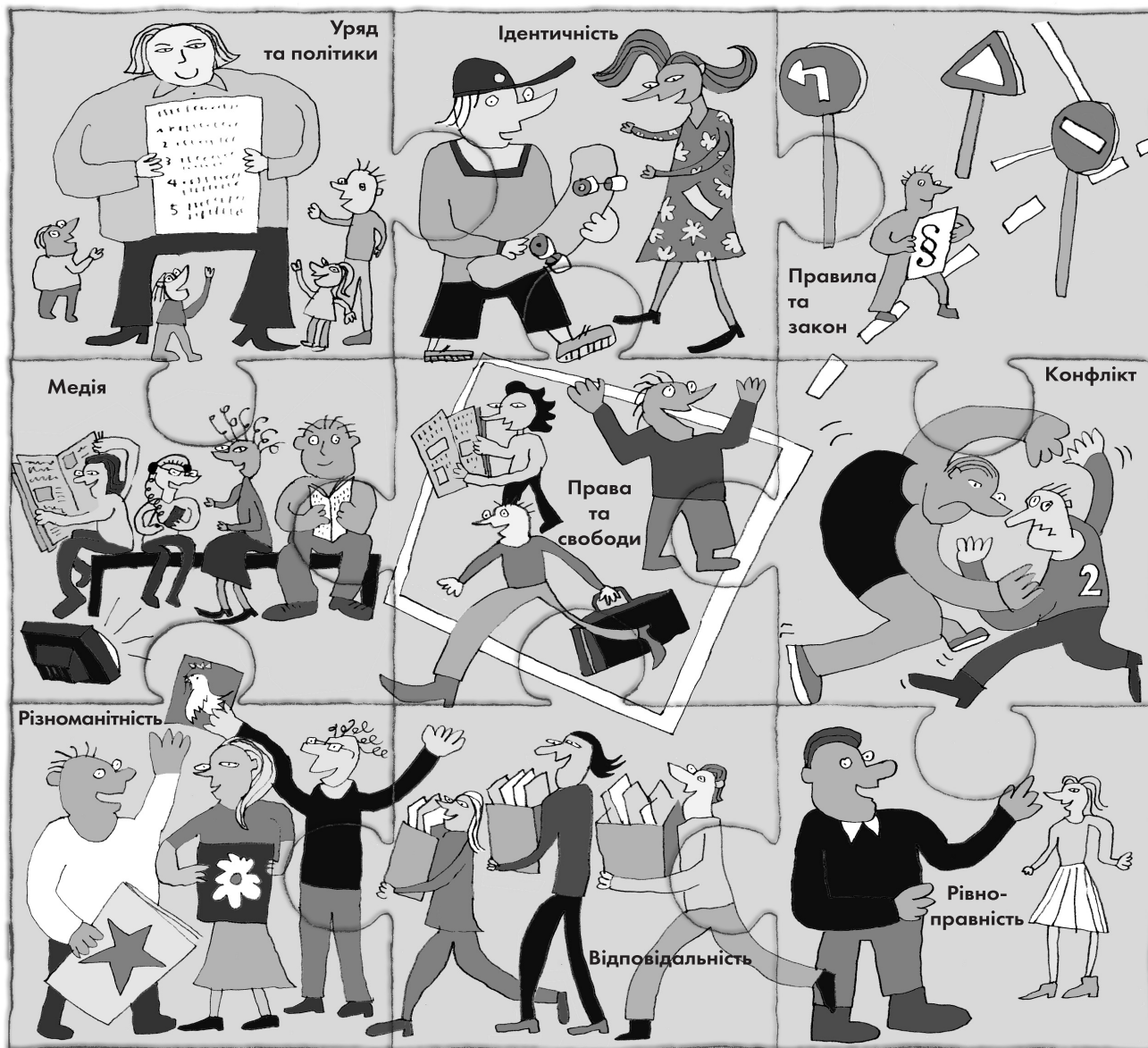
Тема № з/п	Назва	Ключове поняття ОДГ/ОПА	Навчання про-через-для демократії та прав людини		
			“про”	“через”	“для”
Частина 3: Участь					
7	Шкільна газета. Вивчаємо ЗМІ через створення ЗМІ	Демократія Публічна думка	Типи друкованих ЗМІ Призначення нових рубрик	Свобода інформації та висловлення Планування Спільне прийняття рішень	Взяття персональної відповідальності за проект
Частина 4: Сила та влада					
8	Правила та закон. Яких правил потребує суспільство?	Правила та закон Сила закону	Призначення закону Цивільне право, кримінальне право Права молодих людей Критерії хороших законів	Визначаємо чесні закони	Поважаємо закон
9	Уряди та політики. Як потрібно управляти суспільством?	Сила та влада Демократія Політика	Форми правління (демократія, монархія, диктатура, теократія, анархія) Відповідальність уряду	Свобода думки та висловлення Критичне мислення	Дебатування

Групування тем навколо ключових аспектів дає вчителю більше гнучкості у плануванні уроку. Питання, що порушуються учнями в одній темі, нерідко пов'язані і з наступною темою, що дає змогу учителю краще відповідати на потреби учнів.

Як показано нижче, всі теми в даному посібнику побудовані на індуктивному підході до навчання. Таблиця показує категорії, пов'язані з цими ключовими поняттями через всі теми (навчання про демократію та права людини). Другий навчальний вимір ОДГ/ОПА – розвиток демократичних ставлень та цінностей адресований до Частини 2 – Беремо відповідальність. Тут представлено ціннісний вимір, як у стовпчику “Навчаємо через демократію та права людини”. Третій навчальний вимір ОДГ/ОПА – навчання, як брати участь у житті громади (навчання для демократії та прав людини) також адресований до кожної теми. Тема 5 більше спрямована на цей вимір.

Плани уроків включають вставки з концептуальних понять. Тут не тільки пояснюються ключові поняття, а й розглядаються інші поняття, що є важливими для проведення уроків.

Поняття пазл – модель конструктивістського навчання

Поняття пазл проходить через книгу як лейтмотив. Пазл з'являється на титульній сторінці кожної теми, зображуючи частину, яка відповідає ключовому поняттю того, що даний урок представляє. Тут наведено дев'ять ілюстрацій, що подані разом у формі пазл. Цей малюнок можна прочитати різними шляхами.

Перш за все текст кожного малюнка робить зрозумілим те, яке поняття ОДГ/ОПА представлено ілюстратором Петі Віскеманн. Далі, поєднуючи дев'ять малюнків, пазл вказує, що 9 понять пов'язані між собою різними шляхами та формують одне ціле.

Однак пазл складає для нас враження про те, що комплект понять у посібнику є завершеним сам по собі, і що ніякі інші поняття не можуть бути додані. Якщо ми подивимось з даної точки зору, то пазл може бути розглянутий як той, що вводить в оману, та не пропонує жодного дидактичного вибору в концептуальній структурі даного посібника.

Дійсно, ці дев'ять понять не формують тісну систему теорії пізнання. Швидше вони обрані тому, що ми відчули їх особливо важливими та корисними. Також цікавим є розуміння того, що таке, наприклад, гроші, влада та ідеологія. Посібник є більше підручником, ніж теоретичним посібником, що є відкритим до адаптації та доопрацювання.

Водночас існує спроба усвідомити, що таке пошук та як конструктивізм рухає процес навчання в намаганнях створити смисл. Учні пов'язують нову інформацію з тією, що вони вже знають та тією,

що вони щойно усвідомили. Пазл може в такому випадку бути прочитаний як символ того, як смисл може створюватись учнем. Учні намагатимуться пов'язати ключові поняття ОДГ/ОПЛ одне з одним. Роблячи це, вони будуть створювати свій власний пазл у своїй уяві з різними взаємозв'язками та їх особистими порядками елементів. Можливо, вони виявлять прогалини та відсутні зв'язки і будуть ставити питання, що сягають за межі мети та ключових понять даної книги. Їх результати будуть відрізнятися один від одного, а пазл буде відображати це через демонстрацію поняття в іншому порядку, що відрізняється від діаграми, або таблиці, поданих вище. Учні можуть припускатися помилки, створюючи свої власні пазли для того щоб продемонструвати результати роботи в класі. У разі потреби учень або вчитель має виправити їх (деконструкція).

Коли вчитель використовує цей посібник та готується до уроків, він формує ідею і те, як ці поняття пов'язані з тим, а учні мають або повинні зрозуміти його.

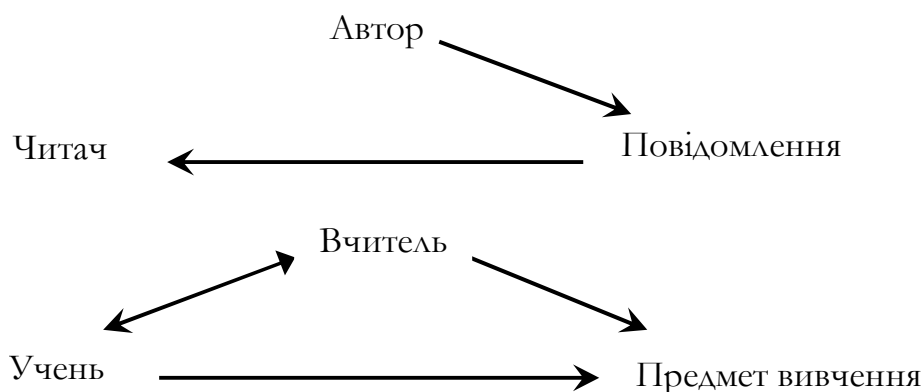
Як говорить прислів'я, малюнок показує більше, ніж тисяча слів. Таким чином, пазл може сказати читачу багато про ключові поняття даної книги, про здійснення дидактичного вибору та про конструктивістське навчання.

Малюнки підтримують активного читача (метарефлексія)

Цей розділ розповідає про абстрактне – про самі поняття. Автор ставив нелегке завдання – донести зрозуміло свою думку, а читач також має нелегке завдання – зрозуміти цю думку. Такий поділений досвід між автором та читачем має багато спільного із взаємодією між учителем та учнем. Це передусім цікаве відображення спілкування між автором та читачем у даному розділі. Роблячи це, ми застосовуємо індуктивний підхід, окреслюючи конкретний, спільний досвід для того щоб досягти проникливості та бути обізнаним у різних галузях, особливо в навчанні та викладанні.

Дослідження довели, що багато читачів даної книги звертають увагу на малюнки та діаграми перш ніж вивчають сам текст. Сила малюнків полягає в їх естетичному відображенні в нашій уяві та їх концентрації інформації. Їх слабкі сторони полягають у тому, що інформація передається невербальним шляхом. Глядач може скласти ідею у своїй уяві, що буде протилежною точці зору автора.

Автор, читач та повідомлення формують трикутник взаємовідношень. У цій структурі один елемент завжди відсутній у відношенні до двох інших. Це означає, що автор не має достатнього контролю над повідомленням, що читач формує у своїй уяві. Так само як вчитель не може вирішити, що учень запам'ятає, а що – забуде. Однак, якщо читач зацікавлений та хоче знайти шляхи правильного розуміння малюнків, їх відповідність думці авторів, автор має супроводжувати малюнки текстами та коментарями, що пояснюють та коментують малюнки.

Цікаво порівняти структуру спілкування між автором та читачем з такою ж між вчителем та учнями в моделі дидактичного трикутника. Існують структурні аналогії та значні розбіжності.

У двох випадках це трикутна структура, що передбачає те, що жоден елемент чи гравець не домінує на іншим. Автори спілкуються з читачами через посередника – це посібник. Це – один шлях спілкування. Автор та читач рідко зустрічаються персонально, і тому автор рідко отримує зворотний зв'язок. Автор не може завершити контроль над отриманням повідомлення, що відображається у думках читача.

У класі вчитель не має повного контролю над процесом навчання учнів. Однак особистісні стосунки між учнями та вчителем є більшим посередником у процесі навчання.

Дивлячись на малюнок, читач буде повідомлення у своїй уяві та формує очікування, читаючи авторський текст. Можливо, читач з'ясує, що його уява малюнку є переконливою, або він здійснить деконструкцію деяких елементів. Малюнки допомагають будувати діалог між автором та читачем, що знаходять відображення у його уяві. Поєднання малюнків з тексту підтримує активного читача – мислителя.

Читання малюнків є ключовим вмінням у так званому інформаційному суспільстві, і чому мають навчитись учні. Тому ми пропонуємо, щоб вчитель поширив цей пазл між учнями. Пояснення малюнку є завданням для учня та вчителя. Вчитель може використати його для ознайомлення учнів зі змістом програми, того, що пропонує даний посібник, або підбиваючи підсумки навчального року. Учні можуть розрізати пазли на частини та реконструювати їх відповідно до програми та змісту того, що відобразилось в їх уяві. Поширюючи їх особисту комбінацію та зв'язки частин пазлу, понять, що вони несуть, учні усвідомлюють свій власний шлях концептуального навчання. Відображуючи цей досвід на рівні концептуального навчання, вони можуть прийти до розуміння, що свобода думки та висловлення не є єдиною умовою до демократичного процесу прийняття рішень, цьому також сприяє читання та навчання.

ЧАСТИНА 1

ОСОБИСТІТЬ ТА ГРОМАДА

Розділ 1

**Стереотипи та упередження. Що таке ідентичність?
Як я переконую інших, як вони мене сприймають?**

Розділ 2

Рівноправність. Чи є ти більш рівноправним, ніж я?

Розділ 3

Різноманітність та плюралізм. Як люди можуть жити разом у мирі?

Розділ 4

Конфлікт. Що робити, якщо ми не згодні?

РОЗДІЛ 1

СТЕРЕОТИПИ ТА УПЕРЕДЖЕННЯ

Що таке ідентичність?
Як я переконую інших, як вони мене
сприймають?

1.1. Як інші сприймають особистість...

Існує більше особистісного, ніж ми уявляємо

1.2. Як по-різному можна описати особистість...

Як створити кращий образ особистості

1.3. Стереотипи та упередження

Групи, етнічні об'єднання, країни

1.4. Стереотипи про мене!

Моє самосприйняття та як інші мене сприймають

РОЗДІЛ 1: СТЕРЕОТИПИ ТА УПЕРЕДЖЕННЯ

Що таке ідентичність? Як я переконую інших, як вони мене сприймають?

Хто я насправді? Учні щодня переживають різноманітний досвід цінностей та шляхів спільного життя. Для того щоб визначити свою власну позицію, необхідно розвивати здатність робити вибір. Що я маю робити, чого – не маю? Що правильно, і що – неправильно? Діти та підлітки нерідко з'ясовують, що саме на ці запитання важко знайти відповідь. Що може бути правильним в одній ситуації, та що може бути неправильним у іншій? Як я можу прийняти рішення? Якими засадами я маю керуватись?

Двома важливими засобами для особистого керування в різних ситуаціях є державна конституція та її підходи до прав людини. Ці два відповідні пункти демонструють плюралізм цінностей у суспільстві. Основним принципом є свобода особистості, яка надає можливість кожному індивідууму право розвивати його власну особистість незалежно від походження, взаємна толерантність та відповідальність, що впливає на суспільство, де особистість живе, та на її світогляд у цілому. Ми можемо дуже відрізнятись у наших поглядах та інтересах, що впливає на ті правила, з якими ми погоджуємось, або які ми обговорюємо, та на ті питання, з якими ми не згодні та можемо мирно обговорювати.

Діти та підлітки мають знати, що дорослі також стикаються з викликами та вимогами, з якими вони мають рахуватись. Вони також повинні усвідомлювати, що вчителі не володіють ключами до абсолютної правди, вони також роблять помилки та намагаються виносити уроки з них.

Цей розділ присвячений деяким питанням розвитку особистої ідентичності й тому, чому люди та групи звикли переконувати себе та інших. Учні повинні зрозуміти, що їх ідентичність визначається ними самими та їх взаємодією з іншими. Ідентичність визначається як відмінність між індивідуумами, так і потребою належати і бути захищеним сім'єю та групами їх взаємодії і спілкування. Молоді люди будуть розуміти себе краще, якщо вони використають свої особисті почуття та потреби, свій власний розвиток та свої бажання для майбутнього. Їх потреба експериментувати з різними формами поведінки поширюється на їх модель поведінки з іншими. Вони зрозуміють це, якщо докладуть конструктивних зусиль до соціальної взаємодії.

Соціальна та політична історія нашої країни справляє значний вплив на наше сучасне життя. Учні повинні зрозуміти цей вплив, регулярно збираючи інформацію про сучасні події та обговорюючи їх, формуючи їх персональні точки зору та вислуховуючи думки інших. Вони мають приділяти пильну увагу різним поглядам, упередженням та стереотипам, що є частиною публічної точки зору. Особистість має бути обізнаною щодо цих витончених форм впливу для того щоб взаємодіяти з ними та критично відобразити у процесі здійснення власного вибору та в разі потреби їх зміни.

Освіта для демократичного громадянства та прав людини

Завдяки даній серії уроків учні будуть:

- ознайомлені з поняттями стереотипів та з тим, як виникають упередження;
- усвідомлювати, що ми всі постійно приписуємо певні якості особистостям та групам;
- розуміти, що таке приписування допомагає нам справлятися зі складністю щоденного життя;
- усвідомлювати, що приписування може бути небезпечним та несправедливим;
- знати, що приписування підтримує формування індивідуальної та групової ідентичності;
- розуміти, що ідентичність – це комплексне поняття, і це означає, що кожна особистість повинна та має бути зрозумілою та описаною по-різному.

РОЗДІЛ 1: СТЕРЕОТИПИ ТА УПЕРЕДЖЕННЯ**Що таке ідентичність? Як я переконую інших, як вони мене сприймають?**

Назва уроку	Навчальні цілі	Завдання для учнів	Ресурси	Методи
Урок 1: Як інші сприймають особистість	Учні переживають складність поглядів та формують свій власний вибір	Учням відводять специфічні ролі та формують їх погляди. Вони вчаться, як потрібно швидко змінювати перспективи	Опис ролей, роздаткові матеріали для учнів 1.1 (групи 1-3), великі аркуші паперу, маркери	Групова робота
Урок 2: Як по-різному особистість може бути описаною	Учні усвідомлюють, що різні описи можуть стосуватись однієї й тієї самої ідентичності	Учні репетирують та розігрують сцени і представляють свою письмову роботу. Вони обговорюють сцени, які вони побачили	Результат роботи першого уроку стає базовим матеріалом для другого. Учні усвідомлюють, що без їх участі та їх внеску урок не може бути продовженим	Рольова гра, презентація та керована пленарна дискусія
Урок 3: Стереотипи та упередження	Учні усвідомлюють, як стереотипи та упередження пов'язані та як вони можуть привести до спрощених, але несправедливих поглядів особистостей, груп людей та цілих країн	Учні думають над своїми поглядами на інших та обговорюють це в групах	Аркуші паперу та маркери	Групова робота, пленарна дискусія
Урок 4: Стереотипи про мене!	Учні стають об'єктами щодо того, як вони можуть бути переконані іншими людьми та вчаться сприймати це Вони краще сприймають, як інші переконують їх власну ідентичність та реагують на це	Учні описують себе та один одного та порівнюють свої результати	Роздаткові матеріали для учнів 1.2	Робота в парах, пленарна дискусія

Урок 1**Як інші сприймають особистість**

Тут більше особистісного, ніж про це можна думати

Навчальні цілі	Учні переживають складність поглядів та формують свій власний вибір
Завдання для учнів	Учням відводять специфічні ролі та формують їх погляди. Вони вчаться, як потрібно швидко змінювати перспективи
Ресурси	Опис ролей, роздаткові матеріали для учнів 1.1 (групи 1-3), великі аркуші паперу, маркери
Методи	Групова робота

ХІД УРОКУ

Учні об'єднуються у три групи та отримують роздаткові матеріали 1 (у трьох різних версіях для різних груп), по великому аркушу паперу та маркеру. (У великих класах можна утворити більше груп та дати їм різні сцени для взаємодії, або однакові завдання для різних груп. Останніми можуть бути цікаві сценарії, які показують, наскільки різними бувають описи та розуміння їх.) Далі вчитель розповідає історію про хлопчика, який переїхав до іншого міста та який пристосовується до нового оточення. Він розповідає класу про розпорядок дня хлопчика. Однак він не зачитує його вголос для всього класу, а дає для кожної групи учнів тільки частину тексту.

Базова інформація для вчителя

Повний текст звучить так:

“Це мій перший день у класі. Моя сім'я переїхала до іншого місця і я почувалось тут чужим. Дорогий щоденнику, дуже багато трапилось зі мною за останні кілька днів. Я розповім тобі про це.

Ми зараз живемо в помешканні недалеко від річки. Один з хлопчиків мого класу живе за кілька дверей від наших. Він вже приходить до мене втретє та запрошує піти з ним на риболовлю. Я відмовився, оскільки мої рибальські знаряддя ще не розпаковані.

Навпроти нашої школи є велике футбольне поле. Я був щасливий, оскільки я дуже люблю грати у футбол. Я приніс свого м'яча та вирішив потренуватись. Як тільки я забив один або два голи, шкільний охоронець зупинив мене. Він був сердитий та запитав мене, чи я вмю читати і чи я бачив знак, що говорить про те, що поле було закрито після того, як пройшов дощ. Я був настільки шокований, що прийшов додому, не вимовивши й слова.

Літній чоловік живе один вище нашого помешкання. Коли я прийшов учора, я зустрів його навпроти дверей з покупками. Він ніс сумку з продуктами та тяжко дихав. Я йому співчував. Я запропонував допомогти йому, та доніс його сумку до дверей”.

Три варіанти роздаткових матеріалів мають вміщувати три частини щоденника. Сприйняття груп буде відрізнятись залежно від отриманої інформації. Як наслідок, кожна група бачить тільки частину ідентичності хлопчика та відображує свій погляд у рольовій грі. Як зазначено в завданнях, спершу групи представляють свій набір уявлень. Один член кожної групи зазначає результати групової дискусії на окремому аркуші паперу для презентації на наступний урок.

Далі кожна група вирішує, яку коротку рольову гру вона обирає для власної презентації. Ці рольові ігри мають бути спершу пояснені та обговорені в класі, а потім тільки розіграні. Дійство має відбуватись у різних кутках класної кімнати, або в актовому залі школи, а за хорошої погоди – на шкільному майданчику. Навіть якщо рольова гра займе більше часу на початку, зусилля будуть того варті. Для багатьох учнів те, що інколи важко висловити словами, має бути поставлено просто та зрозуміло.

Завданням для учнів на цьому уроці є написання списку інформації для плакатів та постановка сценки.

Наприкінці уроку вчитель збирає плакати (він буде їх перерозподіляти на початку наступного уроку) та проводить коротке обговорення. Він дає позитивний зворотний зв'язок та робить огляд теми наступного уроку.

Урок 2**Як по-різному можна описати особистість...**

Навчання через рольову гру та дискусію

Навчальні цілі	Учні усвідомлюють, що різні описи можуть стосуватись однієї й тієї самої ідентичності
Завдання для учнів	Учні репетирують та розігрують сцени і представляють свою письмову роботу. Вони обговорюють сцени, які вони побачили
Ресурси	Результат роботи першого уроку стає базовим матеріалом для другого. Учні усвідомлюють, що без їх участі та їх внеску урок не може бути продовженим
Методи	Рольова гра, презентація та керована пленарна дискусія

ХІД УРОКУ

Частина 1:

Учитель пояснює процедуру уроку. Він дає учням п'ять хвилин для репетиції сценок. Потім учні презентують сценки.

Спершу один із членів групи читає вступну частину щоденника класу, використовуючи плакат з першого уроку. Далі група розіграє сценку. Рекомендується, щоб всі сценки були представлені без перерви. Якщо більш ніж одна група отримала одне й те ж саме завдання зі щоденника, вони мають зіграти сценки в деяких варіаціях одну за іншою.

Після того як усі групи закінчать презентації сценок, учитель дає позитивний зворотний зв'язок та знову підбиває підсумки щодо послідовності сценок. У класі використовують таку форму роботи, а потім учні можуть перейти до наступного кроку. В іншому разі бажано дати учням можливість обговорити та висловитись щодо повтору сценок з огляду на їх зміст і форму представлення.

Тут є кілька прикладів того, як учитель може спробувати відобразити рольову гру:

- Яке ваше враження від вашого досвіду як групи?
- Чи відкрив я щось нове про себе?
- Як ми справились із відображенням характерів у сценках?

Частина 2:

Протягом другої частини уроку учні розташовують свої стільці в одне або два півкола навколо дошки. Потім учитель вивішує плакати один біля одного на дошці. Учні бачать, як плакати послідовно розгортаються:

Ось, як це може виглядати:

Однокласники

Вчителі

Сусіди

У послідовній дискусії учні мають усвідомити, що для людини нормальним є те, що її по-різному сприймають інші люди та групи людей. Вони також мають розуміти, що вони не повинні вживати такі категорії, як “правильно” та “неправильно” при описі точок зору. Насправді, щоб справедливо охарактеризувати хлопчика, буде неправильним прийняти тільки одну точку зору.

Можливі варіанти запитань вчителя для підтримки критичного мислення у класі:

- Коли я почув такі різні описи, я відчув себе трохи ніяково.
- Що ж тепер є правильним?
- Ким насправді є Макс?

Вчитель чекає, поки учні піднімуть руки, а потім дає їм можливість висловитись. Він записує ці висловлювання на дошці, або, що краще, фліп-чарті:

Що ми можемо сказати про хлопчика?

- Як краще ми можемо описати його?
- Висловлювання 1
- Висловлювання 2
- Висловлювання 3
- Висловлювання 4
- Висловлювання 5

Наприкінці уроку вчитель підсумовує погляди, що їх висловили учні протягом перших двох уроків. Буде дуже добре, якщо записи, що зробить учитель, збережуться та будуть представлені на наступних уроках. Подані нижче пункти можуть бути корисними для роботи:

Ідентичність

- Існує багато сторін ідентичності особистості.
- Нерідко інші люди (сусіди, друзі, вчителі, незнайомці) мають зовсім різні погляди на одну й ту ж саму людину.
- Ми повинні прислухатись до різних поглядів, якщо ми хочемо більше знати про людину.
- ...
- ...

Наприкінці уроку вчитель просить учнів дати зворотний зв'язок за умови, що він не буде коментувати їх відповіді.

Існує багато способів, як це можливо здійснити. Опитувати клас в цілому не є кращим способом, добре, якщо відповіді дадуть кілька учнів, а зворотний зв'язок буде незвичайним. У даному випадку можна порекомендувати використати так звану модель за принципом дошки для дартсу. Це метод отримання швидкого зворотного зв'язку, що дає змогу кожному учневі уточнити свою відповідь. У додатку наводиться детальний опис даної форми зворотного зв'язку.

Учитель далі дає короткий опис наступних двох уроків, де клас буде розглядати не окремих людей, а групи через суспільство та цілі країни.

Урок 3

Стереотипи та упередження

Як ми переконуємо інших людей? Як ми розглядаємо країни?

Навчальні цілі	Учні усвідомлюють, як стереотипи та упередження пов'язані та як вони можуть привести до спрощених, але несправедливих поглядів особистостей, груп людей та цілих країн
Завдання для учнів	Учні думають над своїми поглядами на інших та обговорюють це в групах
Ресурси	Паперові аркуші та маркери
Методи	Групова робота, пленарна дискусія

Ключові поняття

Стереотипи: Це точки зору, які мають групи стосовно себе, або інших груп.

Упередження: Це емоційно забарвлені точки зору (хибні думки) про соціальні групи (часто меншини) або окремих людей (нерідко з представників меншин)

ХІД УРОКУ

Метою даного уроку є надати можливість учням перейти від їх розуміння того, як інші сприймаються на особистісному рівні до більш загального розуміння того, як сприймаються великі групи, релігійні спільноти, етнічні громади, етнічні групи або країни.

Учитель для початку уроку готує коротку доповідь, чітко структуровану лекцію про відмінності між поняттями стереотипів та упереджень.

Підбиваючи підсумки навчання та результатів роботи за два уроки, учитель допомагає учням зрозуміти різницю між поняттями стереотипів та упереджень. Вчитель знайомить учнів з двома поняттями, звертаючи увагу на різні погляди на хлопчика, про якого йшлося на минулих двох уроках. Він намагається представити ці погляди як стереотипи та упередження (див. матеріали для вчителя у кінці цього розділу, де представлена модель короткої ключової лекції). Наступний крок - формування невеликих груп учнів. Вони мають працювати над описом соціальних груп, наприклад:

- хлопчики та дівчатка;
- професії;
- етнічні групи;
- країни;
- континенти.

Важливо є не пропонувати учням давати власні персональні оцінки інших. Краще, щоб вони уявили, що суспільство, сусіди або ЗМІ могли б сказати або подумати про групи, які вони повинні описати.

Учні намагаються розрізнити стереотипи та упередження, співвідносячи це з тим, що почули від учителя на початку уроку.

Учитель може дати кілька підказок на дошці, після чого учні готують свої презентації результатів у формі списку, який вони складають власноруч. Досвід показує, що список, підготовлений завчасно, допоможе учням занотувати свої ідеї для їх подальшого використання та дискусії (див. приклад нижче).

Після вступної лекції вчителя про стереотипи та упередження учні працюють в групах по **3-5** осіб протягом **15** хвилин над завданням. Учитель має ретельно продумати приклади, які він запропонує для обговорення. Залежно від політичної ситуації в країні, яка розглядається, можна обрати приклади, які близькі до власного досвіду учнів. Разом з тим учитель може тільки згадати про етнічні групи, що проживають у країні, або громаді, якщо ніхто не буде ображеним таким вибором у разі, якщо ніяких дискусій та диспутів, що можуть вийти з під контролю, не відбудеться.

Групові дискусії та результати мають бути представлені на пленарній сесії. Кожна група обирає спікера, який буде представляти результати групи згідно з наступною критеріальною рамкою:

- Наша країна, наша група, наша етнічна група, наша професія.
- Стереотипи, які були висловлені групою.
- Упередження, що були висловлені групою.
- Наші припущення, чому група має саме такі погляди.
- Наші точки зору, що включають можливі розбіжності у поглядах.

Учитель допомагає учням записати результати групової роботи (у формі нотаток) на фліп-чарті.

Приклад того, як можна записати результати та допомогти учням:

Групи	Країни/професії/ групи	Стереотипи	Упередження	Коментарі
1				
2				
3				
4				
5				

Наприкінці вчитель підбиває підсумки уроку, згадуючи як процедуру, так і результати, що були отримані, та інформує учнів про наступні кроки.

Урок 4**Ідентичність: стереотипи – упередження про мене****Як я себе сприймаю - як мене сприймають інші?**

Навчальні цілі	Учні стають обізнаними щодо того, як вони можуть бути переконані іншими людьми, та вчаться сприймати це Вони краще розуміють, як інші сприймають їх власну ідентичність та реагують на це
Завдання для учнів	Учні описують себе та один одного та порівнюють свої результати
Ресурси	Роздаткові матеріали для учнів 1.2
Методи	Робота в парах Пленарна дискусія

ХІД УРОКУ

Учитель починає урок з того, що підсумовує результати двох попередніх уроків та пояснює порядок роботи на даному уроці.

Учитель далі нагадує класу, що вони почали розглядати особистість (особиста ситуація з хлопчиком) та перейшли до вивчення більших груп, таких як професії, етнічні групи та цілі країни. Тепер вони знову сфокусують увагу на особистості, але на цей раз – на самих учнях, на кожному учневі класу. Вчитель пропонує сконцентрувати увагу на таких питаннях:

Хто я є?	
Як би я себе описав?	опис самого себе
Як учень нашого класу міг би описати мене?	сприйняття іншими

Учитель починає з того, що малює таку таблицю на дошці або фліп-чарті. Він також може запитати в учнів про те, що вони дізнались з останніх двох уроків стосовно різниці між самосприйняттям та сприйняттям іншими. Додатково або як альтернативу він може повторити визначення ключових понять стереотипів та упереджень.

Вчитель передає учням роздатковий матеріал з їх описом Макса. Це має допомогти учням подумати над якостями та характеристиками людей. Учням дають завдання перелічити стільки притаманних якостей, скільки вони можуть застосувати до опису особистості. Учитель, звісно, висловлює кілька ідей та пропозицій з даної точки зору. Наприклад, учнів можна спрямувати категоріями, які дають описові риси. Такими категоріями можуть бути:

Як би ми описували людей:

- Вони в хорошому настрої?
- Вони в поганому гуморі чи розлючені?
- Чи є вони хорошими друзями?
- Як нам описати те, як вони виглядають?
- Як нам описати їх як учнів?
-

Перш ніж запропонувати учням висловити певні ідеї у фронтальній навчальній ситуації, необхідно переконатись, що до роботи залучено увесь клас. Це може бути досягнуто такою вправою⁵, коли учні працюють окремо над різноманітними ідеями. Для цього потрібно розташувати окремі столи з приготованими на них аркушами паперу у різних кутках класної кімнати. На цих листах мають бути написані ключові слова та категорії як заголовки. Учні пересуваються по кімнаті у тиші та пишуть свої ідеї на плакаті (ідеально, коли біля кожного плакату буде лежати маркер). Коли вони прочитають те, що написали інші, вони не будуть повторювати один одного, однак можуть відповідати своїми коментарями та ідеями.

⁵Вправа представлена у книзі “Стіна мовчання” (див. ОДГ/ОПА Том VI, Розвиваємо нові ідеї у ОДГ/ОПА).

Результати вправи можуть виглядати таким чином:

Як виглядає людина, якщо вона у хорошому настрої?

- веселою
- такою, що жартує
- розслабленою
- комунікабельною
- співаючою
- привабливою
- ...
- ...

Потрібно мати на увазі те, що учні мають напрацювати нові ідеї, і тільки тоді вчитель може їх включити до пленарної дискусії, яка має відбутись після цього. Вчитель також має переконатись, які учні можуть працювати в парах на даному етапі. Це важливо, оскільки тема, з якою вони працюють, є делікатною. Учитель також має уникати ставити в пари учнів, які не люблять один одного, а також має переконатись, що ніхто з учнів не відчуває негативних емоцій.

Команди отримують наступне завдання:

Зараз ви спробуєте переконати себе та інших. Зробіть це таким чином:

- По-перше, працюйте над собою.
- Прогляньте написи на плакатах у класі та знайдіть слова, які, на вашу думку, вас добре описують. Далі напишіть це на листах, що роздані вам.
- Додайте ваші якості та описи у певних ситуаціях, які ви не знайшли на плакатах. Напишіть це на розданих листках.
- Так само опишіть вашого партнера.
- Коли ви все закінчите, порівняйте ваші результати. Буде цікаво подивитись, які описи та судження збіглися, і які – відрізняються або протирічять один одному. Висловіть ваші почуття від отриманого:
 - Що мене здивувало?
 - Що мене зробило щасливим?
 - Що мене дратує?
 - Що мене ображає?
 - Чи можеш ти висловити своє судження через певні приклади?
 - Які описи є (позитивними або негативними) стереотипами?

Учитель повинен вирішити, де влаштувати фінальне пленарне підбиття підсумків наприкінці уроку (що є також завершенням даної теми, хоча і можливим є її продовження), або обрати просте підсумовування вивчення всіх чотирьох уроків. Хоч би який метод був обраний, учитель має відмітити, що робоча атмосфера в класі покращилася протягом вивчення даної теми. Учні налагодили ближчі стосунки один з одним та зробили цікаві відкриття, якими поділилися з іншими. Вони можуть розрізнити такі поняття:

- стереотипи та упередження;
- самосприйняття та сприйняття іншими.

Вони значно просунулись у формуванні соціальної компетентності, що сприяє успіху як у щоденному житті, так і в житті класу та школи в цілому. Учні будуть нерідко стикатись з темами, що порушувалися на даних уроках, це підкріпить те, чому вони навчилися.

Роздаткові матеріали для учнів 1.1**(Група 1)****Рольова гра**

- Узгодьте, хто з представників вашої групи прочитає вголос коротку історію з щоденника та завдання для групи.
- Призначте іншого члена групи, який буде записувати результати та представте їх класу.

Фрагмент зі щоденника Макса:

“Це мій перший день у моєму новому класі. Моя сім'я переїхала до іншого регіону і я почувую себе як чужий. Дорогий щоденнику, багато чого трапилося зі мною за останні кілька днів. Я розповім тобі про це”.

Зараз ми живемо в помешканні недалеко від річки. Один із хлопчиків з мого класу живе за кілька дверей від нас. Він приходить до мене вже втретє та кличе мене рибалити разом. Я йому відмовив, оскільки моє рибальське знаряддя не розпаковане”.

Завдання:

1. Уявіть та складіть перелік характеристик, якими могли б, на вашу думку, описати Макса його однокласники (метод мозкового штурму в групі).
2. Як ви вважаєте, що б міг сказати учень з класу Макса іншим учням про нього. Прорепетируйте коротку сценку, яку ви могли б зіграти у класі.

Роздаткові матеріали для учнів 1.1

(Група 2)

Рольова гра

- Узгодьте, хто з представників вашої групи прочитає вголос коротку історію з щоденника та завдання для групи.
- Призначте іншого члена групи, який буде записувати результати та представте їх класу.

Фрагмент зі щоденника Макса:

“Навпроти нашої школи є велике футбольне поле. Я був щасливий, оскільки я дуже люблю грати у футбол. Я приніс свого м'яча та вирішив потренуватись. Як тільки я забив один або два голи, шкільний охоронець зупинив мене. Він був сердитий та запитав мене, чи я вмію читати і чи я бачив знак, що говорить про те, що поле було закрито після того, як пройшов дощ. Я був настільки шокований, що прийшов додому, не вимовивши й слова”.

Завдання:

1. Уявіть та складіть перелік характеристик, якими могли б, на вашу думку, описати Макса його однокласники (метод мозкового штурму в групі).
2. Як ви вважаєте, що б міг сказати учень з класу Макса іншим учням про нього. Прорепетируйте коротку сценку, яку ви могли б зіграти в класі.

Роздаткові матеріали для учнів 1.1**(Група 3)****Рольова гра**

- Узгодьте, хто з представників вашої групи прочитає вголос коротку історію з щоденника та завдання для групи.
- Призначте іншого члена групи, який буде записувати результати та представте їх класу.

Фрагмент зі щоденника Макса:

“Це мій перший день у моєму новому класі. Моя сім’я переїхала до іншого регіону і я почувую себе як чужий. Дорогий щоденнику, багато чого трапилося зі мною за останні кілька днів. Я розповім тобі про це”.

“Літній чоловік живе один вище нашого помешкання. Коли я прийшов учора, я зустрів його навпроти дверей з покупками. Він ніс сумку з продуктами та важко дихав. Я йому співчував. Я запропонував допомогти йому та доніс його сумку до дверей”.

Завдання:

1. Уявіть та складіть перелік характеристик, якими могли б, на вашу думку, описати Макса його однокласники (метод мозкового штурму у групі).
2. Як ви вважаєте, що б міг сказати учень з класу Макса іншим учням про нього. Прорепетируйте коротку сценку, яку ви могли б зіграти у класі.

Матеріали для вчителя

Стереотипи та упередження

Що таке стереотипи?

Люди часто розрізняються як члени груп залежно від їх культури, релігійних переконань, походження або зовнішніх рис, таких як колір шкіри, зріст, зачіска або одяг.

Часто таке визначення груп супроводжується присвоєнням специфічних рис людям, що призводить до того, що з певними групами людей асоціюються певні специфічні образи. Якщо ці образи перебільшуються настільки, що вони більше не відповідають реальності, ми можемо назвати їх стереотипами.

Стереотипи також можна знайти у книгах (навіть у шкільних підручниках), коміксах, рекламі та мультфільмах. Звичайно, що ви самі також стикались зі стереотипами. Уявіть, наприклад, африканську жінку, одягнуту у вбрання з пальмового листя, з широкими губами та з сережками у ніздрях.

Від стереотипу до упередження

Якщо про людину або групу людей складають думку, базуючись на стереотипах, а не як про конкретну особистість чи групу людей, ми маємо справу з упередженнями. Такі погляди та ідеї найчастіше не мають жодного відношення до реальності і є нерідко неприємними та образливими.

“Позитивні” стереотипи

Існують також і “позитивні” стереотипи. Наприклад, якщо хтось говорить про темношкірих людей як про швидких бігунів, ми маємо справу з позитивними стереотипами. “Що ж тут неправильного” - можете ви подумати. Однак у цьому випадку люди можуть помилятися разом. Тільки подумайте: чи дійсно правдою є те, що всі темношкірі люди можуть швидко бігти?

У чому стереотипи можуть бути корисними?

Здається, що упередження роблять світ простішим та менш складним. Якщо люди зустрічають тих, хто здається їм дивним, це викликає почуття непевності. У подібних ситуаціях упередження дає змогу людям справитися з непевністю – я претендую на те, що я знаю все про інших та не повинен задавати ніяких питань. Як результат, з самого початку відповідне ставлення та реальне взаєморозуміння стає неможливим.

Який ефект від упереджень?

Упередження є образливими. По-перше, їх застосовують, щоб несправедливо когось образити. Упередження утискають можливості людей показати те, ким вони є насправді та чого здатні досягти. Наприклад, роботодавець може не дати роботу турку за національністю тому, що він “десь чув”, що зазвичай турки запізнюються на роботу. Дехто може керуватись упередженнями та популістськими ідеями, навіть якщо вони не знають того, хто може підтвердити ці негативні точки зору.

Що ми можемо зробити проти упереджень?

Упередження зникають важко і з ними дійсно дуже важко боротися. Однак не потрібно втрачати надію: жоден не народжується з упередженнями. Якщо їх можна набути, то їх так само можна й позбутись. Перш ніж скласти думку про людину, запитайте її про те, що вона зробила в контексті вашої розмови. Запам'ятайте, що про вас точно ніхто не буде складати судження до того, поки вас не вислухають.

Роздаткові матеріали для учня 1.2**Самосприйняття - сприйняття іншими**

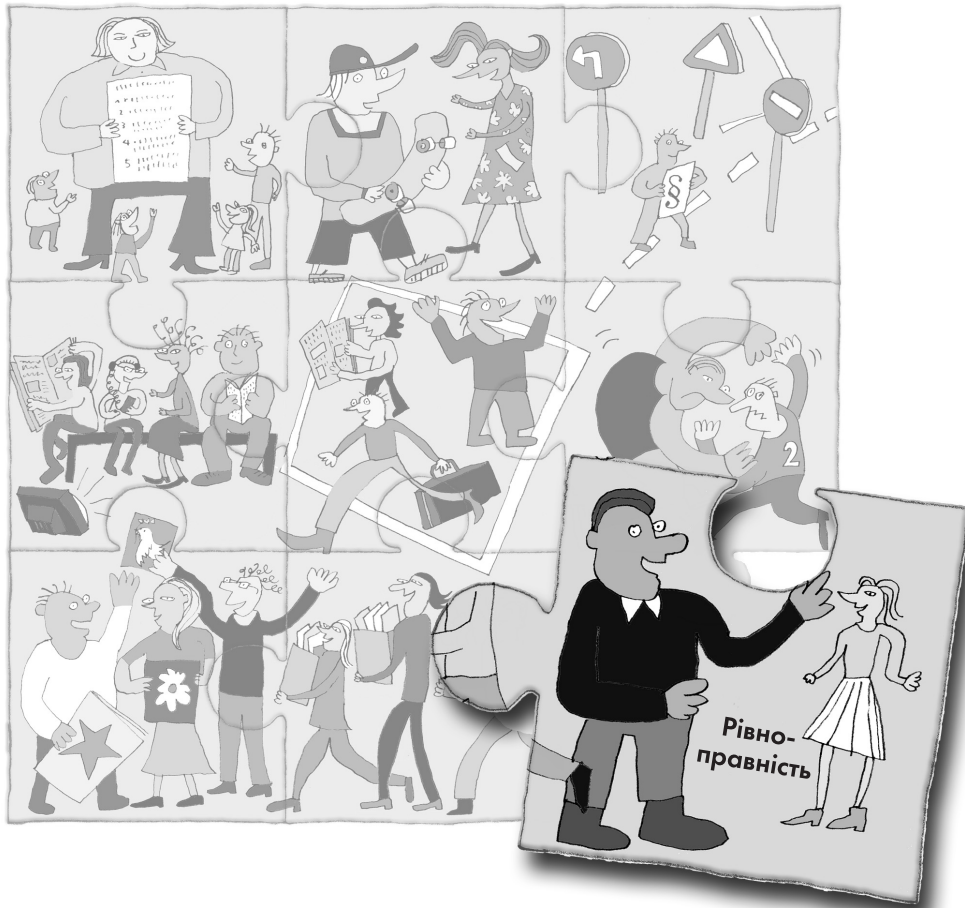
Робота в парах

Коментарі після дискусії - де наші погляди збігаються - де наші погляди різняться - ремарки	Як я себе описую (моє самосприйняття)	Як я описую свого однокласника (моє сприйняття когось, кого я описую)	Коментарі після дискусії - де наші погляди збігаються - де наші погляди різняться - ремарки

РОЗДІЛ 2

РІВНОПРАВНІСТЬ

Чи є ти більш рівноправним, ніж я?

2.1. Розбіжності та подібності

Я рівноправний? Я інший?

2.2. Історія Вєсни

Як ми будемо реагувати якщо б це трапилося з нами?

2.3. Рівноправність між чоловіком та жінкою

Як ми маємо поводитись з чоловіками та жінками?

2.4. Соціальна справедливість

Як ми повинні діяти при прояві нерівноправності?

РОЗДІЛ 2: РІВНОПРАВНІСТЬ

Чи є ти більш рівноправним, ніж я?

Рівноправність як поняття означає, що кожен незалежно від віку, статі, релігійної, етнічної належності тощо наділений рівними правами.

Преамбула Універсальної Декларації прав людини починається зі слів “визнання притаманної гідності і рівних та невід’ємних прав усіх членів людського роду є основами свободи, справедливості та миру у світі”. Поняття громадянства не може бути відділено від понять рівності. Існування нерівності всередині або між суспільствами ускладнює існування ефективного громадянства. Ідея рівності лежить таким чином в основі демократичного громадянства. Як таке це поняття має бути пов’язано з поняттям рівності та має надихати людей до дій проти всіх форм дискримінації¹.

Різноманіття означає втілення в життя ідеї толерантності до справжньої поваги та цінування рівності. Це означає спрямування до ідеї плюралізму та полікультурності, які закладені в основі освіти для демократії. Таким чином, освіта для демократії повинна включати можливості аналізувати відчуття, упередження та стереотипи. Вона також має бути спрямована на забезпечення того, що різноманіття тісно взаємопов’язано з місцевими, національними та регіональними громадами².

Різними шляхами солідарність може бути розглянута як здатність індивідуальності рухатись поза їх власним простором, розпізнавати й бути готовим діяти в напрямі захисту та підтримки прав інших людей. Ключовим завданням освіти для демократії є те, що вона намагається надати людям ті знання, вміння та цінності, які їм необхідні для повноцінного життя в суспільстві. Як раніше зазначалось, акти солідарності тісно пов’язані з ідеями дії. Однак солідарність більшою мірою є ментальною складовою, ніж поведінковою³.

Упередження є думкою, яку ми склали про іншу особу без справжньої уяви про неї. Упередження можуть бути негативного та позитивного характеру. Вони сприймаються як частина процесу соціалізації та досить важко змінюються та долаються. Важливим є те, що ми маємо знати про їх існування.

Дискримінація може бути застосована прямим та непрямим шляхом. Пряма дискримінація характеризується як наміри проти особистості або групи людей, такі як, наприклад, працівники офісу, що не розглядають як кандидати на посаду представників з етнічної групи ромів, або наприклад, відмова квартирної компанії здати квартиру емігрантам. Непряма дискримінація розрахована на ефект політики або певних заходів. Вона сприймається як очевидно нейтральна ситуація, критерій або практика, хоча ставить людину або окрему меншину в невігідну позицію порівняно з іншими. Прикладом можуть бути вимоги до мінімального зросту пожежників (що може виключити з кандидатів більшість жінок), магазин, який не бере на роботу жінок у довгих спідницях, або державну установу чи навчальний заклад, які забороняють заходити до приміщення людям, вдягнутим у чадру (хустину). Ці правила, як здається, нейтральні з точки зору етнічної групи або релігії, можуть поставити членів певних меншин та релігійних груп, хто носить довгі спідниці та чадру, у незручне становище⁴.

¹“Глосарій термінів та понять для освіти для демократичного громадянства”, Karen O’Shea, Рада Європи, DGIV/EDU/CIT (2003) 29.

²Там само.

³Там само.

⁴Там само.

Термін “гендер” походить від ролей у соціумі чоловіка та жінки, що притаманно їм за ознакою статі. Гендерні ролі залежать від особливостей соціально-економічного, політичного, культурного контексту, на який впливають різноманітні фактори: раса, етнічна належність, клас, сексуальна орієнтація та вік. Гендерні ролі розподіляються всередині та між різноманітними культурами. Незалежно від біологічної статі, гендерні ролі можуть змінюватись⁵.

Економічні та соціальні права переважно відповідають умовам повноцінного розвитку особистості та надання їй адекватних стандартів життя. Нерідко так зване “друге покоління” прав людини є досить непростими категоріями, які розглядаються залежно від відповідних наявних ресурсів. Вони включають такі права, як право на роботу, право на освіту, право на відпочинок та право на відповідні стандарти життя. Ці права є міжнародно визнаними в Конвенції економічних та соціальних прав, що була прийнята Асамблеєю ООН у 1966 р.⁶ Різні люди мають різні точки зору та ставлення, що витікають з того, як наше суспільство повинно реагувати на аспекти соціальної справедливості. Ці точки зору та ставлення можуть бути розділені на три категорії:

- Дарвіністи, які стверджують, що люди повністю відповідають за вирішення власних проблем та повинні з ними справлятися самостійно. Вони вірять, що люди потребують розуміння того, що їм буде найважче здійснювати. Дарвіністи намагаються стояти осторонь від політичної арени.
- Симпатизи співчують симпатію тим, хто страждає, та намагаються зробити щось, що зменшить їх страждання. Вони розглядають соціальні та економічні права більше як бажані політичні цілі, ніж як права людини. Це нерідко призводить до так званого патронізованого підходу до людей, які живуть у складних соціальних умовах.
- Борці за правду сфокусовані на тому, що до людей переважно ставляться несправедливо, більшою мірою відповідно до вказівок уряду. Вони вірять, що можуть змінити політичні та економічні системи, щоб людей не примушували жити в бідності⁷.

⁵З “Глосарію термінів освіти для демократичного громадянства”, Карен О’Ши, Рада Європи, DGIV/EDU/CIT (2003) 29.

⁶Там само.

⁷З “Обов’язки без кордонів. Права людини та глобальна справедливість”, Міжнародна рада з прав людини.

РОЗДІЛ 2: РІВНОПРАВНІСТЬ**Чи є ти більш рівноправним, ніж я?**

Тема уроку	Навчальні цілі	Завдання для учнів	Ресурси	Методи
Урок 1: Розбіжності та подібності	Учні можуть пояснювати подібність та розбіжності між людьми. Учні оцінюють як поняття рівності, так і різноманіття	Учні розкривають розбіжності та подібності між людьми. Учні обговорюють деякі наслідки розбіжностей	Копії сторінок з книги, або аркуші паперу та ручки для індивідуальної роботи. Додаткова діяльність також можлива, однак групова робота буде потребувати використання великих аркушів паперу та маркерів	Індивідуальна робота та робота в малих групах
Урок 2: Історія Вєсни	Учні знають та розуміють поняття упередження та дискримінації у суспільстві. Учні можуть зрозуміти точку зору жертв дискримінації. Учні можуть реагувати на ситуації, що пов'язані з дискримінацією	Учні обговорюють випадок дискримінації та порівнюють його з ситуацією в їх країні	По можливості, використати копії роздаткових матеріалів для учнів 2.1	Групова робота над текстом
Урок 3: Рівноправність між чоловіком та жінкою	Учні розуміють гендерну дискримінацію в суспільстві. Учні спроможні розуміти точку зору жертв гендерної дискримінації. Учні повинні бути здатними реагувати на ситуації дискримінації	Учні розуміють, як вони особисто та суспільство зокрема поводить з жінками	Копія історії з роздаткових матеріалів для учнів 2.2 для кожної групи з 4-5 учнів	Робота в малих групах
Урок 4: Соціальна справедливість	Учні усвідомлюють проблеми, пов'язані з соціальною справедливістю	Учні обговорюють випадки так званої дистрибутивної справедливості. Учні обговорюють всю тему	Роздаткові матеріали для учнів 2.3 , розділені на секції для кожної пари учнів (не обов'язково)	Робота в парах. Метод критичного мислення

Урок 1**Розбіжності та подібності****Я рівноправний? Я інший?**

Навчальні цілі	Учні можуть пояснювати подібність та відмінність між людьми. Учні оцінюють як поняття рівності, так і різноманіття
Завдання для учнів	Учні розкривають розбіжності та подібності між людьми. Учні обговорюють деякі наслідки розбіжностей
Ресурси	Копії сторінок із книги або листи паперу та ручки для індивідуальної роботи. Додаткова діяльність також можлива, однак групова робота буде потребувати використання великих аркушів паперу та маркерів
Методи	Індивідуальна робота та робота в малих групах

ХІД УРОКУ

Учні об'єднуються в групи по чотири або п'ять осіб. Кожній групі надається аркуш паперу та ручка.

Учитель інформує про те, що він поставить кілька запитань, на які учні мають відповідати "так", або "ні". Готуючись до цього, учнів просять написати в стовпчик букви від А до Н горизонтально у алфавітному порядку, залишивши вільне місце біля них. Вчитель може зробити те ж саме на дошці.

Приклад

Питання: А Б В Г Г Д

Відповіді: 1 0 1 0 1

Вчитель ставить серію питань (від А до Н) зі списку А, а учні записують свої відповіді індивідуально, відповідаючи "так" або "ні". Вчитель також пропонує учням записати, найбільш, на їх погляд, правильну відповідь, навіть якщо вони вагаються.

Список А	Список Б
А. Ти жінка?	А. Чи завжди ти себе відчуваєш щасливим?
Б. Ти відвідав більш ніж одну зарубіжну країну?	Б. У вас є манікюр на нігтях?
В. Ти займаєшся спортом?	В. Чи здатен ти більше думати?
Г. Ти граєш на музичних інструментах?	Г. Тебе народила мама?
Ґ. Ти маєш карі очі?	Ґ. Чи можеш ти літати без використання будь-якого знаряддя (як птах)?
Д. Дві твої бабусі досі живі?	Д. Чи можеш ти жити без води?
Е. Ти носиш окуляри?	Е. Ти дихаєш?
Є. Чи ти відвідував інші міста у країні?	Є. Ти постійно живеш під водою?
Ж. Ти спокійна людина?	Ж. Чи маєш ти відчуття чого-небудь?
З. Ти високий (більш ніж середній)?	З. Твоя кров зелена?
И. Ти – сумна людина (більш ніж потрібно)?	И. Ти падав коли-небудь?
І. Ти часто застуджуєшся?	І. Ти можеш дивитись скрізь стіни?
Ї. Ти любиш мандрувати?	Ї. Ти можеш спілкуватись з іншими?
Й. Ти любиш ходити до перукарні?	Й. Ти любиш хорошу погоду?
К. Ти любиш працювати з комп'ютерами?	К. Ти б хотів не зустрічати людей?
Л. Ти боїшся висоти?	Л. В тебе є язик?
М. Ти віддаєш перевагу більше коричневому кольору, ніж блакитному?	М. Ти можеш ходити по воді (як це роблять комахи)?
Н. Ви любите малювати?	Н. Ти від чогось втомлюєшся?

Учитель пропонує одному представнику від кожної групи написати їх відповіді у списку А на дошці. Далі вчитель просить учнів подивитися на відповіді на дошці та порівняти їх із власними. Чи бачать вони розбіжності у відповідях? Чи можуть вони узагальнити розбіжності між відповідями?

Вчитель пропонує учням відповісти на серію запитань зі списку В. Знов представники з кожної групи мають записати свої відповіді на дошці навпроти записаних у алфавітному порядку букв.

Чому майже не прослідковується розбіжність між групами? Вчитель запитує учнів, чи можуть вони виділити спільне у відповідях.

Для продовження роботи вчитель пропонує учням великий аркуш паперу та маркер. Їх завданням буде:

1. Знайди три приклади із ситуацій, в яких приємно бути схожим з іншими людьми. Поясни, чому ти вважаєш, що схожість подобається.
2. Знайди три приклади з ситуацій, в яких приємно бути не схожим на інших людей. Поясни, чому ти вважаєш, що бути несхожими подобається.

Якщо потрібно, вчитель демонструє, як рамкове мислення структурує результати роботи учнів.

Ситуації, в яких подобається бути схожими на інших	Чому?
а)	а)
б)	б)
в)	в)

Ситуації, в яких подобається бути не схожими на інших	Чому?
а)	а)
б)	б)
в)	в)

Далі вчитель просить групи знайти три приклади ситуацій, в яких неприємним є відрізнятись від інших. Знову вони повинні пояснити те, чому вони вважають, що це вдалі приклади. Які відчуття вони переживають?

Ситуації, в яких неприємно відрізнятись від інших	Чому?
а)	а)
б)	б)
в)	в)

Далі вчитель просить учнів пояснити, з якими групами “інших” людей погано поводяться.

Групи людей, з якими погано поводяться	Хто погано поводиться?
а)	а)
б)	б)
в)	в)

Вчитель просить кожну групу представити їх відповіді. Клас повинен визначити, які права можуть бути порушені у представлених випадках. Для цього групам надають роздаткові матеріали **5.2**: перелік прав людини.

Урок 2**Історія Вєсни****Як би ми реагували, якби це трапилося з нами?**

Навчальні цілі	Учні знають та розуміють поняття упередження та дискримінації у суспільстві. Учні можуть зрозуміти точку зору жертв дискримінації. Студенти можуть реагувати на ситуації, пов'язані з дискримінацією
Завдання для учнів	Учні обговорюють випадок дискримінації та порівнюють його з ситуацією в їх країні
Ресурси	По можливості, використати копії роздаткових матеріалів для учнів 2.1
Методи	Групова робота над текстом

Концептуальні поняття

Дискримінація - поширена форма поведінки в суспільстві. До даного процесу залучена не тільки влада, а й інші органи та особи. Щоб проаналізувати справжній приклад дискримінації, на уроці є можливість створити відповідну ситуацію та відчувати це на власній поведінці.

ХІД УРОКУ

Вчитель може зачитати, або роздати учням копії роздаткових матеріалів **2.1** для самостійного читання.

Історія Вєсни

Вєсна, жінка, представник рома, розповідає історію, що трапилася з нею:

*“Я натрапила на роботу у вікні магазину, пов’язану з продажем одягу. Вони шукали особу **18-23** років. Мені **19**, тому я прийшла до менеджера та запитала про роботу. Менеджер сказала мені прийти через два дні тому, що вони ще не мають достатньо кандидатів.*

Я приходила двічі та щоразу чула однакову відповідь. Згодом через тиждень я повернулась до магазину. Оголошення про роботу залишалось на своєму місці (на вікні). Менеджер була дуже зайнята, щоб побачитися зі мною, і мені сказали, що дана посада вже зайнята.

Після того, як я вийшла з магазину, я була дуже розчарована, тому я попросила мою подругу, яка була не рома, піти й запитати про роботу. Коли вона туди пішла, їй запропонували прийти на інтерв’ю у понеділок”.

Спершу учні слухають історію, далі – об’єднуються в групи по чотири-п’ять учнів. Їх просять провести дискусію за такими питаннями (роздаткові матеріали включають дані питання; якщо вчитель усно розповів історію, він повинен написати запитання на дошці або на фліп-чарті):

1. Як би ви себе почували, якби історія Вєсни трапилася з вами? Як би ви відреагували, якби ваша подруга сказала вам, що її запросили на інтерв’ю?
2. Як ви вважаєте, чому менеджер магазину поводитися саме таким чином? Ви оцінюєте це як форму дискримінації? Чому “так” або “ні”?
3. Що змогла б Вєсна зробити в такій ситуації? Що могли б зробити інші люди на її користь?
4. Чи вважаєте ви, що законодавство може зробити щось у даній ситуації? Що про це “скаже” закон?
5. Чи могло б це трапитися у вашій країні? Якщо так, які групи людей були б вражені?

Учитель просить групи дати відповіді на запитання. Це може бути зроблено через опитування кожної групи (одне або кілька запитань).

Далі вчитель розповідає учням, що історія Вєсни сталася трохи більше місяця тому. Пізніше менеджер крамниці, коли її запитали про мотиви її поведінки, відповіла:

Відповідь менеджера:

“Я відчула, що для Вєсни буде важко працювати тут тому, що їй далеко добиратися на роботу щодня. Треба долати відстань у дев’ять кілометрів на двох видах транспорту. Дуже важко тримати крамницю, якщо її персонал постійно запізнюється на роботу. Я б віддала перевагу комусь, хто проживає неподалік. Та людина, якій я запропонувала вакансію, є саме такою”.

Вчитель знайомить учнів з текстом Європейської конвенції прав людини (ст. 14), наголошуючи, що “дотримання прав та свобод, зазначених у цій Конвенції, має здійснюватись без дискримінації незалежно від статі, расової приналежності, кольору шкіри, мови, релігії, політичного, або іншого статусу та соціального походження, об’єднання та національних меншин, власності, походження, або іншого статусу”; у ст. 2 Універсальної Декларації прав людини сказано: “Кожен має право на всі права та свободи, визначені у цій Декларації незалежно від їх раси, кольору шкіри, статі, мови та релігії, політичного та іншого статусу, національного та соціального походження, власності, походження та ін. статусів”.

Учитель запитує учнів, чи мають дані тексти відношення до ситуації Вєсни. На завершення уроку вчитель розповідає, як закінчилась історія Вєсни насправді.

Завершення історії Вєсни

*“Вєсна описала свій випадок та надіслала до його Європейського суду, який захищає громадян від дискримінації. Суд погодився, що у її випадку мав місце факт дискримінації. Адже багато людей, що жили далеко від крамниці, були запрошені на інтерв’ю. Дівчині, яка отримала роботу, було всього **16** років, вона мала білу шкіру та жила на такій самій відстані від крамниці, як і Вєсна. Таким чином, суд визначив, що крамниця мала сплатити моральну шкоду Вєсні за вчинені дії”.*

Продовжуючи, вчитель просить учнів написати листа менеджеру крамниці або меру міста. Він допомагає учням написати листа, керуючись власною точкою зору та точкою зору Європейського суду із захисту прав людини. Важливо, щоб весь клас бачив ці листи, а дискусія може відбутися поза обов’язковими навчальними годинами.

Урок 3

Рівноправність між чоловіком та жінкою

Як ми маємо поводитися з чоловіками та жінками?

Навчальні цілі	Учні розуміють гендерну дискримінацію в суспільстві. Учні спроможні розуміти точку зору жертв гендерної дискримінації. Учні повинні вміти реагувати на ситуації дискримінації
Завдання для учнів	Учні розуміють, як вони та суспільство загалом мають поводитися з жінками
Ресурси	Копія історії з роздаткових матеріалів для учнів 2.2 для кожної групи з 4-5 учнів
Методи	Робота в малих групах

Інформація

Потрібно ще багато часу, щоб чоловік та жінка сприймалися як рівноправні істоти і з точки зору закону, і в повсякденному житті. Різні ситуації в сімейному житті, школі, на роботі спонукають звернути більшу увагу на ці питання й на те, як їх розв'язати. Даний урок є своєрідним запрошенням до того, як ми повинні змінити деякі практики у класі та в школі.

ХІД УРОКУ

Клас розділяється на групи по чотири або п'ять учнів. Кожна група отримує одну із трьох історій з роздаткових матеріалів **2.2**. Як тільки учні закінчують читати, їх запрошують розпочати дискусію за запитаннями, що надані для кожної історії.

Вчитель проводить коротку дискусію по кожній історії, з проханням до кожного доповідача від кожної групи дати короткий огляд їх історій та представити результати групової дискусії.

Після цього вчитель просить учнів уважно прочитати текст таблиці з дошки та навести два приклади розбіжностей щодо статі та інші дві розбіжності з гендеру, щоб упевнитися, що всі учні зрозуміли дані поняття.

Стать	Гендер
Біологічно визначена	Соціально визначений
Статична, не може змінюватися	Динамічний, може змінюватися
<i>Стать відповідає природним розбіжностям, що базуються на біологічних характеристиках істоти чоловіка та жінки</i>	<i>Гендер – поняття, що належить до соціальних розбіжностей, на противагу біологічним, між чоловіком та жінкою, яких набувають, які змінюються з часом та які широко різняться залежно від історичного, культурного, традиційного, географічного, релігійного, соціального та економічного факторів</i>

Повернувшись у групи, учні працюють з великими аркушами паперу та маркерами. Вони повинні подискутувати про те, чи їхня школа підтримує чи не підтримує гендерну рівність. Якщо “так”, то вони мають навести приклади для підтвердження своїх думок. Якщо “ні”, учні повинні перелічити п'ять речей, які вони мають зробити, щоб підтримати гендерну рівність у їх школі.

Кожна група повинна представити свої результати.

Якщо вчитель хоче продовжити дану роботу, він повинен запросити учнів висловити кілька ідей щодо цього та визначити план впровадження їх у школі. План повинен включати загальну мету, різноманітні кроки та осіб, що відповідатимуть за їх вчасне виконання.

Приклад плану

Загальна мета:		
Що має бути виконане?	Хто виконавець?	Коли це має бути виконано?

Урок 4

Соціальна справедливість

Як ми повинні діяти при прояві нерівноправності

Навчальні цілі	Учні усвідомлюють проблеми, пов'язані з проблемами, що торкаються соціальної справедливості
Завдання для учнів	Учні обговорюють випадки т.зв. дистрибутивної справедливості. Учні обговорюють всю тему
Ресурси	Роздаткові матеріали для учнів 2.3 , поділені на секції для кожної пари учнів (не обов'язково)
Методи	Робота в парах. Метод критичного мислення

Інформація

У нашому суспільстві досі немає визначення, що таке соціальна справедливість. Наведена на уроці історія, спрямована на те, щоб допомогти відобразити базові принципи, як має спрямовуватись соціальна справедливість, водночас показуючи наскільки складним є даний аспект.

ХІД УРОКУ

Вчитель пояснює учням, що він роздасть їм історію, поділену на чотири частини, а після її прочитання кожна частина стане темою дискусії. Вчитель також може прочитати історію вголос, (як альтернатива).

Далі вчитель розподіляє учнів на пари та кожній парі видає роздатковий матеріал **2.3**. Він або читає його вголос, або просить учнів прочитати матеріал вголос, або про себе.

Копія вчителя: частина перша

Більше години минуло після сигналу тривоги на круїзному кораблі “Королева Мадді”. Тому пасажирів змогли організуватися перед виходом у рятувальні шлюпки. Сильний шторм спричинив зіткнення корабля з нафтовим танкером, що здійснював плавання.

Пізніше кілька рятувальних шлюпок причалили до невеликого скелястого острова. Це була овальна, завдовжки з півтора кілометра напівпустельна та наполовину вкрита лісом ділянка суші. Поряд не було інших островів на доступній для огляду відстані. Цей сонячний острів був безлюдним. Лише одна сім'я Річалоне жила на шикарній віллі на вершині гори та володіла цим островом.

Багато років тому ця сім'я облаштувалась на острові і майже не підтримувала контактів з навколишнім світом. Вона налагодила щомісячну доставку свіжих продуктів, нафти та всіх видів товарів, яких потребувала. Все було добре організовано: мешканці виробляли власну електрику, мали змогу купувати достатньо їжі та напоїв, усе, що було потрібно для комфорту та задоволення їх потреб. У минулому хазяїн був успішним бізнесменом. Після конфлікту з владою стосовно податків надії на краще розвіялись і він вирішив уникати всіх контактів із зовнішнім світом.

Власник вілли побачив шлюпки, що припливли на його гарний острів, та побачив людей, що висадилися з них.

Далі вчитель ставить перше запитання: учні повинні визначити, чи, на їх думку, власник острова повинен дозволити людям залишитись на острові. Для того щоб допомогти учням визначитися, вчитель зачитує їм різні вислови (перелічені нижче), а кожна пара учнів має визначитися, з якими висловами вони погоджуються і чому. Учні обговорюють у парах та занотують свої вислови.

- А.** Власник може відмовити людям у притулку на його острові.
- Б.** Власник може дозволити людям залишатись на острові доти, доки зможе надавати їм необхідні їжу та воду.
- В.** Власник може відмовити всім тим, хто не здатний заплатити (грошима, дорогоцінним камінням або роботою) на його острові.
- Г.** Власник повинен дозволити людям залишатися на його острові стільки, скільки буде необхідно. Люди несуть моральну відповідальність і мають поважати особисту територію власника.
- Д.** Власник має дозволити людям безумовний доступ до острова та прийняти їх як співвласників.

Учитель може отримати зворотній зв'язок від класу, поставивши запитання: “Хто з вас вибрав вислів А?”. Скільки учнів вибрали вислів В? Чому?

Далі вчитель роздає другу частину історії.

Роздатковий матеріал для вчителя: частина друга

Власник острова вирішив дозволити людям залишитись на певний час. Він попросив їх заплатити за певні послуги та їжу зі своїх резервів. Однак зазначив, що, поки вони не з'їдять запаси їжі зі свого корабля, він їм нічого не продасть. Всього на острів висадилося **13** людей. Це були: Віктор, його вагітна дружина Жозефа та їхні двоє дітей (**3** та **7** років); Абрамович, власник ювелірної крамниці **64** років. Він був найстаршим членом групи та не мав ні друзів, ні родичів. З собою він віз колекцію золотих виробів з діамантами та коштовним камінням. Джон, Кейт, Лео та Альфред – четверо друзів, молоді, здорові та дуже здібні люди. Вони вже мешкали разом в окремому будиночку та були готові відремонтувати будиночок самі. Марія, правник, що працює на півставки в університеті і може пересуватися дуже повільно, оскільки у неї проблеми з ногою (наслідки аварії). Марію супроводжує Макс, її асистент з університету. Вони подорожують з метою прочитати лекції на конференції в Сполучених Штатах та обговорити публікацію своєї книги з видавцем. Обоє є спеціалістами з кримінального права. І, нарешті, Марко, боцман, та його подруга Вікі, які є членами корабельної команди і які в останній момент взяли з собою стільки краму, скільки змогли взяти з корабельного складу: банки з консервами, бісквіти, олію та деякий посуд. Всі ці люди мали з собою гроші, однак Марко мав із собою велику кількість речей, які він зібрав, коли жив на квартирі в останньому порту.

На острові була невеличка, стара хатинка на схилі гори біля моря. В ній була лише одна кімната, де могли розміститися тільки двоє або троє людей”.

Вчитель пояснює, що кожна пара учнів повинна вирішити, на власну думку, кому дозволити жити в хатинці. Вчитель зачитує наступні вислови та просить учнів обговорити в парах ті вислови, з якими вони погоджуються та чому, або висловити інші рішення:

- А. Вагітна жінка з дітьми.
- Б. Четверо молодих людей (друзів), адже вони можуть відремонтувати будиночок та підтримувати його в належному стані.
- В. Продавець ювелірних виробів, який згодний платити за будиночок (і який дозволив іншим купити трохи їжі).
- Г. Боцман та його подруга з умовою, що вони поділяться своєю їжею з рештою людей.
- Д. Правник, що може діяти як медіатор та владнати конфлікти між людьми.

Далі вчитель роздає наступну частину історії.

Роздатковий матеріал для вчителя: частина третя

“Люди з корабля також вирішили, що потрібно робити із запасами їжі боцмана і якими з них він має поділитися з людьми. Насправді, такий розподіл значно зменшує шанси боцмана та його подруги на виживання”.

Тепер пари учнів мають відповісти, хто має отримати їжу із запасів боцмана. Вчитель зачитує вислови та просить пари обговорити обрані ними правильні рішення або запропонувати власне бачення.

- А. Боцману потрібно дозволити залишити запаси їжі для себе та своєї подруги.
- Б. Їжа має бути розподілена порівну між усіма людьми з корабля.
- В. Їжа може бути продана тому, хто дасть найвищу ціну (або за гроші, товари та послуги).

Після того, як учні висловлюються, вчитель роздає наступну частину історії.

Роздатковий матеріал для вчителя: частина четверта

“Люди вирішили, що їжа має бути розподілена без жодної оплати. Вони змусили Марко принести свою провізію, наголосивши на його моральних зобов'язаннях. Визначили, що приблизно через тиждень у групи не залишиться ніяких запасів і їм потрібно буде спробувати отримати їжу у власника вілли”.

В парах учні обговорюють кандидатуру, хто вестиме переговори з власником і яким чином це буде вирішено. Далі вчитель зачитує наступні вислови, з яких учні мають вибрати за згодою один, або запропонувати свою альтернативу.

А. Кожна людина має індивідуально обговорити умови продажу продуктів власником (за гроші, коштовності або послуги). В даному випадку сім'я з дітьми та правник з асистентом матимуть проблеми.

Б. Всі доступні ресурси (коштовності, гроші) мають бути розподілені між усіма людьми, незалежно від їх справжнього власника. Також має бути поділена порівну й їжа. Додатково також можна приносити їжу, яку можна заробити власною працею у власника.

В. Даний варіант такий самий, як і варіант Б, однак кожен із членів групи, виходячи з власних можливостей, повинен працювати, щоб заробити додаткову їжу та розподілити її між членами групи.

Г. Продавець коштовностей може продати власнику ті коштовності, які власник готовий купити, та допомогти іншим отримати необхідне харчування.

Після заслуховування учнів вчитель має вести дискусію, щоб допомогти учням наблизити історію до реальності:

Чи спостерігаєте ви подібні ситуації у нашому суспільстві?

А. ... у ваших сусідів або сім'ї?

Б. ... у вашій країні?

В. ... на світовому рівні?

Чому?

Наприкінці даного уроку має відбутись дискусія щодо базових понять даної теми. Вчитель вирішує, що потрібно зробити додатково. Для цього вчитель проводить коротку лекцію, використовуючи базову інформацію з питань рівноправності та розмаїття з даної теми. Він повинен приготувати роздатковий матеріал з різними визначеннями. Учні мають працювати над результатами всіх чотирьох уроків у невеликих групах за такими проблемами: “Що вже обговорювалося ними в групах? Чого вони навчилися? Про що вони дізналися?” Вони також повинні запропонувати варіанти ситуацій нерівноправності та реагування на них на прикладах власного життя.

Роздатковий матеріал для учнів 2.1

Історія Вєсни

*Я натрапила на роботу у вікні магазину, пов'язану з продажем одягу. Вони шукали особу **18-23** років. Мені **19**, тому я прийшла до менеджера та запитала про роботу. Менеджер сказала мені прийти через два дні тому, що вони ще не мають достатньо кандидатів.*

Я приходила двічі та щоразу чула однакову відповідь. Згодом через тиждень я повернулась до магазину. Оголошення про роботу залишилось на своєму місці (на вікні). Менеджер була дуже зайнята, щоб побачитися зі мною, і мені сказали, що дана посада вже зайнята.

Після того, як я вийшла з магазину, я була дуже розчарована, тому я попросила мою подругу, яка була не рома, піти й запитати про роботу. Коли вона туди пішла, їй запропонували прийти на інтерв'ю у понеділок”.

Запитання

1. Як би ви себе почували, якби історія Вєсни трапилася з вами? Як би ви відреагували, якби вапа подруга сказала вам, що її запросили на інтерв'ю?
2. Як ви вважаєте, чому менеджер магазину поводитися саме таким чином? Ви оцінюєте це як форму дискримінації? Чому “так” або “ні”?
3. Що змогла б Вєсна зробити в такій ситуації? Що могли б зробити інші люди на її користь?
4. Чи вважаєте ви що законодавство може зробити щось у даній ситуації? Що про це “скаже” закон?
5. Чи могло б це трапитися у вашій країні? Якщо так, які групи людей були б вражені?

Роздатковий матеріал для учнів 2.2

Чоловік та жінка: історія

Історія 1

“Це відбувалося багато разів. Після обіду моя мати попросила дітей прибрати весь посуд на кухні, витерти стіл, помити посуд, упевнитися, що все на кухні прибрано та чисто. Знову мої два брати подумали, що, оскільки вони обидва старші за мене, то все це не для них і сказали, що я маю все виконати тому, що я дівчинка. Я не заперечувала, хоча була дуже засмучена. Я поскаржилась татові. Однак він сказав, що це буде для мене дуже гарним досвідом, оскільки я повинна готувати себе до того, щоб стати доброю господинею”.

Запитання:

1. Чи можеш ти уявити, що подібне може трапитися у твоїй сім’ї?
2. Уяви, що ти – дівчинка: що б ти сказала своїм братам? Що – своєму татові?
3. Чи погоджуєшся ти з текстом Ст. 1 Універсальної Декларації прав людини? Як це співвідноситься з даною історією? “Всі людські істоти народжуються вільними та рівноправними в їх гідності та правах”.

Історія 2

“Шість хлопчиків зібрались на шкільному спортивному майданчику. Вони всі уважно дивились на мене та дражнили мене. Вони говорили: “Хлопці, ви впевнені, що це – дівчинка? Давайте перевіримо її”. Потім один із хлопчиків наблизився до мене та зібрався торкнутись мене. Коли вони побачили, що на вулицю вийшов директор школи, всі втекли”.

Запитання:

1. Чи можеш ти уявити, що подібне може трапитися з тобою або з твоїми друзями? Наведи приклади.
2. Уяви, що ти – дівчинка. Що б ти сказала хлопчикам?
3. Уяви, що інший хлопчик побачив цю ситуацію зі сторони. Чи втрутиться він? Чому так або ні? Як би він зробив?
4. Чи можеш ти визнати, що трапилась ситуація, яка має назву “сексуальне насильство”, виходячи з наступного визначення?

“Сексуальне насильство є будь-якою формою поведінки, що передбачає слова, дії або психологічний вплив сексуального характеру, або завдає шкоди гідності особи, або проявляється в різних ситуаціях у вигляді залякування, ворожості, приниження та спричинена представниками іншої статі або особами іншої сексуальної орієнтації, жертви яких відчувають фізичний, вербальний та інші вияви насильства”.

Історія 3

“Як молодий інженер я подала своє резюме на посаду менеджера з технічної підтримки на фабрику будівельних конструкцій. Мене запросили взяти участь в основних, технічних та психологічних тестах разом з іншими 24 кандидатами, які всі були чоловіками. Після цього п’ять осіб було обрано для інтерв’ю з головним

менеджером. Мій рейтинг був на третьому місці після тестів, однак після них мене не було серед п'яти кандидатів (я дізналась про це з конфіденційного джерела, від моєї подруги, що працювала в адміністративному офісі). Незважаючи на дану ситуацію, я намагалась зателефонувати головному менеджеру. Коли мені вдалося додзвонитись до нього, він сказав, щоб я взяла до уваги той факт, що я – жінка. Він зазначив це, додавши, що я повинна зрозуміти, що жінки нерідко йдуть у декретні відпустки і це створює проблеми для підприємства. Він також зазначив, що особливо на даній посаді жінці буде важко працювати, оскільки всі працівники – чоловіки і нерідко поведуться неввічливо. Я маю бути щасливою, що мене не обрали”.

Запитання:

1. Чи можеш ти уявити, що таке може трапитися на підприємстві у твоєму регіоні?
2. Уяви себе цією жінкою: що б ти сказала головному менеджеру?
3. Чи вважаєш ти, що головний менеджер діяв усупереч закону вашої країни? Якщо так або ні, як ти це доведеш?

“Всі форми дискримінації на ґрунті гендеру в процесі найму на роботу, подання на посади та вакансії, процедури відбору кандидатів на роботу або звільнення з роботи суперечать усім умовам закону”.

Роздатковий матеріал 2.3

Корабельна аварія

Частина перша:

“Більше години минуло після сигналу тривоги на круїзному кораблі “Королева Мадді”. Тому пасажирів змогли організуватися перед виходом у рятувальні шлюпки. Сильний шторм спричинив зіткнення корабля з нафтовим танкером, що здійснював тут плавання.

Пізніше кілька рятувальних шлюпок причалили до невеликого скелястого острова. Це була овальна, завдовжки півтора кілометра напівпустельна та наполовину вкрита лісом ділянка суші. Поряд не було інших островів на доступній для огляду відстані. Цей сонячний острів був безлюдним. Лише одна сім'я Річалоне жила на шикарній віллі на вершині гори та володіла цим островом.

Багато років тому ця сім'я облаштувалась на острові і майже не підтримувала контактів з навколишнім світом. Вона налагодила щомісячну доставку свіжих продуктів, нафти, та всіх видів товарів, яких потребували. Все було добре організовано: мешканці виробляли власну електрику, мали змогу купувати достатньо їжі та напоїв, усе, що було потрібно для комфорту та задоволення їх потреб. У минулому хазяїн був успішним бізнесменом. Після конфлікту з владою стосовно податків надії на краще розвіялись і він вирішив уникати всіх контактів із зовнішнім світом. Власник вілли побачив шлюпки, що припливли на його гарний острів, та побачив людей, що висадилися з них”.

Частина друга:

*“Власник острова вирішив дозволити людям залишитись на певний час. Він попросив їх заплатити за певні послуги та їжу зі своїх резервів. Однак зазначив, що поки вони не з'їдять запаси їжі зі свого корабля, він їм нічого не продасть. Всього на острів висадилося **13** людей. Це були: Віктор, його вагітна дружина Жозефа та їхні двоє дітей (**3** та **7** років); Абрамович, власник ювелірної крамниці, **64** роки. Він був найстаршим членом групи та не мав ні друзів, ні родичів. З собою він віз колекцію золотих виробів з діамантами та коштовним камінням. Джон, Кейт, Лео та Альфред – четверо друзів, молоді, здорові та дуже здібні люди. Вони вже мешкали разом в окремому будиночку та були готові відремонтувати будиночок самі. Марія, правник, що працює на півставки в університеті і може пересуватися дуже повільно, оскільки у неї проблеми з ногою (наслідки аварії). Марію супроводжує Макс, її асистент з університету. Вони подорожують з метою прочитати лекції на конференції в Сполучених Штатах та обговорити публікацію своєї книги з видавцем. Обоє спеціалісти з кримінального права. І, нарешті, Марко, боцман, та його подруга Вікі, які є членами корабельної команди і які в останній момент взяли з собою стільки краму, скільки змогли взяти з корабельного складу: банки з консервами, бісквіти, олію та деякий посуд. Всі ці люди мали з собою гроші, однак Марко мав із собою велику кількість речей, які він зібрав, коли жив на квартирі в останньому порту.*

На острові була невеличка, стара хатинка на схилі гори біля моря. В ній була лише одна кімната, де могли розміститися тільки двоє або троє людей”.

Частина третя:

“Люди з корабля також вирішили, що потрібно робити із запасами їжі боцмана і якими з них він має поділитися з людьми. Насправді, такий розподіл значно зменшує шанси боцмана та його подруги на виживання”.

Частина четверта:

“Люди вирішили, що їжа має бути розподілена без жодної оплати. Вони змусили Марко принести свою провізію, наголосивши на його моральних зобов'язаннях. Визначили, що приблизно через тиждень у групі не залишиться ніяких запасів і їм потрібно буде спробувати отримати їжу у власника вілли”.

РОЗДІЛ 3: РІЗНОМАНІТНІСТЬ ТА ПЛЮРАЛІЗМ

Як люди можуть жити разом

Ця тема базується на трьох поняттях: різноманітність, плюралізм та демократія. Вона досліджує певні зв'язки між ними для того, щоб учні розвивали ставлення та навички, які їм необхідні для участі у плюралістичному, демократично побудованому суспільстві.

Поняття “плюралізм” є основною характеристикою сучасного суспільства, де існує широка (але не достатньо всеохоплююча) низка релігійних та політичних відмінностей і де ідеальне суспільство представлене різноманітними політичними партіями, які можуть бути несумісними одна з одною. Наприклад, громадяни, що належать до радикальної соціалістичної партії, намагаються побудувати суспільство, яке буде цілком неприйнятним та громадян правого крила, капіталістичного переконання. У плюралістичному суспільстві основний вплив багатьох традицій та цінностей, включаючи релігійні переконання, ослаблюється. Люди можуть і повинні працювати над собою, усвідомлюючи, яких цінностей вони дотримуються і як вони хочуть прожити своє життя. Плюралістичні суспільства мають перед собою такий виклик: люди можуть насолоджуватися більшою особистісною свободою, ніж будь-коли, а з іншого боку, їм потрібно докладати більше зусиль, щоб знаходити порозуміння та компроміси, без яких ніяке суспільство не зможе вижити. Постає питання, до якої міри політична система може створювати найкращі умови для організації процесу прийняття рішень у відкритому, плюралістичному суспільстві.

В авторитарних системах – однопартійних, теократичних чи, навіть, диктаторських, - ця проблема розв'язана одним гравцем (наприклад, партією або лідером), якому належить влада вирішувати на свій розсуд все, що лежить в основі спільних інтересів. Таке рішення стикається з викликом плюралізму, позбувається його, приносячи в жертву свободу індивідуумів. Потенціал конфліктів у плюралістичному суспільстві постійно перетинається, однак ціна, яка за нього заплачена, є досить високою: багато проблем не розв'язані належним чином та справедливо тому, що вони більше не можуть бути чітко визначені й сформульовані.

У демократичному суспільстві громадяни здебільшого узгоджують низку принципів, правил та процедур, а також прав, що дозволяють їм не погоджуватись з різними питаннями, але водночас пропонують такі засоби, які допомагають їм досягти згоди щодо застосування ненасильницьких засобів. Таким чином, демократія підтримує мир та плюралістичне суспільство, більшою мірою цивілізуючи конфлікт, ніж придушуючи його. Спільним інтересом є співпраця та переговори замість завідомо визначеного єдиною партією інтересу. Незгода та конфлікт є нормальним явищем, однак жоден засіб не є шкідливим та деструктивним з точки зору контролю держави. У демократії, як формі правління, громадяни узгоджують базові права, такі як свобода совісті, віросповідання та слова. Коли громадяни використовують ці права, вони можуть започаткувати конфлікт та непорозуміння, однак матимуть можливість провести переговори для пошуку рішення. Для того щоб переконатися, що вони погоджуються з правилами і тим, як вони справляються з конфліктами та вирішують їх, громадяни плюралістичного суспільства намагаються укласти соціальний контракт з усіма іншими громадянами суспільства для того, щоб перебувати в рамках соціально-політичних домовленостей у даному суспільстві.

Такий соціальний контракт включає принцип правила більшості. Для певних груп меншин незручність даного принципу полягає в тому, що їх власне радикальне бачення може бути ніколи не враховане через їх значно меншу кількість виборчих голосів. Разом з тим такі суспільства гарантують права політичним меншинам, щоб виконувати законні політичні рішення в державі. Таким чином, плюралістичні демократії завжди надають можливість виборів радикальних урядів, члени яких можуть бути втягнутими в обмеження діяльності політичних

опонентів. Саме тому важливим є узаконення прав людини та свобод у конституції демократичних країн.

Кожне покоління має розуміти цей складний набір викликів плюралістичного суспільства й те, як вони можуть бути прийняті демократичною громадою. Це включає розуміння неписаного громадянського договору, без якого ніяке демократичне суспільство не зможе вижити. Освіта для демократичного громадянства та освіта прав людини може допомогти учням сприяти формуванню взаєморозуміння та навичок, які їм потрібні для громадянської участі.

Навчання про різноманітність та плюралізм

Учням, що навчаються в курсі ОДГ, повинні допомогти зрозуміти природу соціальної, політичної, релігійної та расової різноманітності. Їм потрібно допомогти зрозуміти складну природу викликів, що виникають у результаті такої різноманітності. Саме тому важливо усвідомлювати, що результатом упереджень є відсутність порозуміння, а фанатизм можна обмежити за рахунок раціонального вивчення ставлення в світлі знань та розвитку співпереживання та розумного ставлення.

Навчання для різноманітності та плюралізму

Учні також потребують досвіду демократичної дискусії з метою вивчення того, як її проводити. Освіта для демократичного громадянства надає можливість кожному учневі висловити власну думку за темою (навіть незначною) та пропонує уточнення цих думок. Беручи до уваги та враховуючи точку зору інших учнів з одного й того ж питання, учні розвиватимуть не тільки власні аналітичні здібності, вони також розвиватимуть базові диспозиції толерантності у напрямі моральної і політичної різноманітності. Вони розвиватимуть здатність приймати іншу думку, цінуватимуть потребу в компромісі та розумітимуть різницю між чесним і несправедливим компромісом. Вони повинні зосередитися на проблемах та поважати людей, незважаючи на їх погляди та інтереси.

Через досвід процесів демократичного обговорення учні також навчаються тому, що відкриті та справедливі дебати базуються на певних процедурах, які включають наступне;

- висловлювання кожного має бути вислухане з повагою;
- всі учасники повинні внести вклад та мати на це можливість;
- учасники повинні критикувати аргументи, а не людей;
- учасники повинні вступати в дебати, визнаючи можливість того, що їх точка зору може змінитися;
- дебати-змагання, де учасники сперечаються про закриті позиції, часто є менш корисними, ніж дослідницькі дебати, де мета - не виграти аргумент, а розуміти проблему краще.

Освіта для демократії виступає предметом, у якому процеси запитань та обговорення є більш важливими, ніж обнародування певних фактів. Значення її для навчання полягає в тому, що викладачі ОДГ розвивають навички, щоб підтримувати точку зору учнів замість домінування над нею. Дослідження свідчать, що учні таким чином більше спілкуються в класі, а вчитель у даному випадку говорить менше.

РОЗДІЛ 3: РІЗНОМАНІТНІСТЬ ТА ПЛЮРАЛІЗМ**Як люди можуть жити разом?**

Тема уроку	Завдання	Завдання для учнів	Ресурси	Методи
Урок 1: Як люди можуть жити разом?	<ul style="list-style-type: none"> Розглянути проблеми, які виникають тоді, коли суспільства з різними цінностями та переконаннями намагаються жити разом у мирі Розглянути роль освіти у розвитку взаєморозуміння між людьми різних культур Розглянути ситуації, коли люди, виходячи з власного досвіду, можуть впливати на суспільство 	<ul style="list-style-type: none"> Учні порушують питання, описані в історії Учні залучаються до критичного мислення Учні обмінюються ідеями Учні залучаються до рольової гри з метою відчутти проблему 	<ul style="list-style-type: none"> Роздаткові матеріали для учнів 3.1 	<ul style="list-style-type: none"> Дискусія Методи критичного мислення Висування гіпотез Рольова гра
Урок 2: Чому люди не погоджуються одне з одним?	<ul style="list-style-type: none"> Розглянути підстави, чому люди мають різні точки зору з важливих проблем Розвивати здатність обговорювати спірні питання Розглянути, які цінності є необхідними для проживання у демократичному суспільстві 	<ul style="list-style-type: none"> Учні висловлюються про різні проблеми та захищають власні точки зору Учні аналізують джерела розбіжностей на прикладі публічно спірних питань Учні розглядають вплив на їх власні цінності Учні розвивають диалектику для заохочення формування шанобливого ставлення до плюралізму та гарантування, що буде підтримана якість діалогу з публічних питань 	<ul style="list-style-type: none"> Чотири таблички для вправи “чотири кути” 	<ul style="list-style-type: none"> Дискусія Рефлексія Критичне мислення Прийняття правил співпраці

Тема уроку	Завдання	Завдання для учнів	Ресурси	Методи
Урок 3: В чому люди є різними?	<ul style="list-style-type: none"> Визначити причини, чому деякі люди можуть мати нерівний доступ до освіти Розглянути бар'єри рівності у великому суспільстві Визначити, хто поділяє відповідальність за подолання бар'єрів рівності 	<ul style="list-style-type: none"> Учні критично аналізують гіпотетичну ситуацію, що пов'язана з ключовими поняттями Учні застосовують ключові принципи до їх власних соціальних ситуацій Учні обговорюють ключові проблеми, що порушені на уроці Учні виконують письмове завдання 	<ul style="list-style-type: none"> Копії історії Роздатковий матеріал для учнів 3.3 	<ul style="list-style-type: none"> Критичне мислення Дискусія Розвиток навичок письмового аргументування
Урок 4: Чому важливі права людини?	<ul style="list-style-type: none"> Розглянути проблеми, які постають перед людьми з різними цінностями та шляхами в житті, що намагаються жити разом Розглянути причини, чому інструменти міжнародних прав людини були визначені саме тоді, коли люди та суспільства стали уразливими 	<ul style="list-style-type: none"> Учнів залучають до критичного аналізу та аналізу пріоритетів у поданих ситуаціях Дискусія у формі рольової гри між опозиційними сторонами Учні розробляють ключові принципи, що базуються на рольовій грі та порівнюють з подібними матеріалами з даного курсу Учні порівнюють сценарій з реальними прикладами порушення прав людини у їх країні Учні розробляють презентації для інших учнів за вибраними елементами 	<ul style="list-style-type: none"> Приклади сценарію Приклади ситуативних карток для кожної групи Перелік ключових елементів прав людини Великі аркуші паперу та приладдя, на вимогу, для фінальної презентації 	<ul style="list-style-type: none"> Критичне мислення Дискусія Переговори Групова презентація

Урок 1

Як люди можуть жити разом?

Як освіта може допомогти розвивати толерантність та взаєморозуміння?¹³

Навчальні цілі	Учні здатні розглянути: <ul style="list-style-type: none">• проблеми, які виникають тоді, коли суспільства з різними цінностями та переконаннями намагаються жити разом у мирі;• роль освіти у розвитку взаєморозуміння між людьми різних культур;• ситуації, коли люди, виходячи з власного досвіду, можуть впливати на суспільство
Завдання для учнів	Учні: <ul style="list-style-type: none">• порушують питання, описані в історії;• залучаються до критичного мислення;• обмінюються ідеями;• залучаються до рольової гри з метою відчутти проблему
Ресурси	<ul style="list-style-type: none">• Роздаткові матеріали для учнів 3.1
Методи	<ul style="list-style-type: none">• Дискусія• Методи критичного мислення• Висування гіпотез• Рольова гра

¹³ Базується на матеріалах уроку, розробленого Фондом Громадянства, Лондон.

ХІД УРОКУ

Вчитель знайомить з цілями уроку та зачитує всьому класу історію “Школа на краю лісу” (роздаткові матеріали для учнів 3.1).

Вчитель розміщує учнів у коло та запитує їх про те, що вони почули в історії такого, що їх здивувало й зацікавило та чому. Він дає їм дві хвилини для того, щоб вони в парах обговорили це та поділилися потім своїми поглядами з усією групою.

Вчитель нагадує класу, що на етапі дискусії, яка базується на дослідництві, метою є поділитись ідеями та разом їх опрацювати. В даному випадку не може бути правильних чи неправильних відповідей.

Далі вчитель запитує: “Давайте подумаємо над тим, скільки людей хотіли б спалити школу (прикладом можуть бути: окремі діти, батьки, члени громади, або, наприклад, священик). Які вони можуть мати мотиви? Хто з цього виграє, а хто - втратить, якщо школа буде перебудована (наприклад, якщо учні не хочуть ходити до школи, з цього вони виграють чи втратять?)”.

Можна запропонувати заповнити таку таблицю:

Зацікавлена сторона	Переваги	Втрати
Учні		
Батьки		
Священик		
Уся громада		
Інші		

Далі вчитель має змусити учнів зосередитись на ролі вчителя з прочитаної історії. Спочатку він ставить загальне запитання: “Що ви думаєте про вчителя?” - спонукаючи учнів висловлювати свої ідеї. Далі запитання можуть бути такими:

- Він не розумний, ідеаліст чи відважна людина?
- Ви захоплюєтесь ним чи зневажаєте його за те, що він намагався зробити?
- Якими, на вашу думку, були мотиви вчителя?
- Як ви думаєте, де він набув певних соціальних цінностей?
- Що він повинен зробити зараз і чому (спробуйте дати відповідь) ?
- Якщо ви були учнем цієї школи, що, на ваш погляд, мав би зробити вчитель?

Далі вчитель допомагає учням пов’язати проблеми, порушені в історії, з їх власними громадами. Можливими запитаннями можуть бути такі:

- Подумайте про своє життя.
- Чи існують люди, схожі на цього вчителя?
- Чи можливо для окремих людей відчутти різницю між суспільством та ними самими? Наведіть приклади.

Інші важливі проблеми, порушені в цій історії:

- Як ви вважаєте, чи можливий мир між двома різними народами завдяки тому, що діти разом здобуватимуть освіту?

- Які проблеми сьогодні стоять перед школою та вчителями, якщо діти мають різні цінності та належать до різних релігій і вчать разом? Як це можна вирішити?

Урок можна завершити рольовою грою. Уявіть, що перед школою, яка згоріла, батьки дітей, що мешкають на рівнинній місцевості, звернулися до вчителя зі скаргою. Вони сказали:

“У школі є більше дітей з рівнин, аніж із лісу, і тому ми вважаємо, що ви не повинні навчати дітей релігії лісових людей. Це може спричинити їх протистояння зі своїми земляками”.
Вчителю це не сподобалося.

У парах потрібно обговорити ситуації в ролі вчителя та батьків. Учитель пропонує зробити рольову постановку даної розмови до кінця уроку.

Урок 2**Чому люди не погоджуються одне з одним?****На чому ґрунтуються розбіжності?**

Навчальні цілі	<ul style="list-style-type: none"> • Розглянути підстави, чому люди мають різні точки зору з важливих проблем • Розвивати здатність обговорювати спірні питання • Розглянути, які цінності є необхідними для проживання в демократичному суспільстві
Завдання для учнів	<p>Учні:</p> <ul style="list-style-type: none"> • висловлюються про різні проблеми та захищають власну точку зору; • аналізують джерела розбіжностей на прикладі публічно спірних питань; • розглядають вплив на їх особисті цінності; • розвивають директиви для заохочення формування шанобливого ставлення до плюралізму та гарантування, що буде підтримана якість діалогу з публічних питань
Ресурси	<ul style="list-style-type: none"> • Таблички для вправи “чотирити кути”
Методи	<ul style="list-style-type: none"> • Дискусія • Рефлексія • Критичне мислення • Прийняття правил співпраці

Ключове поняття

Плюралізм: Плюралізм існує в суспільствах, що не мають офіційного набору інтересів, цінностей та переконань. Громадяни мають право на свободу совісті, віросповідання та висловлювань. Винятком є лише такі точки зору, що загрожують свободі інших людей і суперечать закону та не є толерантними. Держава, де дозволяється лише одна релігія або не допускається ніяка, не може бути плюралістичною.

ХІД УРОКУ

Вчитель просить учнів розглянути наступні спірні вислови, кожен окремо:

Згодні чи не згодні ?

- Це погано – їсти тварин.
- Якщо учень є ВІЛ-позитивним, він мусить навчатись окремо від здорових учнів.
- Миротворці не повинні приєднуватись до регулярних військ.
- Смертна кара має бути скасована.
- Місце жінки – вдома.
- Дітям до **14** років не дозволяється працювати.
- Паління слід заборонити в публічних приміщеннях.
- Люди повинні платити більше податків.
- Свобода слова – не дуже добра річ.

Кожен куточок класу прикрашається такими табличками:

Твердо
погоджуюсь

Погоджуюсь

Не погоджуюсь

Абсолютно не
погоджуюсь

Вчитель зачитує кожне висловлювання по черзі та просить учнів переміститись у відповідний куточок класу, що відповідає їх баченню. Якщо учні не можуть визначитися, вони мають залишатися на своєму місці.

Коли учні розмістяться на своїх позиціях, учитель просить представника з кожного кута висловитись, чому вони зайняли саме таку позицію. Він не дозволяє проводити жодної дискусії на даному етапі. Далі вчитель запитує в учнів, якщо хтось з них змінив свою точку зору, той може переміститися в інший відповідний куточок класу.

Далі вчитель запитує, хто з них не визначився і дає можливість висловитися, чому вони не знайшли рішення. Вони повинні написати їх мотиви, чому вони не прийняли рішення (наприклад, їм необхідно більше інформації, їм не зрозуміло, що мається на увазі, вони не бачать аргументів з обох боків тощо).

Вправа повторюється три-чотири рази з різними висловлюваннями. Вчитель не повинен багато дебатувати щоразу з різних проблем, однак він має донести думку про те, чому люди мають різні точки зору.

На пленарній сесії вчитель вказує на ті самі проблеми, що зумовили значні розбіжності у відповідях учнів. Він може розповісти про поняття плюралізму та просить клас пояснити, чому в суспільствах існує плюралізм:

- Поміркуйте про ті запитання, які ми обговорювали. Які з них викликають сильні відчуття? Чому так?
- Звідки беруться наші ідеї, цінності, переконання? (Це допоможе учням побачити, що наші ідеї щодо розбіжностей точок зору ґрунтуються на різних джерелах).

Далі вчитель просить учнів висловитися, якою мірою на них впливають:

- ідеї їх батьків;
- те, що думають їхні друзі;
- їх релігія та культура;
- ЗМІ, наприклад, газети, телебачення, Інтернет;
- вчителі;
- їх особистість.

Далі учні працюють індивідуально та розташовують написи за їх важливістю в піраміду, де найважливіше поняття розміщується вгорі, наприклад:

ПОНЯТТЯ

ПОНЯТТЯ ПОНЯТТЯ

ПОНЯТТЯ ПОНЯТТЯ ПОНЯТТЯ

Вчитель просить учнів порівняти їх піраміди в парах. Які фактори відчуються в класі як найбільш важливі? Це має бути зроблено шляхом виваженого підходу до кожного поняття: дайте кожному поняттю вгорі шість балів, поняттям усередині – чотири бали, поняттям внизу – два бали. Порівняйте здобутки кожної групи. Чи були визначені ті ж самі фактори важливими для різних груп?

Вчитель пояснює, що плюралізм розвивається у вільному суспільстві. Однак жодне суспільство не може функціонувати без мінімального рівня узгодження серед своїх членів. Він просить учнів скласти список цінностей та правил, які, на їх думку, можуть допомогти узгодити певні позиції та інтереси. Учні можуть запропонувати такі вислови:

- поважайте думки інших людей;
- намагайтесь поставити себе на позицію інших людей;
- пам'ятайте, що розмовляти, це краще, ніж воювати;
- намагайтесь не звинувачувати інших;
- дайте людям шанс висловитися;
- якщо люди не можуть погодитися, потрібен механізм, який потребує голосування для прийняття рішення.

Урок 3

В чому люди різні?

Наскільки різними є потреби людей?

Навчальні цілі	<p>Учні будуть здатні визначити:</p> <ul style="list-style-type: none"> • причини, чому деякі люди можуть не мати рівного доступу до освіти; • бар'єри рівності у великому суспільстві; • хто поділяє відповідальність за подолання бар'єрів рівності
Завдання для учнів	<p>Учні:</p> <ul style="list-style-type: none"> • критично аналізують гіпотетичну ситуацію, пов'язану з ключовими поняттями; • застосовують ключові принципи до їх власних соціальних ситуацій; • обговорюють ключові проблеми, порушені на уроці; • виконують письмове завдання.
Ресурси	<ul style="list-style-type: none"> • Копії історії
Методи	<ul style="list-style-type: none"> • Критичне мислення • Дискусія • Розвиток навичок письмового аргументування

Концептуальні поняття

Різноманітність: Різноманітність існує не тільки стосовно етнічної групи та національності. Існує багато видів розбіжностей, що відрізняють людей одне від одного та можуть спричинити серйозні соціальні збурення, особливо тоді, коли ті, хто в більшості або люди при владі нічого не роблять через відсутність порозуміння та співчуття.

Рівноправність: Існує два типи рівноправності – рівні можливості та рівноправність досягнення. Можна кожному надати рівні можливості (ходити до школи, наприклад), однак певні бар'єри (скажімо, обмежені можливості) подолати дуже складно. Рівноправність досягнення повинна спрямувати кожну дитину на здобуття освіти незалежно від її обмежених можливостей.

Дискримінація: Упереджене ставлення до людини на ґрунті розбіжностей: расових, гендерних, сексуальних, вікових, віри тощо.

ХІД УРОКУ

Вчитель читає історію всьому класу (роздатковий матеріал для учнів 3.2). Ця історія порушує низку проблем, що можуть зосередити увагу учнів у міру вивчення даної історії. Для того щоб допомогти їм, учитель надає роздаткові матеріали 3.3 та пояснює наступне завдання.

Учні працюють у парах для визначення низки проблем, що стоять перед колективом Школи Надії. Вони все записують у формі першої колонки в розділі роздаткових матеріалів під назвою “Проблеми”. Далі вони мають запропонувати шляхи вирішення проблем (“Вирішення”) та додати відповідальних за їх вирішення (колонка “Відповідальність”). Остання колонка має бути вільною для наступного етапу.

Тоді учні презентують, порівнюють та обговорюють свої результати. Для підтримки презентацій учнів можна також приготувати все на фліп-чарті та проекторі одночасно, а учні, що працюватимуть у парах, зможуть одночасно заповнити колонки в копіях роздаткових матеріалів.

Дискусія в класі

Учні можуть порушити такі питання, або вчитель може започаткувати дискусію, запитавши в них:

- Як ви вважаєте, директор школи досягнув своєї мети, ставлячись до кожного учня однаково?
- Як ви вважаєте, директор повинен поважати цінності батьків біженців та навчати окремо хлопчиків і дівчаток? Подумайте про те, які можуть бути аргументи з різних позицій.
- Чи було б краще, якби діти-біженці навчалися окремо від інших учнів? Назвіть переваги та недоліки кожного підходу, перш за все, для учнів, а потім - для широкої громади.

Замість обговорення всіх питань, учням потрібно дати можливість опрацювати одне з питань більш детально. Для цього їм важливо розуміти, що в плюралістичному суспільстві люди мають різні потреби і що це може призвести до конфлікту. Саме тому важливо вирішувати дані конфлікти справедливо, приділяючи належну увагу всім індивідуальностям та окремим групам (див. Тему 4 для більш конкретної інформації про вирішення протиріч). У даному випадку школа може розглядатися як мікросуспільство, в якому молоді громадяни стикаються з тими самими типами проблем, які існують у суспільстві як такому.

Проблеми, наведені нижче, показують, якою багатогранною є ця історія, а також те, що її варто вивчати. Для більш детального її вивчення потрібен додатковий урок. Вчитель має вирішити, які аспекти потрібно вибрати для вивчення, залежно від часу та рівня інтересу учнів.

Наскільки різняться учнівські освітні потреби?

Ключові питання полягають у тому, які саме учні мають відповідати, як вирішити дані проблеми в тому випадку, якщо їх проігнорує колектив коледжу (і якщо так, то чому).

Ці питання можуть бути представлені двома шляхами. Перший – розглядом тих потреб, що впливають на вирішення, або ігнорування певної проблеми. Другий – визначенням тих проблем, що можуть бути вирішені шкільною громадою.

З огляду на перший варіант, учні повинні зрозуміти специфічні потреби учнів-біженців (та місцевих учнів) через запитання: “Які права людини, або права дитини, були порушені по відношенню до дітей-біженців?”

Існує кілька категорій освітніх потреб. Учні можуть отримати приклади їх в історії та включити до четвертої колонки роздаткових матеріалів:

- емоційні;
- навчальні;

- релігійні;
- культурні;
- мовні;
- фізичні.

Для кожної категорії учні повинні навести власні приклади.

Відповідальність та її обмеження

Специфічні проблеми, порушені в історії, можуть привести до більш узагальненої дискусії про рівні права та освіти.

Чи легко надати кращу освіту для кожної дитини, відповідно до її власних потреб? Що може зробити школа та які проблеми вимагають підтримки ззовні, наприклад, додаткове фінансування з місцевих громад?

У даному випадку учні можуть піти шляхом аналізу, що дасть їм змогу знайти важливі ідеї для подолання комплексу проблем, які не можуть бути вирішені одним кроком, у даному випадку розширенням школи, підготовкою вчителів за спеціальною програмою тощо. Такі заходи щодо освітніх змін були б бажаними, однак вони можуть ніколи не відбутись, оскільки залежать від політичних рішень (наприклад, стосовно визначення обсягу податків), які приймають інші люди (місцеві органи влади та міністерство освіти). Ті люди, хто лише думає про вжиття радикальних заходів, насправді не досягають результатів, окрім перекалення провини на інших. З другого боку, ситуацію можна покращити, зробивши певні кроки, які розглядаються в даному випадку. Це можуть здійснити вчитель, директор або самі учні, якщо вони дійдуть згоди між собою.

У даному випадку важливо заповнити третю колонку таблиці роздаткових матеріалів. Хто відповідальний, за що, хто в змозі змінити ситуацію? Учні можуть обговорити те, якими невеликими кроками можна змінити на краще ситуацію всередині шкільної громади, що є для цього і в чому полягають обмеження. Вони також можуть розглянути поєднання невеликих короткострокових та довгострокових заходів для вирішення ситуації.

Далі пропонується така форма роботи, як “школа - це життя”, мікросупільство. Обговорення стратегій для розвитку школи спонукає учнів до роздумів над процесами прийняття рішень та стратегічним плануванням.

Школа - це життя

Учні можуть порівняти ситуацію, що склалась у Коледжі Надії (*Hope School*), з їх власною шкільною ситуацією, використовуючи наступні ідеї.

“Які перешкоди на шляху до здобуття освіти відчувають деякі учні у вашій школі? Хто відповідає за те, щоб опікуватися даними проблемами (наприклад, уряд, директор школи, вчителі чи самі учні)?”

Існують різні способи роботи над даним запитанням. Воно може бути використане як тема для пленарної дискусії або інтерв'ю з іншими учнями, може бути темою проекту шкільної газети (див. Розділ 5).

Письмове завдання

В організації процесу вивчення та навчання важливою є впевненість, що учні зрозуміють те, що вивчають, та зможуть оперувати отриманими знаннями. Одним із шляхів досягнення цього є поєднання пленарної дискусії з письмовим завданням. Це дає всім учням можливість подумати про питання, які обговорювались на пленарній дискусії, що особливо корисно для повільних і досконалих мислителів і тих, хто нерідко залишається незадіяним у дискусії, хоча фактично може багато сказати.

Вчитель повинен вирішити, які теми найкраще підходять для учнів, відповідають їх рівню розуміння. Можливо для учнів у даному випадку достатньо повторити дискусію та надати можливість ще раз висловити власну думку. У складнішій вправі учні можуть звернутись до поняття прав людини та питань нерівноправності в суспільстві, наприклад:

“Європейська Конвенція з Прав Людини та Конвенція з Прав Дитини заявляють, що обов'язком урядів є забезпечення освітою кожної дитини.

- Поясніть, як ви думаєте, чи задовольняє виконання даного обов'язку Коледж...
- Що потрібно, щоб дати дітям освіту, на яку вони заслуговують?
- Хто, на вашу думку, відповідальний за те, що сталося?
- На які інші сфери життя впливають результати нерівноправності в суспільстві?
- Обговоріть дані питання”.

Пропоновані результати пленарної дискусії (фліп-чарт, заповнені роздаткові матеріали)

Допомога Коледжу Надії

Проблеми	Рішення	Відповідальні	Освітні потреби
(1) Діти біженців			
Мовні проблеми	Спеціальні курси	Директор місцева влада	Мовні
Хлопчики не можуть спілкуватись (говорити)	Терапія, спеціальне навчання, супровід	Порада: директор, вчитель	Мовленнєві, емоційні
Дівчатка не можуть ходити	Медичне лікування Спеціальний супровід Поради батькам		Фізичні
(2) Біженці та місцеві учні			
Задирикуватість	Дискусія в класі	Вчителі	Емоційні
Дратуючі погрози	Правила поведінки	Учні	Соціальні
Боротьба, бійка	Учні як спостерігачі	Батьки	Ставлення та цінності
Поранення			
(3) Вчителі			
Не можуть допомогти біженцям та місцевим учням	Менші класи Класи, що можна переміщувати Більше вчителів	Місцеві ради	Навчання Мова Культурні Релігійні
(4) Батьки			
Що саме розділяє клас на хлопчиків та дівчаток	“Ні” ? “Так” ?	?	Культурні Релігійні

Урок 4

Чому важливі права людини?

Чому ми за узаконення прав людини для підтримки уразливих людей?¹⁴

Навчальні цілі	Учні будуть здатні розглянути: <ul style="list-style-type: none"> • проблеми, що постають перед людьми, які мають різні цінності та життєві шляхи й намагаються жити разом; • причини, чому інструменти міжнародних прав людини були визначені саме тоді, коли люди та суспільства стали уразливими
Завдання для учнів	Учні: <ul style="list-style-type: none"> • залучаються до критичного аналізу та аналіз пріоритетів у поданих ситуаціях; • дискутують у формі рольової гри між опозиційними сторонами; • розробляють ключові принципи, що базуються на рольовій грі, та порівнюють з подібними матеріалами з даного курсу; • порівнюють сценарій з реальними прикладами порушення прав людини в їх країні; • розробляють презентації для інших учнів за вибраними елементами
Ресурси	<ul style="list-style-type: none"> • приклади сценарію (роздаткові матеріали для учнів 3.4); • приклади ситуативних карток для кожної групи (роздаткові матеріали для учнів 3.5); • перелік ключових елементів прав людини (роздаткові матеріали для учнів 3.6); • великі листи паперу та приладдя, на вимогу для фінальної презентації
Методи	<ul style="list-style-type: none"> • критичне мислення • дискусія • переговори • групова презентація

Інформаційна скринька

Європейська Конвенція Прав Людини була введена, щоб захистити права людей, основними з яких є право на життя, свободи релігії та правосуддя, що порушувалися. Всі уряди країн-членів Ради Європи погодилися дотримуватися положень Конвенції для поваги всіх громадян. Кожна країна повинна звітувати міжнародній спільноті з приводу ситуації зі статусу прав людини в їх країні. Громадяни можуть скаржитись до Європейського Суду з Прав Людини, якщо вони вважають, що в їх країні порушені права людини. Таке трапляється дуже часто.

Європейська Конвенція Прав Людини була створена на Універсальній Декларації з Прав Людини, що була введена після геноциду Другої світової війни.

¹⁴Базується на уроці, розробленому в рамках **Citizenship Foundation**, Лондон.

ХІД УРОКУ

Вчитель пропонує працювати з “Рольовими картками” (роздаткові матеріали для учнів 3.4). Він знайомить їх із сценарієм та залучає дві групи учнів до роботи. Перш за все вчитель описує острів. Це можна зробити за допомогою мапи, зображеної на дошці. Далі він описує мешканців острова, які проживають на острові впродовж поколінь.

Далі вчитель повідомляє клас, що на острів прибула група людей та хоче там поселитися. Ці люди відрізняються від мешканців острова. Вчитель описує мешканців острова та спосіб їх життя й ділить учнів на дві частини. Одна половина групи грає роль мешканців острова, інша – поселенців. Є два способи проведення дискусії за цими питаннями (див. нижче метод 1 та метод 2). Для уроку, що організований у формі рольової гри, використовуйте метод 1. Для уроків, організованих у більш формальних видах роботи, використовуйте метод 2.

Метод 1: рольова гра

Учні працюють у парах. Один з учнів бере на себе роль мешканця острова, інший – поселенця. Їм потрібно розглянути ситуації, що наведені в картках, з точки зору їх власних груп. Учні мають провести переговори з іншим населенням (беручи до уваги те, що мова не є бар'єром). Вони повинні погодитися за такими питаннями:

- а) Які проблеми є найбільш серйозними для їх народів?
- б) Про що вони хочуть домовитися в переговорах?

Далі вчитель просить пари острів'ян та пари поселенців сісти разом. Повинна відбутися зустріч двох народів для прийняття рішення за наведеними пунктами та визначення стратегії на майбутнє.

Потрібно нагадати обом групам перед початком дискусії, що острів'яни не будуть повністю задоволені до тих пір, поки поселенці не залишать острів, оскільки їх спосіб життя може бути порушений. З іншого боку, поселенцям сподобались ці нові місця і вони готові застосувати силу для того, щоб залишитися тут.

Попросіть кожну групу з чотирьох учнів перш за все домовитися з найбільш серйозної проблеми, що стоїть перед групами, та вирішувати інші проблеми в міру серйозності та важливості в рамках відведеного часу.

Метод 2: керована дискусія

Ця вправа краще виконується при використанні рольової гри, однак також може добре виконуватися й тими учнями, хто не задіяний у рольовій грі. Половина класу спостерігає за ситуацією з точки зору острів'ян, друга половина – з точки зору поселенців. Кожна ситуація розглядається з двох точок зору. Працюючи в парах, учні вирішують, які проблеми є найбільш серйозними, та намагаються знайти розв'язання з власної точки зору. Нагадайте учням про існування так званих “ідеальних” та “чесних” шляхів розв'язання кожної проблеми, але дійсність (та історія) свідчить, що одна сторона, можливо, знайде більше варіантів рішень, завдяки незбалансованості їх влади та повноважень у даній ситуації.

Вчитель веде дискусію стосовно кожної ситуації, беручи до уваги саме проблему та спонукаючи групи учнів висловлювати опозиційні точки зору. Вчитель пробує бути посередником у досягненні згоди між двома групами. Обговорення може бути проведене від імені кожної групи (сторони) класу на весь загал. Варіація даного методу полягає в тому, що пари обговорюють кожну ситуацію, виконуючи ролі від імені поселенців та острів'ян.

Узагальнення методів 1 та 2

Опитайте учнів після обговорення за такими пунктами:

- Переговори були легкими чи важкими? Чому?
- Яка група провела переговори краще? Чому?
- Чи мала одна група більше моральних переваг, ніж інша?
- Чи були схожими перспективи перебування обох груп на острові?
- Чи можна попередити домінування однієї групи над іншою?

Складіть список правил або принципів, які могли б допомогти обом групам мирно співіснувати на острові. Порівняйте цей список з ключовими елементами прав людини (прогляньте роздаткові матеріали для учнів 3.6). Яка з цих статей може допомагати зберегти острів'янам, що втрачають свою землю, їх устрій життя та їх основні права людини?

Вчитель наголошує, що подібна ситуація відбувалась багато разів в історії людства. Наприклад, під час колонізації Австралії британцями та Південної Америки європейцями. В ті часи не було жодного законодавства стосовно прав людини, навпаки мали місце численні порушення прав народів – корінних жителів. Сьогодні також подібні ситуації все ще мають місце, наприклад, коли південноамериканські племена виселяються зі своїх земель, де проводяться роботи з видобутку корисних копалин.

Відзначення важливості прав людини

Останньою вправою даної теми може бути звернення вчителя до учнів (у групах) для вибору одного положення прав людини, що проголошується в Європейській Конвенції та обговорювалося в процесі вивчення даної теми. Учні можуть виготовити плакат, який зображує право, що обговорюється, та підготувати презентацію для представлення його важливості. Учні також можуть розіграти сценку від імені острів'ян для представлення проблем. Все це може бути представлено у класі, а також для загалу усїєї школи. В такому випадку тема матиме продовження і, якщо дозволяє час, учні можуть продовжити опрацьовувати її у вигляді проекту. Див. урок 4 теми 5 (медіа), як спланувати подібний проект для класу.

Роздаткові матеріали для учнів 3.1

Школа на краю лісу

Одного разу трапилась така історія: в глибині лісу біля гори жило поселення людей. Це був дуже релігійний народ, який виховував своїх дітей суворо у поклонінні богам. За їх вірою між чоловіками та жінками не було жодної різниці.

Між горами, на самому кордоні країни, простяглась величезна рівнина. Різні спільноти людей жили на рівнині. Вони були відважними воїнами. Чоловіки вважалися домінуючою статтю. Жінок поважали, але вони не могли стати лідерами.

Люди в лісі не мали нічого спільного з людьми з рівнини. Іноді між ними розпочиналися війни.

Одного разу молодий чоловік прийшов на узлісся. Він сказав, що хоче побудувати школу, до якої запрошує дітей обох народностей для спільного навчання та налагодження мирних стосунків між народами.

Згодом було побудовано дерев'яну споруду і настав перший день відкриття школи. Кілька дітей з двох громад прийшли подивитись на те, що відбувається. Батьки та лідери обох громад були стурбовані.

По-перше, виникли проблеми між дітьми. Вони ображали одне одного та іноді билися. Однак вони почали відчувати потребу відвідувати школу й поступово їх стосунки налагодилися. Вчитель був суворий, але чесний і ставився до учнів як до рівних. Він пояснив дітям, що поважає різні способи життя і буде їх навчати відповідно цьому.

Дедалі більше дітей почали відвідувати школу.

Одного разу стало очевидним, що в школі стало більше дітей з рівнини. А діти з лісу становили тільки чверть учнів школи. Вчитель спілкувався з батьками для заохочення та заспокоєння їх.

Якось учитель прийшов до школи та побачив, що будівля школи вся згоріла.

(Базується на історії, викладеній Тедом Хаддлестоном)

Роздаткові матеріали для учнів 3.2

Надія для кожного

Директор Коледжу Надії була доброю та гуманною жінкою. Вона була переконана у важливості освіти. “Кожен заслуговує на гарний початок у житті”, - говорила вона нерідко вчителям. “Я не хотіла б, аби ви ставилися до когось одного прихильніше, ніж до іншого в цій школі. Це було б не чесно”.

Одного разу група дітей-біженців прийшла до школи. Їх сім'ї втекли від конфлікту у своїй країні. Директор сказала шкільному колективу:

“Ці нещасливі діти втратили все. Зробіть так, щоб їх прихильно прийняли у класи. Вони не повинні більше страждати. Війна – це не їх шлях”.

Всі погодились. Дітей розподілили по класах відповідно до їх віку. Більшість дітей-біженців навчалася по одному у своїх класах, але був клас, у якому сформувалася група з чотирьох хлопчиків.

Через певний час учителі з'ясували, що існують певні труднощі у стосунках дітей-біженців та інших дітей у класі. Поодинці всі вони приходили до директора зі своїми проблемами. “Нова дівчинка не говорить у класі нашою мовою”, - повідомив один учитель. “У мене не вистачає часу для того, щоб усе перекладати для неї, це забирає багато мого часу. Інші учні потерпають”. “Хлопчик (біженець) не хоче спілкуватись з рештою дітей”, - наголосив інший учитель. “Мабуть, це пов'язано з війною. Або в нього є труднощі у навчанні. Що мені робити?” Третій учитель сказав: “У мене в класі навчається дитина, яка була поранена, вона не може ходити. Дівчинка не може займатися будь-якою фізичною діяльністю і не в змозі дістати до стендів у науковій лабораторії”.

Почали також з'являтися й інші проблеми. Під час обіду декого з дітей-біженців штовхали та ображали. Їх називали принизливими іменами, дехто з дітей казав їм, щоб вони поверталися туди, звідки прийшли.

Чотири хлопчики з одного класу сформували групу, щоб захистити себе. Одного разу відбулась бійка між одним із них та місцевим хлопчиком. Хлопчик-біженець зробив дуже боляче противнику і тому стало страшно. Вчителі скаржилися директору і просили виключити хлопчика зі школи. Директор вагалася, чи буде це справедливим рішенням. Учителі сказали:

“Ми намагалися зробити свою роботу, але потерпали наші діти. Ми не можемо навчати цих дітей і місцевих учнів одночасно”.

Згодом батьки дітей-біженців прийшли до директора. Вони сказали:

“Нам не подобається те, що ви навчаєте хлопчиків та дівчаток в одному класі. Це – суперечить нашій релігії та культурі”.

Директор почала хвилюватись, але глибоко в душі, відчуваючи існування складної проблеми, вона знала, що не повинна втрачати надію.

Роздатковий матеріал для учнів 3.3

Допоможіть Коледжу Надії

Проблеми	Вирішення		
(1) Учні біженці			
(2) Біженці та місцеві учні			
(3) Вчителі			
(4) Батьки			

Роздаткові матеріали для учнів 3.4**Острів'яни та поселенці (рольові картки)****Група 1: острів'яни**

Ви – група острівних жителів. Ваш народ живе на острові впродовж тисячоліть. Ваші предки поховані у священних місцях цих гір і ви вірите, що їх душі досі тут.

Ви ведете дуже простий спосіб життя. Жінки займаються дітьми, поки чоловіки полюють на звірів на острові та знаходять їжу. Ваш народ переконаний, що важливо берегти природу та передавати її неупшкодженою наступним поколінням. Ваша зброя – списи, стріли та пастки на звірів.

Ваша релігія заснована на поклонінні природі, а ваша культура заснована на важливості громади. Коли закінчується продовольство, люди вашого народу працюють одне для одного. Коли ви маєте багато продовольства, ваш народ збирається разом, співає, танцює та розповідає різні історії. У вашого народу немає ніякої потреби для того, щоб навчатися грамотності.

У вас діє п'ять законів. Вождь племені може видати новий закон, якщо в цьому є потреба. Він може також залагодити суперечки між членами вашого суспільства.

Група 2: поселенці

Ви походите з групи народу, який подорожував морем з Європи, сподіваючись знайти нові шляхи життя для вас та ваших родин. Ви хотіли знайти нову землю, яка відкриє нову частину світу для вас. Ви сподіваєтесь поселитися тут та звести будинки й ферми і стати багатими.

Ви взяли з собою ваші знаряддя, щоб обробляти землю, а також вогнепальну зброю для полювання. Ваша культура заснована на освіті й важкій праці. Кожен із вас намагається стати багатим та забезпеченим. Ви не сповідуєте жодної єдиної релігії, але вважаєте, що люди повинні мати право жити за їх власною вірою.

Ви хочете вирішити проблеми демократично у вашому новому суспільстві. Ви залишили те суспільство, де існувала влада елітарної групи і де існували великі нерівності між багатими та бідними. Ви хочете побудувати таке суспільство, де кожен з вас має рівні шанси на успіх.

Роздаткові матеріали для учнів 3.5

Ситуативні картки: острів'яни

Розгляньте наступні ситуації та вирішіть у ваших групах, що потрібно зробити в кожній з них

Острів'яни	Поселенці
<p>1I Нові огорожі</p> <p>Дехто з поселенців почав будувати огорожі довкола своїх будинків. Ви пошкодили деякі дороги, через які ганяли худобу на випас.</p>	<p>1S Нові огорожі</p> <p>Острів'яни знесли деякі огорожі, до яких ви помістили виловлених тварин.</p>
<p>2I Порушники кордонів</p> <p>Острів'янин переходив місцевість, яку оточили поселенці, і був застрелений.</p>	<p>2S Порушники кордонів</p> <p>Острів'яни порушують кордон на тій частині землі, яку ви загородили для ваших тварин. Один з острів'ян отримав попередження, а потім постріл.</p>
<p>3I Змішаний шлюб</p> <p>Один з острів'ян закохався в дівчину з поселенців. Вони вирішили одружитися та жити у поселенській громаді. Чоловіки з його сім'ї були дуже цим незадоволені.</p>	<p>3S Змішаний шлюб</p> <p>Одна дівчина з поселенців закохалася в острів'янина. Вони вирішили одружитися і жити разом у поселенській громаді. Дехто з поселенців був дуже незадоволений цим.</p>
<p>4I Священні місця</p> <p>Деякі з поселенців шукають мінерали в горах, де, на ваше переконання, живуть душі ваших предків. Ці місця належать вам. Протестуючи проти цього ви напали на тих чоловіків, що видобували мінерали.</p>	<p>4S Священні місця</p> <p>Ви виявили коштовні мінерали в горах. Ви можете продати ці мінерали перекупщикам. На вашу думку, острів'яни розцінюють ці гори як священні. Ви вважаєте, що це – забобони. Острів'яни напали на чоловіка, що видобував мінерали.</p>
<p>5I Освіта</p> <p>Дехто з острів'ян відкрив школу та запросив ваших дітей навчатися читати й писати.</p>	<p>5S Освіта</p> <p>Дехто з поселенців відкрив школу. Вони запросили острів'ян приводити своїх дітей до цієї школи.</p>

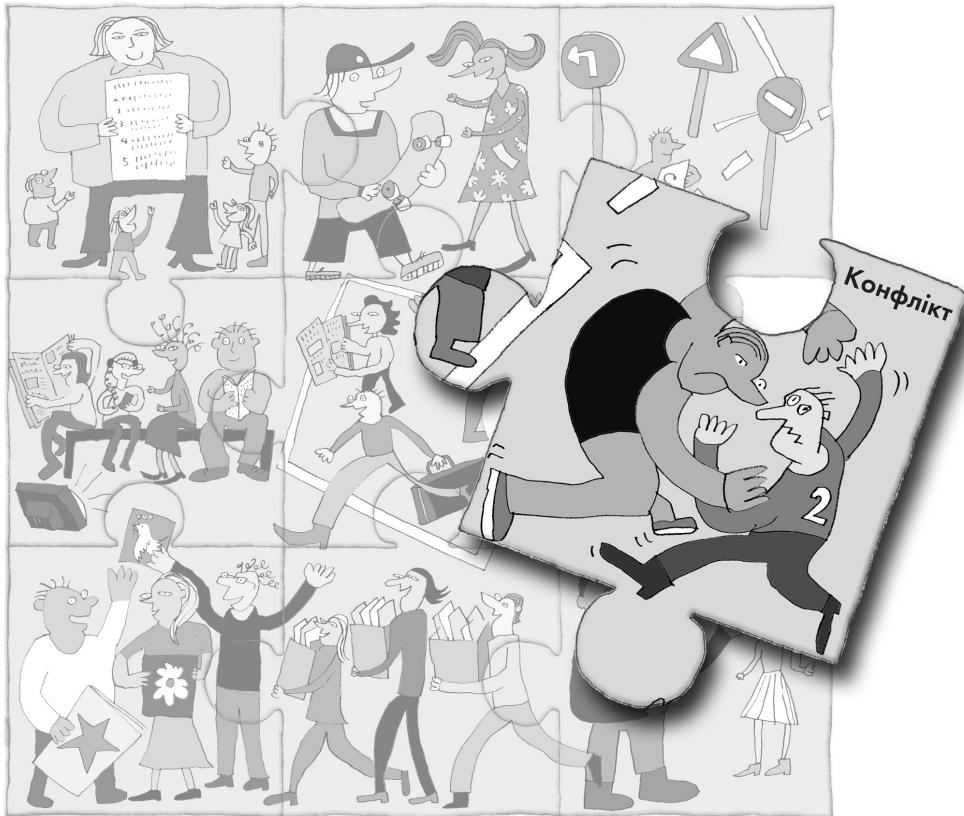
Роздаткові матеріали для учнів 3.6**Ключові елементи прав людини¹⁵**

1. Право на життя.
2. Свобода від тортур.
3. Свобода від рабства.
4. Право на свободу та безпеку.
5. Право на справедливе ставлення.
6. Право на вжиття заходів у разі насильства.
7. Свобода від дискримінації; право на рівноправність.
8. Право бути визнаним як особа; право на національність.
9. Право на конфіденційність та сімейне життя.
10. Право на шлюб.
11. Право власності.
12. Свобода пересування.
13. Свобода притулку.
14. Право думки, свідомості та релігії.
15. Свобода слова.
16. Свобода зборів та асоціацій.
17. Право на продовольство, воду та житло.
18. Право на лікування.
19. Право на освіту.
20. Право на роботу.
21. Право на відпочинок та дозволя.
22. Право на соціальний захист.
23. Право на участь у культурному житті.
24. Заборона на порушення прав людини.
25. Право на соціальний запит, який визнаний правами людей.
26. Обов'язки індивідуума.

¹⁵Цей список базується на ресурсному матеріалі Розділу 5 “Права, свободи та відповідальність”.

РОЗДІЛ 4 КОНФЛІКТ

Що робити, якщо ми не згодні?

4.1. Вирішення конфліктів

Як поводитися з серйозними розбіжностями?

4.2. Застосовуємо підхід шести кроків

Як уникнути суперечки з нашим сусідом?

4.3. Конфліктуючі права людини

Зіткнення між правами людини. Чому це існує сьогодні?

4.4. Застосовуючи силу

Чи виправдане застосування сили у деяких випадках?

РОЗДІЛ 4: КОНФЛІКТ

Що робити, якщо ми не згодні?

Поняття миру є важливим культурним виміром. Традиційно, в культурах Далекого Сходу поняття миру пов'язане більше із внутрішнім світоглядом (мається на увазі мир у нашому мисленні та серці), а в культурі західного світу поняття миру розглядається як ситуація, що перебуває за межами індивідуумів (це - відсутність війни та сильного конфлікту). В Індії, наприклад, поняття “мир” позначається словом “**shanti**”, яке означає стан свідомості, або душевний спокій. Філософія Ганді базується на позиції, що має назву “Принцип ненасильства”, який означає “стримуватися від усього шкідливого”. Він стверджував: “Принцип ненасильства має на увазі саме ненасильство. Для мене це означає набагато більше, нескінченно більше поняття. Це також означає, що ви не повинні нікого ображати; ви також не виявляєте жорстоких помислів, навіть до того, кого вважаєте своїм ворогом. Для тих, хто додержується такої концепції, немає жодних ворогів”. У традиції народів Майя поняття миру базується на понятті добробуту і пов'язане з ідеєю досконалого балансу між різними сферами нашого життя¹⁶.

“Позитивний мир” означає стан, в якому помисли суспільства спрямовані на підтримку миру та усунення бар'єрів для миру. Це включає поняття ненасильницького розв'язання конфліктів та намагання заохотити індивідуумів та групи людей до вирішення соціальних проблем у конструктивному руслі. Для тих, хто впроваджує Освіту для демократичного громадянства, це також означає підтримку демократичних процесів у класі та школі, звернення до понять влади та зловживання владою, прагнення налагодити конструктивний діалог та формування навичок слухання для того, щоб вирішувати конфлікти¹⁷.

Чи є насильство природним? Більшість людей переконані, що Людина від природи є сильною істотою і людство не може уникати воєн, конфліктів та загального насильства. Інші спеціалісти в даній галузі стверджують, що ми не можемо уникати стану мислення, відчуття та дій, які є насильницькими. Севільська Конвенція Насильства, що була прийнята групою дослідників та вчених багатьох країн у **1986** р., стверджує:

1. З наукової точки зору некоректним є стверджувати, що ми успадували від наших тваринних предків тенденцію ведення воєн (...) Війна є феноменом, притаманним тільки людині, і не стосується інших істот(...).
2. Існують культури, які не втягнуті у війну вже протягом багатьох століть, а існують і такі, що дуже часто воюють, на відміну від інших (...).
3. З наукової точки зору некоректно є говорити про те, що війна, або інша насильницька поведінка, є генетично закладеною у людській культурі (...).
4. Також некоректним є висловлювання, що людські істоти мають так зване “насильницьке мислення (...), яке проявляється і залежить від умов життя та соціального оточення (...)

Більшість із нас звикли реагувати агресивно та насильницьки залежно від оточення. Ми

¹⁶Текст узято з книги “КОМПАС”, посібник з вивчення прав людини для молоді, Рада Європи, Страсбург, 2002, с. 376.

¹⁷З “Глосарію термінів освіти для демократичного громадянства”, Карен О'Ші, Рада Європи, DGIV/EDU/СIT (2003) 29.ii.

вчимося мислити, відчувати та діяти агресивно, а іноді й насильницьки у певних умовах та випадках. Незалежно від того, як ми живемо, ми зазнаємо соціального та культурного тиску, що спонукає нас до вивчення того, що таке насильство, до аналізу насильства та до частих випадків спостереження за насильством. Телевізійні програми, реклама, газети, відеоігри та фільми, музикальна індустрія спричиняють значний вплив на дані процеси. До досягнення повноліття дитина спостерігає за безліччю вбивств та насильницьких актів по телебаченню. Наші сучасні суспільства (свідомо чи ні) не зважають на насильство. Насильство розглядається як позитивна цінність. У більшості культур заперечення насильства та уникнення фізичного насильства або конфронтації може бути розцінене як знак слабкості, особливо для чоловіків, які переживають різноманітні види тиску від таких самих, як вони, у дуже ранньому віці¹⁸.

Для додаткової інформації зверніться до матеріалу для вчителя в кінці даного розділу.

Навчання для Освіти для демократичного громадянства та Прав людини

В результаті вивчення даної серії уроків учні:

- розширять свій світогляд стосовно поведінкових механізмів в умовах конфлікту;
- розширять свій світогляд стосовно ненасильницького розв'язання конфліктів;
- покращать свої здібності у розв'язанні конфліктів у власному оточенні;
- удосконалять свою здатність розглядати потреби та різні погляди сторін, втягнутих у конфлікт;
- поглиблять свої знання стосовно розв'язання конфліктів у сфері прав людини;
- розвинуть здатність до критичного мислення стосовно застосування насильства;
- поглиблять свої знання стосовно того, як діяти та поводитися в умовах насильства;
- будуть підготовлені до вирішення конфліктів ненасильницьким шляхом.

¹⁸Текст із книги “КОМПАС”, посібник з вивчення прав людини для молоді”, Рада Європи, Страсбург, 2002, с. 380.

РОЗДІЛ 4: КОНФЛІКТ**Що робити, якщо ми не згодні?**

Тема уроку	Навчальні цілі	Завдання для учнів	Ресурси	Методи
Урок 1: Розв'язання конфлікту	Ознайомити з підходом шести кроків до розв'язання конфліктів	Проаналізуйте конфлікт. Знайдіть рішення	Роздатковий матеріал для учнів 4.1	Робота в малих групах
Урок 2: Застосування підходу шести кроків	Навчити, як застосовувати підхід шести кроків	Проаналізуйте конфлікт. Знайдіть рішення	Роздатковий матеріал для учнів 4.1. Роздатковий матеріал для учнів 4.2	Робота в малих групах
Урок 3: Конфліктуючі права людини	Навчити тому, як розпізнавати та аналізувати ситуації, де права людини знаходяться в конфліктній ситуації	Проаналізуйте ситуацію, де права людини є в конфлікті	Роздатковий матеріал для учнів 4.3. Роздатковий матеріал для учнів 5.2	Робота в малих групах. Критичне мислення
Урок 4: Застосовуючи силу	Розвивати критичне мислення про прийнятність застосування сили та про особистісну поведінку	Поміркуйте про застосування сили та про особистісну поведінку	Роздатковий матеріал для учнів 4.4	Робота в малих групах. Критичне мислення

Урок 1**Вирішення конфліктів****Як поводитися з серйозними розбіжностями?**

Навчальні цілі	Ознайомлення з підходом шести кроків до розв'язання конфліктів
Завдання для учнів	Проаналізуйте конфлікт. Знайдіть рішення
Ресурси	Аркуші паперу та копії з посібника, ручки Роздатковий матеріал для учнів 4.1
Методи	Фронтальна робота з класом та робота в парах (додатково)

Концептуальні поняття

Конфлікти є частиною щоденного життя. Їх не потрібно розглядати як негативні події, а як неспівпадіння інтересів між індивідуумами або групами. У політиці конфлікти є важливим компонентом громадської дискусії. Лише через відкритий конфлікт і пошук компромісу інтегруються між собою різні соціальні групи. Вирішення (пошук) компромісу та протиріч - це навик, якого можна набути. Даний урок має саме таку мету.

Під час уроку буде подано характеристику вирішення протиріч, важливо, щоб учитель був обізнаний з ними.

Перемога-перемога (*win-win*): означає ситуацію, в якій сторони залишаються задоволеними та мають вигоду з досягнутої згоди і відчують, що вони отримали саме те, чого очікували. Даний спосіб є найбільш ідеальною формою розв'язання конфлікту, оскільки певною мірою гарантує, що конфлікт не повториться.

Перемога-поразка або поразка-перемога (*win-lose/lose-win*): означає ситуацію, в якій одна сторона втратила, а інша – виграла. Даний спосіб нерідко означає, що конфлікт може повторитися, оскільки для тієї сторони, що втратила, існує певна його вигода.

Поразка-поразка (*lose-lose*): означає ситуацію, в якій жодна сторона не отримує нічого від розв'язання конфлікту. Ця ситуація нерідко означає, що конфлікт тимчасово припинився та ймовірно виникне знову.

ХІД УРОКУ

Вчитель розпочинає урок тим, що пише на дошці зліва слово “КОНФЛІКТ”. Він просить учнів написати на аркуші паперу вирази та слова, що асоціюються для них зі словом “конфлікт”.

Так само він пише й слово “МИР” - на правій стороні дошки. Далі він просить близько **10** учнів надати свої асоціації щодо цього поняття. Результати вчитель розміщує разом на дошці та просить учнів прокоментувати й відповісти на такі запитання:

- Чи здивовані ви словами, що були обрані?
- Чи всі слова, які асоціюються з конфліктом, здаються негативними, а слова, що асоціюються з миром, – позитивними?

Далі вчитель просить учнів навести приклади конфліктів, які вони самі пережили у своєму оточенні. Він просить їх подумати разом, чи належать ці конфлікти до категорії тих конфліктів, які можуть бути розв’язані, та якими можуть бути перші кроки для досягнення компромісу; чи вони належать до категорії тих, які не можуть бути розв’язані. Вчитель далі знайомить учнів з тим, що конфлікти не обов’язково ведуть до насильства, і з тим, що більш конструктивні підходи до їх розв’язання є також можливими.

Вчитель знайомить учнів з конкретним прикладом конфлікту, який може виникнути в сім’ї.

“Катя, дочка **18**-ти років, хоче дивитись відео, яке нещодавно отримала від друзів. Її брат Мартін, **15**-ти років, хоче дивитися свою улюблену телевізійну програму”.

Вчитель дає кожному учневі копію роздаткового матеріалу **4.1.1** та починає аналізувати даний конфлікт, використовуючи підхід шести кроків, що описаний нижче.

Кроки **1** та **2** здійснюються цілим класом під керівництвом учителя, який наполягає на виявленні реальних потреб обох сторін, разом вони формують чітке визначення поняття конфлікту.

Крок **1** є важливим тому, що кожна зі сторін обговорюється непровокативним шляхом. Важливо знайти, які реальні потреби стоять за проблемою і як це може відрізнитися від того, що висловлюють обидві сторони. Під час кроку **2** проблема, що лежить в основі конфлікту, формулюється таким чином, щоб обидві сторони могли її погодити.

Крок **3** полягає в пошуку шляхів розв’язання конфлікту. На даному етапі рішення не можуть коментуватися та засуджуватися – всі пропозиції повинні прийматись без коментарів. Крок **3** може здійснюватися в парах, супроводжуючись обміном думками (в партнерстві). Далі вчитель знайомить із поняттям та підходами “поразка-поразка”, “перемога-поразка”, або “перемога-перемога”, аналізуючи прийняті рішення. Він просить пари охарактеризувати їх рішення, використавши дані підходи (Крок **4**).

Якщо учні з’ясують, що жодне з їх рішень не є стратегією “перемога-перемога”, їх запрошують поміркувати над рішенням разом. Іноді бувають випадки, коли рішення “перемога-перемога” не можливе. Після презентації відповідей учитель запрошує групи визначити, яке рішення є найкращим (крок **5**). У реальному конфлікті, де сторони прямо залучені до даного підходу вирішення конфлікту, сторони повинні прийняти рішення. Вчитель завершує урок короткою презентацією кроку **6**. Основним елементом кроку **6** є те, що після певного проміжку часу (кількох хвилин, годин, днів та тижнів, що залежить від природи самого конфлікту) рішення оцінюється та, якщо можливо, приймається.

На завершення вчитель може ініціювати обговорення того, яким чином така форма як метод шести кроків може працювати, в яких ситуаціях, і якими можуть бути наслідки застосування та поширення даного інструменту. Такі питання можуть бути обговорені залежно від особливостей груп та самого контексту конфлікту. Наприклад:

- партнерські групи;
- сім’я;
- клас;
- школа;
- країна;
- війна;
- спорт.

Урок 2**Застосовуємо підхід шести кроків****Як уникнути суперечки з нашим сусідом?**

Навчальні цілі	Навчити застосовувати підхід шести кроків
Завдання для учнів	Аналізувати конфлікт та знаходити рішення, вигідне для обох сторін
Ресурси	Копії одного сценарію конфлікту для кожної групи з роздаткового матеріалу для учнів 4.2 Роздатковий матеріал для учнів 4.1
Методи	Робота в малих групах

Інформація для вчителя

Мирне вирішення конфліктів не може бути втілене в життя тільки усвідомленням теоретичних понять. Це – реальні навички, яких потрібно навчатися, а даний урок надає можливість учням навчитись того, як мирно вирішити конфлікт на практиці. Наступним кроком стане застосування даного знання в реальному житті у школі.

ХІД УРОКУ

Вчитель розпочинає урок з роз'яснення учням їх завдання: застосувати метод шести кроків до вирішення конфлікту в різних конфліктних ситуаціях.

Клас поділяється на малі групи по чотири-п'ять учнів, а кожна група отримує копію роздаткового матеріалу для учнів **4.2**. Кожна група працює над одним із сценаріїв, таким чином кожен сценарій може бути опрацьований більш ніж однією групою по черзі. Учні також використовують роздатковий матеріал **4.1** під назвою “Підхід шести кроків до розв'язання конфлікту”. Після того як групи завершили роботу обрані доповідачі з кожної групи представляють свою стратегію шести кроків для всього класу. Це можна здійснити послідовними презентаціями під назвами “конфлікт 1”, “конфлікт 2”.

Після презентацій учитель залучає клас до дискусії над їх рішеннями за наступними питаннями:

- Чи розуміємо ми “потреби” та “визначення самої проблеми”? Чи є нерозв'язані питання?
- Чи можемо ми знайти інші рішення, які, на нашу думку, будуть кращими надалі?

Наступний крок: учитель просить учнів опрацювати конфлікт, який мав місце або існує наразі у школі, або серед однолітків, або в країні тощо. Вони обирають один чи більше випадків (залежно від наявного часу) та розмірковують над можливими рішеннями способом “перемога-перемога”.

Якщо вчитель використовує два приклади як засіб ознайомлення учнів з формами медіації, він може надати базову інформацію стосовно судової системи або вирішення конфліктів у країні (форми медіації, можливість здійснення стосовно конфлікту до суду тощо). Замість обговорення цих видів конфліктів за методом шести кроків ситуації можуть бути зіграними у формі рольової гри.

В разі застосування рольової гри один учень повинен представляти сторону А, другий – сторону Б, а третій має грати роль медіатора (посередника). Вчитель просить кожну групу доповісти стосовно того, як вони прийшли до розв'язання конфлікту. Можуть бути обговоренні різні рішення, а також сам процес досягнення згоди. Такі додаткові елементи часто вимагають значних затрат часу, саме тому вони можуть бути предметом позакласної роботи або додаткового уроку.

Урок 3**Конфліктуючі права людини****Зіткнення між правами людини. Чому це існує сьогодні?**

Навчальні цілі	Навчити розпізнавати та аналізувати рішення, де права людини є предметом конфлікту
Завдання для учнів	Проаналізувати ситуацію, де права людини є предметом конфлікту
Ресурси	<p>Великий аркуш паперу та маркер для кожної групи</p> <p>Роздаткові матеріали для учнів 4.3</p> <p>Роздаткові матеріали для учнів 5.2</p>
Методи	<p>Робота в малих групах</p> <p>Критичне мислення</p>

Інформація для вчителя

Хоча з першого погляду права людини, як можливо здається, пропонують чіткі відповіді, це не завжди є виходом із ситуації. Дійсно, у багатьох ситуаціях права одних конфліктують із правами інших. У такому випадку критичний погляд може допомогти одній стороні усвідомити свої права та визначити своє власне рішення.

ХІД УРОКУ

Групи учнів з чотирьох – п'яти учнів отримують завдання на картках (для кожної групи окремо) з випадками застосування насильства, де є конфліктуючі права людини (роздаткові матеріали для учнів 4.3. “П'ять випадків конфліктуючих прав людини”), великий аркуш паперу та маркер.

Перш за все вчитель пропонує учням обговорити, які права людини перебувають у центрі уваги конфлікту. Для обговорення групи можна надати перелік прав людини (роздаткові матеріали для учнів 5.2). Щойно учні дійдуть згоди стосовно прав людини, що обстоюються в конфлікті, вони повинні розділити аркуш паперу таким чином, як це показано нижче. Вчитель може також приготувати завчасно таблицю на дошці та записати відповідні права в першу колонку.

Номер картки
Зазначені права людини <ul style="list-style-type: none"> • • •
Вирішення
Чому?

Наступне завдання для учнів - обговорити під час відкритої дискусії, яке вирішення конфлікту може бути прийнято. Учні пояснюють свій вибір варіантів вирішення та зазначають їх на аркуші паперу.

Кожна група отримує завдання щодо призначення спікера, який повинен презентувати відповіді групи для всього класу. Далі вчитель просить клас надати зворотний зв'язок про свій вибір, який учні зробили, і про те, з якими ідеями груп вони згодні та не згодні.

Урок 4**Застосовуючи силу****Чи виправдане застосування сили у деяких випадках?**

Навчальні цілі	Розвивати критичне мислення про прийнятність і застосування насильства та про власну поведінку в даних умовах
Завдання для учнів	Дати зворотний зв'язок стосовно використання насильства та власної поведінки у даному випадку
Ресурси	Картки та аркуші паперу з наведеними на них випадками з роздаткового матеріалу для учнів 4.4 для кожної групи (Вчителю необхідна інформація стосовно судової системи з питань вирішення конфліктів у країні)
Методи	Робота в малих групах Критичне мислення

Інформація для вчителя

Слід визнати: незважаючи на те, що світ, який живе у мирі, розглядається як кінцева мета, ні міжнародне право з прав людини, ні міжнародне гуманітарне право не виключають використання насильства у реальності. Даний урок сприятиме розвитку критичного мислення учнів щодо застосування насильства у специфічних випадках. Учні отримують завдання стосовно їх власної поведінки в умовах насильства, що буде модельована з їх власного життя та життя тих, хто їх оточує.

ХІД УРОКУ

Клас поділяється на групи по чотири–п'ять осіб. Учень, або вчитель, представляє випадок на картці 1 з роздаткових матеріалів для учнів 4.4.

Можливо, буде нелегко справитися з усіма чотирма варіантами, що подані в матеріалах, на одному уроці. В такому випадку вчитель може сам вирішити та, надати різні, а не однакові випадки для різних груп та відібрати інші для наступних уроків.

Завданням групи буде обговорити випадок, використавши надані в картці запитання, та усно представити відповіді. Вчителю потрібно знати, що основним запитанням має бути те, до якої міри може бути прийнятним насильство. Для кожної групи, яка відповідатиме, вчитель може надати додаткову інформацію, що відповідає випадку, який розглядався в попередньому випадку.

Матеріал для вчителя: випадки, питання та додаткова інформація

Випадок 1

Під час демонстрації проти антиглобалізму невелика група людей почала жбурляти каміння у будівлю штаб-квартири відомої транснаціональної компанії. Поліція, побачивши дану ситуацію, спробувала заарештувати цих людей. Під час бійки люди схопили поліцейського та серйозно побили його камінням.

Запитання:

1. Чи прийнятним є застосування сили поліції та зброї проти людей, що жбурляли каміння?
2. Чи прийнятним є використання поліцією автоматичної зброї (це призвело б, напевно, до інших сутичок)?
3. Чи прийнятним є для поліції невтручання до моменту застосування водяної зброї?
4. Чи прийнятним є для поліції незастосування сили для уникнення ескалації конфлікту?

Додаткова інформація

Згідно з міжнародними стандартами поліція може застосовувати силу за певних обставин. Сила може бути застосована тільки при потребі та пропорційно до сили конфлікту. Офіцер поліції може отримати наказ від свого безпосереднього керівництва, який може суперечити правилам ООН, що дає йому право відмовитися від виконання наказу.

Випадок 2

Країна X проголосила війну країні Y тому, що Y захищає та фінансує терористичні угруповання, які діють проти країни X з території країни Y. Розвідка країни виявила, що в одному населеному пункті розміщується добре тренувана група озброєних терористів, яка готує напад на промисловий об'єкт.

Питання:

1. Чи прийнятним є бомбардування села, якщо після цього зможуть вижити лише кілька людей, включаючи місцевих жителів?
2. Чи прийнятним є заклик до терористів підкоритися і залишити населений пункт та зібратися на стадіоні для складення зброї?
3. Чи прийнятним є незастосування сили? Які альтернативи ви можете запропонувати самі?

Додаткова інформація

Міжнародні правила, що мають назву “Женевська Конвенція” стосовно розв’язання війни не передбачають повну заборону на використання військової сили, але забороняють деякі види втручання та застосування деяких видів зброї. Одним із принципів є те, що військова сила не повинна бути застосована проти невійськових цілей і не повинна бути непропорційною та невідповідною. Наприклад, у серйозних випадках застосування зброї слід уникати ушкодження цивільних об’єктів та утримуватися від потужних бомбових ударів проти невійськових цілей у разі доцільності застосування менш руйнівної зброї. Таким чином, можна запобігти руйнуванню цивільних об’єктів та загибелі невинних людей (так званих “додаткових ушкоджень”). Водночас це не означає, що Женевська Конвенція стосовно розв’язання війни розцінює додаткові ушкодження неприйнятним, однак бере даний фактор до уваги.

Випадок 3

Громадянин **Х**, молодий чоловік, що працює технічним експертом у місцевій лікарні, регулярно б’є свою дружину, перебуваючи в стані алкогольного сп’яніння. Їїго дружина одного разу звернулась до місцевої поліції стосовно серйозних побиттів від чоловіка. Дружина сусіда, яка випадково стала свідком даного інциденту, тепер може уявити, що відбувається за сусідніми дверима, коли вона чує, як її сусіди сваряться.

Питання:

1. Дружина сусіда повинна повідомити поліцію про подібні випадки чи таке втручання у сусідське приватне життя є неприпустимим?
2. Коли ми отримуємо від когось інформацію, чи повинна поліція досліджувати дані обставини?

Додаткова інформація

Держави повинні засуджувати насильство проти жінок та не посилаються на жодні звичай, традиції або релігійні переконання для того, щоб ухилитися від цього. Країни, в тому числі силами поліції, повинні вживати відповідних заходів стосовно зменшення насильства проти жінок і в цьому плані мають:

- а) враховувати, де ще ними не вжито заходів, які стосуються ратифікації та виконання Конвенції зі зменшення всіх форм дискримінації проти жінок, або певних пунктів даної угоди;
- б) завжди пам’ятати та вживати заходів, що спрямовані на зменшення проявів насильства проти жінок;
- в) вживати та розвивати передбачену державним законодавством низку заходів щодо запобігання, а також розслідування актів насильства проти жінок, встановлюючи – здійснює такі заходи держава чи приватні особи.

З Декларації ООН зі зменшення насильства проти жінок (1993).

Випадок 4

Лео, стрункий невеликого зросту підліток **13** років, нерідко конфліктує зі старшими хлопцями, з якими грає на місцевому спортивному майданчику. Їм він відповідає, що вони не повинні принижувати його і що вони не виховані та примітивні люди. Як наслідок, старші хлопці лупцюють його. Друг Лео спостерігає, що відбувається на майданчику. Це бачать також і старші люди, повертаючись із магазину.

Питання:

1. Чи повинен друг Лео втрутитись у даному випадку? Як?
2. Чи повинні старші втрутитись у даному випадку? Як?
3. Які інші рішення ви б запропонували?

Додатковим завданням може бути завдання для учнів написати листа старшим хлопчикам, у якому пояснити те, що учні думають про їх поведінку. Це також може бути завданням для домашньої роботи тих груп, які працюють повільно.

Ресурсні матеріали для вчителя

Міжнародне гуманітарне право

Що таке міжнародне гуманітарне право?

Міжнародне гуманітарне право (МГП) містить як гуманітарні принципи, так і міжнародні договори, спрямовані на збереження життя та полегшення страждання бійців та нестройових солдатів під час збройного конфлікту. Його основні нормативні документи це – Женевська Конвенція 1949 р., яка включає чотири договори й підписана майже всіма націями у світі. Ці угоди визначають основні права для військових, які були поранені, захворіли або потрапили в полон. Додаткові Протоколи 1977 р., які є додатком до Женевської Конвенції, розширюють далі ці права.

Хто підтримує МГП? Чи підтримує МГП мене?

МГП захищає поранених, хворих та захоплених у полон членів збройних сил та цивільних осіб. Поранені та хворі військові – до якої б нації вони не належали, мають бути захищені за умовами Женевської Конвенції. Їх не можуть убивати та піддавати тортурам, проводити на них біологічні експерименти. До них мають виявити належну турботу, захищати від пограбування, надавати їм належне лікування. Конвенція також захищає медичних працівників, військовий релігійний персонал, військові медичні засоби та пересувні одиниці техніки.

Поранені, хворі та військові, які потрапили в корабельну аварію у відкритому морі, також підпадають під захист Женевської Угоди II. Вони мають бути захищені так само, як і солдати на суші. Лікарняні кораблі також мають бути захищені.

Полоненим, захищених Женевською Угодою III, має надаватися лікування, вони мають бути забезпечені відповідним житлом, продовольством, одягом та медичною опікою. Вони не повинні зазнавати тортур, над ними не повинні проводити медичних експериментів та чинити акти насильства, завдавати образ та суспільних посягань. Захоплені військові кореспонденти та цивільні особи, що уповноважені супроводжувати військо, мають також право на цей статус.

Цивільні особи захищені Женевською Угодою IV. У всі часи сторони конфлікту повинні розрізняти цивільних осіб та військових і направляти свої дії лише проти військових цілей. Цивільним особам мають бути створені прийнятні для життя умови, наскільки це можливо. Вони мають бути захищені від убивств, тортур, грабівництва, репресій, знищення їх власності та утримування в ролі заручників. Їх честь, сімейні права й релігійна приналежність та практики повинні поважатися. Окупанти повинні гарантувати та дозволити безпечне пересування й відповідне харчування, медичне забезпечення та лікарні, а також безпечні зони для поранених, хворих, літніх людей, дітей, враховуючи жінок з дітьми та вагітних жінок. Ця конвенція забезпечує спеціальний захист для жінок та дітей. Лікарняний склад, що опікується цими людьми, має бути шанованим та захищеним.

Женевські Угоди закликають до гуманітарної допомоги, яку здійснюють Міжнародний Комітет Червоного Хреста (МКЧС/ICRC), Червоний Хрест та національні організації Червоного Півмісяця, або іншої неупередженої гуманітарної організації в ролі уповноважених сторін конфлікту.

Чи відрізняються між собою міжнародне гуманітарне право та права людини?

Так, але вони доповнюють один одного. Обидва спрямовані на захист особистостей від ушкоджень та підтримують людську гідність, однак вони відповідають різним обставинам та базуються на різних документах. Міжнародне гуманітарне право застосовується під час збройних

конфліктів для зменшення страждань людей, що спричинені війною, та для підтримки тих, хто потрапив до рук ворожої сторони. Перш за все МГП спрямоване на забезпечення фундаментальних прав поранених, хворих бійців, командного складу й тих, що потрапили в корабельну аварію. Права людини застосовуються у різний час (миру та війни) і, перш за все, покликані захищати людей від насильства урядів за допомогою міжнародно визнаних цивільних, політичних, економічних, соціальних та культурних прав.

Що у міжнародному гуманітарному праві сказано про дітей-солдатів?

Гуманітарне право забороняє дітям брати участь у воєнних діях, однак діти-солдати все ще є серйозною проблемою в світі. МГП вимагає, щоб діти, які не досягли **15** років, не були завербовані до лав збройних сил та не брали безпосередньої участі у збройних конфліктах та боротьбі. Рекрутуючи осіб від **15** до **18** років пріоритет має бути відданий старшим (Ст. 77, Протокол I). На жаль, кількість дітей, що стали солдатами волонтерським шляхом або вимушено, зростає. Діти, які живуть у конфліктних зонах, особливо ті, що відірвані від своїх батьків, або походять з маргіналізованих родин, можуть стати потенційними рекрутами. Дітей нерідко примушують стати дитиною-солдатом, щоб вижити в умовах конфлікту.

Коли застосовується Міжнародне гуманітарне право?

Міжнародне гуманітарне право застосовується у збройних конфліктах (під час війни), що відбуваються між націями (міжнародний збройний конфлікт), або під час внутрішніх збройних конфліктів, таких як, наприклад, громадянська війна.

Чи було застосоване Міжнародне гуманітарне право під час терористичної атаки 11 вересня?

Хоча **11** вересня **2001** р. принесло світові смерть та руйнування, яке ми розцінюємо за однією шкалою з війною, це не зовсім той випадок застосування Міжнародного гуманітарного права. Міжнародне гуманітарне право застосовується у збройному конфлікті між країнами (міжнародний збройний конфлікт), або під час внутрішніх збройних конфліктів, такий як громадянська війна. Якщо приголомшливі напади на цивільні цілі в Нью-Йорку та Вашингтоні вчинила терористична мережа, що діяла сама по собі, вона доповнила страхітливий перелік злочинів, а не воєн, де має застосовуватися МГП.

Чи передбачає МГП спеціальний захист жінок?

Так. Навіть якщо жінки підлягають такому самому захисту, як і чоловіки, Женевська Конвенція визнає принцип “з жінкою необхідно пам’ятати, що вона жінка” (Ст. 12, ГС I та II, Ст. 14, ГС III). Це означає: додатковий захист надається залежно від того, що жінки мають специфічні гендерні відмінності, честь та скромність, можуть бути вагітними й такими, які щойно народили дитину. Жінки повинні утримуватись у приміщеннях окремо від чоловіків під безпосереднім наглядом інших жінок. Жінки мають бути захищеними від зґвалтування, примусової проституції, або будь-якої форми нападів” (ГС IV, Ст. 27, Ст. 75 і 76, Протокол I). Як сказано у статтях, “вагітним жінкам, породіллям та матерям, що годують грудьми” необхідно надати пріоритет (Ст. 70, Протокол I). Щоб дізнатися більше про проблеми жінок у збройному конфлікті пропонується ознайомитися з дослідженням “Жінки, що стикаються з війною” на сайті www.womenandwar.org.

Як МГП захищає дітей?

МГП забороняє вчиняти напади на цивільних людей та обумовлює спеціальний захист для дітей. Всі громадяни мають бути захищеними від убивства, тортур, грабежу, репресій, руйнування власності та перебування в заручниках.

Їх честь, сімейні права й релігійна приналежність та практики повинні поважатися. Окупанти повинні гарантувати та дозволити безпечне пересування і відповідне харчування, медичне забезпечення та лікарні, а також безпечні зони для поранених, хворих, літніх людей, дітей, включаючи жінок з дітьми та вагітних жінок. Спеціальна конвенція забезпечує потреби дітей, що перебувають далеко від сімей, їх психосоціальні потреби та сімейне спілкування.

Діти до **15** років, що осиротіли або відокремлені від сімей, повинні бути доглянутими. У них має бути можливість сповідувати свої релігійні уподобання, їм має бути надана освіта.

Чи є порушенням МГП те, що під час війни вбивають цивільних людей?

Захист цивільних є основною метою МГП. Згідно з Женевською Конвенцією **IV**, цивільні мають бути захищеними від убивства, їм має бути дозволено вести нормальний спосіб життя та гарантована надана необхідна безпека. Додатковий Протокол **I**, прийнятий у **1997** р., забезпечує захист цивільних у міжнародних конфліктах. Незважаючи на те, що Сполучені Штати Америки підписали Протокол **I**, вони все ще не ратифікували його. Однак США зазначили, що дотримуватимуться умов, які вже протягом віків є загальноприйнятими для багатьох країн.

Основне правило принципу відмінності між військовим і цивільним зазначено у Ст. **48** Протоколу **I**, яке проголошує: “Для того, щоб гарантувати повагу та захист цивільного населення і цивільних об'єктів сторін конфлікту, в усі часи необхідно відрізнити цивільне населення від військових, а також бачити різницю між цивільними та військовими об'єктами і, відповідно, направляти свої дії лише проти військових об'єктів”. Крім того, забороняючи здійснювати прямі напади, МГП також забороняє здійснювати напади на цивільних осіб. Вони можуть відбуватися, наприклад, коли напад збройних сил на військові об'єкти не бере до уваги надміру негативні наслідки для цивільних осіб (ст. **41** Протоколу **I**).

Однак неможливо запобігти загибелі цивільних осіб під час війни. МГП не оголошує поза законом збройний конфлікт, натомість воно робить усе для визнання того, що при нападі на військові об'єкти цивільне населення має бути захищене від них. Інакше кажучи, враховуючи військові особливості, МГП передбачає певну кількість так званого “додаткового заподіяння”, яке інколи, що дуже прикро, може допускатися по відношенню до цивільних осіб та об'єктів.

Роздаткові матеріали для учнів 4.1**Підхід шести кроків до вирішення конфліктів**

1. Потреби сторони А	1. Потреби сторони Б
2. Визначення проблеми	
3. Ідеї для рішень а) б) в) г)	
4. Оцініть рішення сторони А а) б) в) г)	4. Оцініть рішення сторони Б а) б) в) г)
5. Чиє рішення є найкращим?	
6. Вирішіть, як та коли ваше рішення має бути оцінено?	

Роздатковий матеріал для учнів 4.2

Сценарії конфліктів

Конфлікт 1

Двоє сусідів не погоджуються одне з одним стосовно огорожі, що розміщується між їх садибами. Один сусід хоче замінити огорожу на нову, яка, на його переконання, є вже старою та в поганому стані. Він очікує, що його сусід сплатить за частину нової огорожі, сусід погоджується, що їх огорожа у поганому стані, але він не хоче витратити гроші на нову. Він вважає, що огорожа, хоч і не виглядає добре, однак стримує його собаку поза садком. Більше того, він не любить свого сусіда за те, що той досить часто хизується перед ним новими досить дорогими речами.

Конфлікт 2

Батько і мати не знаходять порозуміння одне з одним стосовно того, як реагувати, коли їх дворічний малюк зчиняє галас у квартирі. Батько вважає, що його дитина має навчитись тому, як потрібно поводитися, при цьому навчатись потрібно негайно. Він упевнений, що у квартирі мають панувати тиша та спокій, оскільки він хоче відпочити у вільний від роботи час. Мати відчуває, що неможливо постійно утримувати дворічного малюка від гри та вигуків, оскільки це може засмутити дитину та негативно вплинути на її розвиток.

Роздаткові матеріали для учнів 4.3

П'ять випадків конфлікуючих прав людини

Випадок 1

Макс – дев'ятирічний хлопчик, який потрапив до лікарні, оскільки був серйозно поранений під час аварії, і йому терміново потрібне переливання крові. Проте його батько забороняє лікарям зробити це через свої релігійні переконання. Мати хлопчика та лікарі дуже хочуть урятувати життя хлопчику.

Випадок 2

В лікарні працює обмежена кількість людей у відділенні швидкої допомоги. Одного разу у відділенні залишилося тільки одне місце в палаті для реабілітації. Лікарям необхідно вирішити, кого вони повинні лікувати - малу дитину чи успішного бізнесмена.

Випадок 3

Гас - шанований член релігійно-політичної партії, що глибоко шанує сімейні цінності. Журналіст, який відвідує штаб-квартиру цієї партії, виявляє випадково серію особистих листів від Х, з яких стає зрозуміло, що Гас має позашлюбні стосунки. Журналіст оприлюднює цю історію.

Випадок 4

Ютчу живе в країні Третього світу. Він бідний і заробляє лише на задоволення основних потреб. Він дуже хотів би навчатися, однак не може знайти достатньо коштів для цього. Його країна не здатна забезпечити його необхідними ресурсами, оскільки економіка держави є дуже слабкою і всі наявні в державі ресурси покривають лише базові потреби населення.

Випадок 5

Місцева влада планує побудувати нову школу на тому місці, де постійно граються діти.

Роздаткові матеріали для учнів 4.4

Чи прийнятне насильство у деяких випадках?

Випадок 1

Під час демонстрації проти антиглобалізму невелика група людей почала жбурляти каміння у будівлю штаб-квартири відомої транснаціональної компанії. Поліція, побачивши дану ситуацію, спробувала заарештувати цих людей. Під час бійки люди схопили поліцейського та серйозно побили його камінням.

Питання:

1. Чи прийнятне застосування сили поліції та застосування їх зброї проти людей, що жбурляли каміння?
2. Чи прийнятним є використання поліцією автоматичної зброї (це скоріше призвело б до більш запеклих сутичок)?
3. Чи прийнятним є для поліції зачекати до застосування водяної зброї?
4. Чи прийнятне для поліції невтручання за допомогою сили для того, щоб уникнути ескалації конфлікту?

Випадок 2

Країна X проголосила війну країні Y тому, що Y захищає та фінансує терористичні групи, які діють проти країни X з території країни Y. Розвідка країни виявила, що в одному населеному пункті розміщується добре тренувана терористична група, яка готує напад на промисловий об'єкт.

Питання:

1. Чи прийнятне бомбардування села, якщо після нього зможе вижити лише кілька людей, включаючи місцевих жителів?
2. Чи прийнятним є заклик до терористів підкоритися, і залишити населений пункт та зібратися на стадіоні для складення зброї?
3. Чи прийнятне незастосування сили? Які альтернативи ви можете запропонувати самі?

Випадок 3

Громадянин X, молодий чоловік, що працює технічним експертом у місцевій лікарні, регулярно б'є свою дружину, перебуваючи в стані алкогольного сп'яніння. Його дружина одного разу звернулася до місцевої поліції стосовно серйозних побиттів від чоловіка. Дружина сусіда, яка випадково стала свідком даного інциденту, тепер може уявити, що відбувається за сусідніми дверима, коли вона чує, як її сусіди сваряться.

Питання:

1. Дружина сусіда повинна повідомити поліцію про подібні випадки чи таке втручання у сусідське приватне життя є неприпустимим?
 2. Коли ми отримуємо від когось інформацію, чи повинна поліція з'ясувати дані обставини?
-

Випадок 4

Лео, стрункий невеликого зросту підліток 13 років, нерідко конфліктує із старшими хлопцями, з якими грає на місцевому спортивному майданчику. Їм він відповідає, що вони не повинні принижувати його і що вони не виховані та примітивні люди. Як наслідок, старші хлопці лупцюють його. Друг Лео спостерігає, що відбувається на майданчику. Це бачать також і старші люди, повертаючись з магазину.

Питання:

1. Чи повинен друг Лео втрутитись у даному випадку? Як?
2. Чи повинні старші втрутитись у даному випадку? Як?
3. Які інші рішення ви б запропонували?

ЧАСТИНА 2

БЕРЕМО ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ

Розділ 5

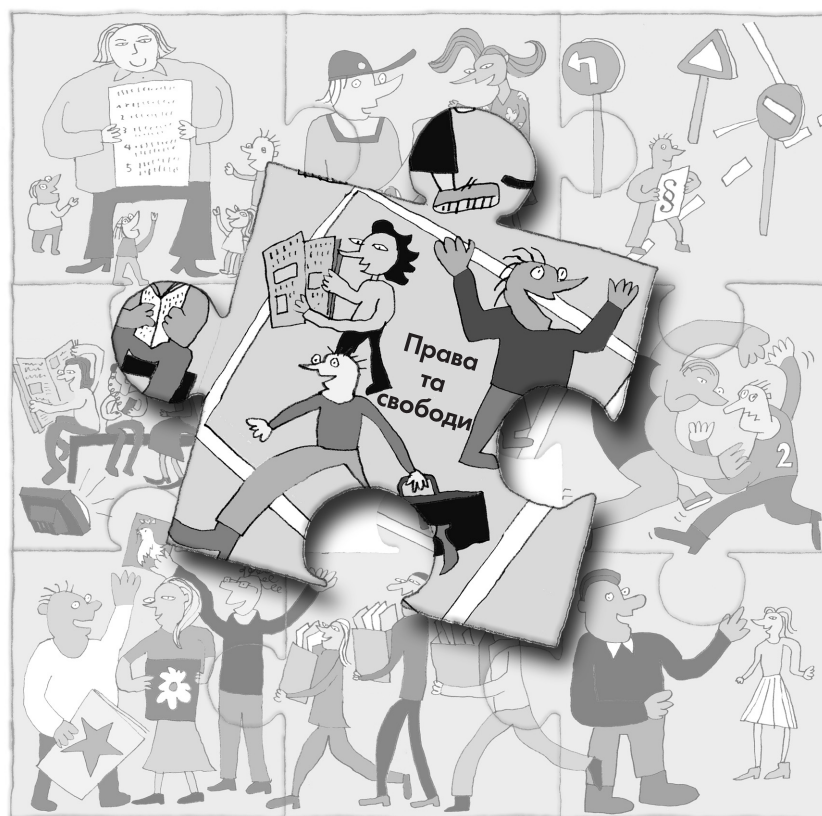
**Права, свободи та відповідальність.
Які наші права та як вони захищені?**

Розділ 6

**Відповідальність.
Яку відповідальність несуть люди?**

РОЗДІЛ 5 ПРАВА, СВОБОДИ ТА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ

Які наші права та як вони захищені?

5.1. Бажання, базові потреби, людська гідність та права людини

Чи має право людина на все, чого бажає?

5.2. Визначаємо порушення прав людини

Які права людини тут порушені?

5.3. Права та відповідальність

Як можуть існувати права без відповідальності?

5.4. Опитувальник із прав людини

Що таке право? Якими повинні бути права кожної людини?

РОЗДІЛ 5: ПРАВА, СВОБОДИ ТА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ

Які наші права та як вони захищені?

Права людини, з одного боку, присвячені розвитку особи та пов'язані з її здатністю реалізувати свій потенціал у відносинах з іншими громадянами. З другого боку, права людини визначають відповідальність держави стосовно кожного індивідууму. До важливих документів з прав людини належать: Універсальна Декларація Прав Людини та Конвенція Прав Дитини. Традиційно, права людини розділено на такі категорії – громадянські, політичні, соціальні, економічні та культурні. Ці категорії нерідко асоціюються із стадіями розвитку історії прав людини та політичними правами, так званого “першого покоління”, і супроводжуються соціальними та економічними правами “другого покоління” і правами культурного розвитку “третього покоління”. Незважаючи на значення категоризації прав, ОДГ/ОПЛ намагаються донести інтегроване усвідомлення поняття прав людини. Це передбачає рівномірний баланс усіх категорій: громадянських, політичних, соціальних, економічних та культурних. Саме тому ОДГ/ОПЛ намагається тримати цей баланс як тенденцію, що виникла в минулому, стосовно визначення окремих прав людини як найбільш важливих. Доки права людини традиційно асоціювалися з державою і відносинами з індивідуумом, ОДГ/ОПЛ більше акцентували на увагу на правах окремих груп та народів. Спроби включати ці ідеї до ОДГ/ОПЛ є важливими для розвитку даного поняття у безпосередній ситуації для конкретного місця дії, національного та регіонального контексту розвитку суспільства¹⁹. Права людини включають три елементи: наділену правами особу, сам зміст права (на що особа має право претендувати) і пред'явника зобов'язання (особа або установа, які повинні відповідати заявленому). Обов'язки зазвичай оцінюються на трьох рівнях:

- повага до прав людини – передбачає необхідність утримуватися від прямого та непрямого позбавлення прав індивідуумів, включаючи усунення таких загроз з боку інституційної системи, які позбавляють людей їх прав або дають такий привід іншим;
- захист прав людини – передбачає повагу та запобігання позбавленню й порушенню прав людини з боку уряду та посадових осіб, міжнародних установ, приватноправових корпорацій, громадських лідерів та членів їх сімей;
- допомога тому, хто позбавлений прав, та несе особливу відповідальність, тим, хто позбавлений прав через порушення обов'язку, тим, хто пов'язаний з повагою та захистом їх прав і тим, хто є жертвою природних катаклізмів. Ця допомога включає законодавчу, бюджетну, юридичну та іншу дію з метою створити якнайкращі умови для захисту прав²⁰.

Свободи, що визначаються та захищаються як права людини, включають свободу думки, переконання та висловлювання, свободу релігійних уподобань та практик, пересування в межах держави та права на мирні збори та асоціації. Інші цивільні права захищають конфіденційність індивідуума, сімейного життя та права на рівність перед законом²¹.

Відповідальність є логічною похідною від прав людини. Для їх захисту кожне право несе в собі

¹⁹З “Глосарію термінів освіти для демократичного громадянства”, Карен О’Ші, Рада Європи, DGIV/EDU/CIT (2003) 29.

²⁰Спірається на “Обов’язки без кордонів. Права людини та глобальна соціальна справедливість”, Міжнародна Рада з Політики Прав людини.

²¹Там само.

відповідну відповідальність як з боку самого громадянина, так і з боку держави. Кожен індивідуум має моральні зобов'язання не порушувати особисту гідність інших індивідуумів. Уряди, підписуючись під міжнародними угодами та діючи в рамках своїх конституцій, не мають моральних зобов'язань, а тільки законні обов'язки.

Освіта для демократичного громадянства та прав людини

Після вивчення цієї серії уроків учні:

- краще усвідомлять природу прав людини: це є передумовою, що дозволяє кожній людині жити з гідністю;
- поглиблять свої знання та погляди стосовно міжнародно визнаних прав людини;
- зможуть розпізнавати порушення прав людини;
- матимуть уяву, як вони можуть сприяти поважанню прав людини;
- поглиблять свої переконання та обізнаність стосовно відповідальності, що пов'язана з правами людини: відповідальність держави та інституцій, а також свою власну моральну відповідальність.

РОЗДІЛ 5: ПРАВА, СВОБОДИ ТА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ**Які наші права та як вони захищені?**

Тема уроку	Цілі	Завдання для учнів	Ресурси	Методи
Урок 1: Бажання, базові потреби, людська гідність та права людини	Учні можуть продемонструвати те, що права людини є основою для кожного, щоб бути здатним жити з гідністю	Учні повинні пов'язати свої бажання з базовими потребами та правами людини	Роздаткові матеріали для учнів 5.1. Роздаткові матеріали для учнів 5.2 (вчитель повинен пам'ятати, що дані матеріали використовуються впродовж вивчення всієї теми та будуть також необхідні для інших уроків)	Робота в групі, пленарна дискусія Критичне мислення
Урок 2: Визначасмо порушення прав людини	Учні можуть ідентифікувати порушення прав людини	Учні вивчають випадки порушення прав людини	Роздаткові матеріали для учнів 5.3. Роздаткові матеріали для учнів 5.2.	Робота в групі та в парах Пленарна дискусія
Урок 3: Права та відповідальність	Учні розуміють, як вони можуть сприяти захисту прав людини Учні розуміють, що права людини пов'язані з відповідальністю – відповідальністю держави та інституцій, а також з їх власною моральною відповідальністю	Учні усвідомлюють відповідальність щодо захисту прав людини, включаючи їх власний внесок	Чистий аркуш паперу та ручки Роздаткові матеріали для учнів 5.4. Роздаткові матеріали для учнів 5.2	Робота в групі та парах Критичне мислення
Урок 4: Опитувальник з прав людини	Учні вивчають міжнародно визнані права людини	Учні відповідають за принципом множинного вибору на запитання та обговорюють свої відповіді	Картки для кожного учня з відповідями на звороті (Роздаткові матеріали для учнів 5.5)	Питання за принципом множинного вибору

Урок 1**Бажання, базові потреби, людська гідність та права людини****Чи я маю право як людина на все, чого я бажаю?**

Цілі	Учні можуть продемонструвати те, що права людини є для кожного, щоб жити з гідністю
Завдання для учнів	Учні повинні пов'язати свої бажання зі своїми базовими потребами та правами людини
Ресурси	Роздаткові матеріали для учнів 5.1 (один матеріал для групи з чотирьох - п'яти учнів) Роздаткові матеріали для учнів 5.2 (один матеріал для групи з чотирьох - п'яти учнів)
Методи	Групова робота, пленарна дискусія Критичне мислення

Основні поняття

Важливо розрізнити поняття бажання та базові потреби. Базові потреби людини мають бути задоволені для того, щоб жити з гідністю, і можуть бути розглянуті як основа, на якій базуються права людини.

Цей урок дає можливість для продуктивної демонстраційної роботи, концептуального мислення та додаткових видів діяльності.

ХІД УРОКУ

На початку уроку вчитель інформує учнів, як урок буде побудовано, однак не інформує про деталі основної тематики уроку. Учні починають роботу з опитування одне одного про свої бажання та потреби – далі впродовж уроку вони дізнаються, що багато з них відповідають поняттю прав людини. Після вступної частини (не більше однієї-двох хвилин) учнів розділяють на невеликі групи по чотири-п'ять осіб для виконання завдань у два етапи. Спочатку вчитель пояснює завдання **1** та індивідуально пояснює наступні кроки групам, коли вони завершать етап. Таким чином, індивідуальні завдання дозволять продовжувати роботу групам у власному темпі:

- **Завдання 1.** Роздаткові матеріали для учнів **5.1**, *Бажання, потреби та права*. Учні створюють перелік їх власних “матеріальних” бажань (напр., хороша їжа) у лівій колонці робочого аркуша та додають мінімум “нематеріальних” бажань (напр., бути коханим). Далі вони обмірковують потреби і те, які їх бажання їм відповідають, та додають їх у середню колонку.
- **Завдання 2.** Вчитель дає групам, що вже виконали завдання **1**, роздатковий матеріал **5.2**, *Перелік прав людини*, та просить їх написати відповідні права у правій колонці (напр., “право на їжу”, “свобода від дискримінації”).
- **Завдання 3.** Групи, що закінчили роботу раніше за інших, повинні подумати про створення постеру на одну з обраних ними потреб і відповідні права людини. Вони повинні обговорити зміст та основні поняття і представити все, застосувавши творчий підхід, а також розробити дизайн постеру та його проект.

Щойно групова робота буде закінчена, вчитель записує ідеї, що їх висловили учні, на дошці. Він розділяє дошку на три колонки та просить представника кожної групи додати бажання, потребу і відповідне право. Така робота триває доти, поки не буде створено перелік з десяти бажань, потреб та прав (при можливості, використовуйте фліп-чарт, оскільки потім аркуші можуть бути розміщені на стіні та знадобитися для подальшої дискусії).

Далі вчитель пропонує провести пленарну дискусію, використавши такі ідеї:

- “Ви виявили, що ваші бажання та потреби відповідають ідеям, відображеним у Конвенції Прав Людини. Це потребує вашого пояснення!”
- “Деякі права з Конвенції не були нами згадані. Можливо, вони не є важливими, або вони відповідають іншим правам. Яка з цього приводу ваша точка зору?”
- “Прогляньте даний список прав людини. На вашу думку, що потрібно для того, щоб вам та іншим людям у різних країнах і континентах жити гідним життям? Які права людини в даному випадку ви б зазначили?”

Наприкінці дискусії вчитель інформує учнів про те, що у світі постійно точиться дискусія стосовно основного трактування прав людини. Висновком може бути наступне: “Права людини необхідні для того, щоб дозволити кожному жити з гідністю”. Далі вчитель просить учнів подумати про альтернативи даного висновку. Це може бути завданням для окремого виду роботи. Якщо можливо, учні повинні викласти свої ідеї на окремих аркушах паперу, які можна вивішувати на стіні. Таким чином процес обдумування може продовжуватися.

Додатковим завданням для учнів може бути розробка постерів за тематикою прав людини, з використанням вирізок із газет, журналів та власних малюнків учнів. Все це можна використати як прикрасу для класної кімнати або для шкільної виставки.

Для підбиття підсумків вчитель дає короткий огляд ідей та цілей уроку. Він навіть може пояснити дидактичні принципи його методів роботи на уроці, які полягають у тому, що на початку важливо випробувати власний досвід та особисті ідеї, а наприкінці уроку завершити поясненням самої концепції та теорії.

Урок 2**Визначаємо порушення прав людини****Які права людини тут порушені?**

Цілі	Учні можуть визначати порушення прав людини
Завдання для учнів	Учні вивчають випадки порушень прав людини
Ресурси	Роздаткові матеріали для учнів 5.3 для кожної пари учнів Роздаткові матеріали для учнів 5.2 для кожної пари учнів
Методи	Робота в парах та групах Пленарна дискусія

Інформаційна скринька

Порушення прав людини трапляються щодня, у всьому світі. Переглядаючи реальні випадки з минулого та сьогодення учні отримують чітке уявлення про те, що таке права людини.

ХІД УРОКУ

Учні розпочинають з обговорення завдань та результатів попереднього уроку. Вони обговорюють та порівнюють свої ідеї, що були представлені на постерах. Варто було б відобразити пропозиції на окремих аркушах паперу та прикріпити на стіні у класі поруч з постерами.

Учні формують пари. Кожна пара учнів отримує завдання з роздаткових матеріалів для учнів **5.3, *Порушення прав людини***, та отримує копію роздаткових матеріалів для учнів **5.2, *Перелік прав людини***.

Тепер перелік прикладів порушення прав людини розподілено між парами. Наприклад, пара **1** отримує приклад **а-г**, пара **2** - відповідно **2 г-з**, і т. д.

Буде краще, якщо перелік буде розділений таким чином, щоб кожна група порушень прав була опрацьована якомога більшою кількістю пар учнів.

Учні можуть читати та обговорювати приклади порушень прав людини. Далі вони повинні спробувати досягти згоди щодо того, яке із прав людини з їх переліку було порушене, скажімо, у прикладі а було порушено право **10**.

Відповіді учнів обговорюються в класі. Якщо під час роботи виявилось, що над одним прикладом працювала більш ніж одна пара учнів, дискусію можна провести за такими запитаннями:

- Як ви прийшли до такого висновку?
- Коли ви почули відповіді іншої пари учнів, чи хотіли змінити вашу точку зору? Якщо так, що вас у цьому переконало? Чому?

Пропозицією для дискусії може бути обговорення прикладів відповідей, що краще, аніж підбивати підсумки стосовно правильних відповідей.

Додаткова діяльність

Якщо залишається час наприкінці уроку, вчитель може поставити перед учнями завдання висловити свою думку стосовно тих прикладів, які їх вразили найбільше. Зокрема, можна поставити такі запитання:

- Як би ви почувалися, якби це трапилося з вами?
- Як би ви відреагували?
- Як ви думаєте, що зробили б інші люди?

Подібні запитання можуть допомогти учням висловити свої ідеї щодо відповідальності та дій інших стосовно захисту прав людини.

Роздаткові матеріали для учнів 5.3

Випадки порушення прав людини

Примірник учителя з відповідями

Приклади порушення прав людини	ПА порушено
а. Громадянка Х , яка кілька років тому втратила свою доньку та чоловіка в автомобільній катастрофі, не може одружитися з іншим чоловіком, доки її тесть не дасть дозвіл на це.	10
б. У в'язниці охорона використовувала собак, щоб залякати ув'язнених, погрожуючи нападом. Одного разу охорона примусила собак покусати ув'язненого.	2
в. На місцевій фабриці працівники повинні працювати як мінімум 10 годин без перерви.	21
г. Коли було заарештовано трьох чоловіків, виявилось, що у них виникли труднощі з отриманням адвокатів та правників. У багатьох випадках адвокати приходили на зустріч, і їх не допускали до затриманих. Чоловікам не дозволялось мати колективного обговорення з їх адвокатами, що фактично означало, що двоє з них не мають жодного доступу до свого адвоката.	5
г. Жінка, що виконує таку ж роботу, як і чоловік, має такий самий вік та досвід, отримує нижчу зарплату, ніж її колега – чоловік.	7
д. Х викрав та утримував У протягом трьох днів. Він завдав йому удару по голові, що спричинило до загибелі Х через три дні.	1
е. Пані Х , наркоманка, була сфотографована тоді, коли вона виходила з центру Анонімних наркоманів. Пізніше її фотографія була опублікована.	9
е. Жінка, над якою знущався її чоловік, змогла розлучитися тільки за умови, що віддасть йому свій будинок, машину та все своє майно. Вона залишилася ні з чим.	11
ж. Х , що потерпала від небезпечного для життя виду пневмонії, не отримала жодної лікувальної процедури в лікарні, оскільки вона потрапила до країни незаконно.	18
з. Сімдесят відсотків населення місцевості Х були змушені покинути свої будинки, їм заборонили туди повернутися. Їм не дозволяється залишити їх табори, вирощувати культури на сусідніх полях, пересуватися багатьма дорогами.	12
и. Чорні африканці, що народилися в Африці, були куплені за пляшку віскі та продані у Північній Америці за 1200 і 1500 доларів США.	3
і. У країні Х всі засоби для виживання місцевого населення були знищені: запаси їжі, водопостачання, худоба.	17
ї. У країні Х громадяни можуть бути ув'язнені без обвинувачення.	4
й. 26 -річний репортер газети був убитий під час підозрілого нападу після його публікації про недавню виборчу кампанію.	15
к. Громадянина Х було призвано до армії. Він написав до військової комендатури стосовно свого добросовісного заперечення військової служби та відмовився виконувати військові обов'язки. Х був звинувачений у непокорі і йому був заборонений виїзд із країни.	14
л. У країні Х людям, які хотіли б приєднатися до релігійної течії Фалунь Гонг, було заборонено зустрічатися.	16
м. Етнічна більшість вирішила, що ті, хто належить до меншин, наприклад рома та євреї, зобов'язані жити в окремих районах населеного пункту.	25

Приклади порушення прав людини	ПА порушено
н. Діти, які живуть у невеликому містечку, не мають доступу до початкової школи, оскільки в їх районі немає жодної школи на розумній відстані від них.	19
о. Оскільки релігійна влада країни не схвалила кандидатуру Х , він не зміг взяти участь у парламентських перегонах.	23
п. Х , який був чорношкірим, не зміг отримати роботу в місцевій лікарні.	20
р. У деяких країнах непривілейоване населення немає доступу до продуктів харчування та програми отримання житла, а також до служб охорони здоров'я.	26
с. Громадянин Х , у якого згорів будинок, не може подати заяву на компенсацію.	6
т. Громадянка Х , 47-річна жінка, яка працювала вдома як домогосподарка та є матір'ю 5 дітей, втратила своє соціальне страхування, як тільки офіційно розлучилась зі своїм чоловіком.	22
у. Громадянин Х , батько двох дітей, був заарештований за написання критичних віршів стосовно пануючого у державі режиму. Коли він подав заяву на політичний притулок у країні А , її було повернуто. Він заявив, що в разі його повернення додому, його буде піддано тортурам, про що він офіційно заявляє.	13
ф. З так званих практичних причин, люди з фізичними вадами, наприклад, на інвалідних візках, не можуть відвідувати різноманітні культурні заходи в місцевому театрі.	24
х. Для подання заяви на громадянство необхідно в країні Х прожити 15 років і продемонструвати не лише відмінні фізичні та розумові показники, а й заплатити високу адміністративну плату за це. В результаті тисячі Рома, хто вже багато років проживає в даній країні, не є громадянами на власній батьківщині.	8

Урок 3**Права та відповідальність****Як можуть існувати права людини без відповідальності?**

Цілі	Учні розуміють, як вони можуть сприяти захисту прав людини. Учні розуміють, що права людини пов'язані з відповідальністю – відповідальністю держави та інституцій, а також з їх власною моральною відповідальністю.
Завдання для учнів	Учні усвідомлюють відповідальність щодо захисту прав людини, включаючи їх власний внесок.
Ресурси	Чистий аркуш паперу та ручки Роздаткові матеріали для учнів 5.4 для кожної пари учнів. Роздаткові матеріали для учнів 5.2 для кожної пари учнів
Методи	Робота в парах та групах Критичне мислення

Інформаційна скринька

Право людини ніколи не поважатиметься у разі, якщо індивідуум або влада не візьме відповідальність за його реалізацію. І хоча влада є основним носієм даного обов'язку, існує нагальна потреба в інших органах, які б допомагали підтримувати та захищати права людини. Кожен індивідуум має моральний обов'язок сприяти розвитку такої культури, в якій велике значення надається захисту прав людини у повсякденному житті.

Додатковою роботою для учнів може бути ознайомлення з тематикою, що стосуються позитивів та негативів даних аспектів та проектна діяльність.

ХІД УРОКУ

Учні працюють у парах. Важливо, щоб було сформовано однакову кількість пар у класі.

Кожній парі учнів видається аркуш паперу та ручка і ставиться завдання визначити три важливих права, які, на їх думку, вони мають у школі, та три права, які вони мають удома. Прикладом може бути право на те, що учні не можуть бути перевантажені домашнім завданням, та право на отримання невеликої кількості кишенькових грошей.

Щойно це завдання буде виконано, вчитель розподіляє роздаткові матеріали для учнів 5.4. (“Права та обов’язки”) та роздаткові матеріали 5.2 (“Перелік прав людини”) для кожної пари учнів. Учні дається завдання ознайомитися зі списком прав людини і співвіднести та обговорити, до яких прав належать визначення ними шість прав, і занотувати це на своїх аркушах паперу.

Учні записують свої шість прав у першій колонці роздаткових матеріалів 5.4. Далі вчитель запитує, чи потрібні пояснення стосовно прав, які вони занотували. Тільки-но перша колонка буде заповнена, вчитель пояснює учням, що кожне право співвідноситься з відповідною відповідальністю, навівши такий приклад: “Свобода слова лімітована відповідальністю про неприпустимість говорити неправду, яка дискредитує інших та принижує їх гідність і добру репутацію”. Вчитель також пояснює, що баланс між особистими правами та відповідальністю полягає у поважанні прав інших людей та використанні їх прав з певним обмеженням. Існує безліч ситуацій, де права та обов’язки різних людей конфліктують. Наприклад, у класі право на освіту може конфліктувати з правом на дозвілля в той час, коли одні учні хочуть навчатись, а інші - розважатись. Більше того, школа несе відповідальність за те, щоб викладати та навчати учнів, а також забезпечувати умови вчителям для роботи (такі, як, наприклад, не надто багато галасу та шуму в їх робочому оточенні).

Вчитель далі просить кожну пару учнів помінятися своїм переліком з іншою парою. Нова пара має обговорити приклади двох рівнів відповідальності, що відповідають кожному праву, переліченому в списку іншої пари (див. приклад нижче).

- Перший рівень: відповідальність за те, що кожен повинен мати умови використання свого права (це має бути написано в другій колонці).
- Другий рівень: відповідальність (там, де це доцільно) влади (таких, як школа та місцева влада) щодо забезпечення цих прав. Це має бути написано у третій колонці. Наприклад, обов’язок кожного поважати приватність щоденника інших учнів; відповідальність школи не намагатися отримати інформацію про особисті думки інших (наприклад, якщо до рук потрапляє особистий щоденник під час пошуків украденого калькулятора).

Право людини (у школі, вдома)	(Моральна) відповідальність індивідуума	Відповідальність школи, влади тощо
Право на приватність	Не заглядати у будь-чий щоденник	Не читати загублений щоденник учня, щоб з’ясувати його індивідуальні переконання

Вчитель може попросити кожну пару учнів звітувати іншим учням у класі про завдання щодо одного права та відповідного обов’язку з їх списку.

Оскільки акцент цього уроку зроблено на обов’язках (відповідальності), вчитель може намалювати дві колонки на дошці, до яких відповідно занотувати індивідуальні обов’язки в одній, обов’язки влади – у другій, а також додати приклади, які наведуть самі учні. Вчитель завершує урок оглядом прикладів відповідальності та просить учнів прокоментувати свої списки.

Додаткова діяльність

Якщо дозволяє час або вчитель хоче продовжити роботу, що розпочата на уроці, він може спрямувати роботу на визначення так званих позитивних та негативних прав у формі проектної роботи за окремими видами діяльності.

Вчитель починає з роз'яснення того, що іноді права людини розподіляються на “негативні” та “позитивні”.

“Негативні” права - це права, що забороняють що-небудь неприємне (наприклад, тортури). “Позитивні” - це права, які стосуються права осіб робити що-небудь, або того, що вже було зроблено (як, наприклад, право на продукти харчування: кожен має право мати адекватні продукти харчування). В той час, як “негативні” права очікують, що люди не вдаються до певних дій, “позитивні” очікують, що люди та влада вдаються до певних дій для того, щоб забезпечити ці права. Вчитель також пояснює, що більшість людських прав має як позитивну, так і негативну сторони. Наприклад, право на заборону тортур означає, що влада не повинна погано поводитися з людьми, яких було затримано, і водночас означає, що влада повинна надати чіткі пояснення щодо цього своїй поліції.

Учні пропонуються повернутися до списків прав та вибрати три з них. Далі вони повинні знайти приклади позитивних та негативних дій зі свого життя, щоб проілюструвати свою власну моральну відповідальність. Вони повинні надати також інші приклади для того, щоб показати відповідальність школи та місцевої/державної влади. Для цього учні можуть додавати плюси та мінуси до обраних ними обов'язків (див. приклад нижче).

Право людини	(Моральна) відповідальність кожного учня	Відповідальність школи, влади тощо
Право на приватність (= приклад)	(+)	(+) Піклуватися про те, щоб учнівські особисті файли не були доступні стороннім людям
	(-) Не дивитися у особистий щоденник без дозволу	(-) (школа) Не з'ясовувати особистісні переконання учнів без особливої необхідності (-) (держава) Забезпечити законний захист приватного життя кожного

Якщо вчитель хоче використати цю діяльність як вступ до подальшої проектної роботи, він може запропонувати учням вибрати одне з прав, яке вони проаналізують більш глибоко протягом наступних кількох тижнів або місяців. Учні мають розробити план, де вони погодять загальну мету та низку кроків, які планують здійснити. Також учні мають вирішити, які завдання вони повинні виконати та хто буде відповідати за кожне завдання.

План

Загальна мета:		
Що має бути зроблено?	Хто повинен це зробити?	Коли це має бути зроблено?

Під час інших уроків цей план має бути продовжений та наприкінці оцінений.

Урок 4

Опитувальник із прав людини

Що таке право? Якими повинні бути права кожної людини?

Цілі	Учні вивчають міжнародно визнані права людини
Завдання для учнів	Учні відповідають за принципом множинного вибору на запитання та обговорюють свої відповіді
Ресурси	Картки для кожного учня з відповідями на звороті (Роздаткові матеріали для учнів 5.5)
Методи	Питання за принципом множинного вибору

Інформаційна скринька

Права людини – це динамічне поняття, що постійно розвивається, міжнародне право визначає зміст і можливість прав людини. Опитувальник із прав людини вміщує завдання, що можуть бути використані не як тести для виявлення знань, а допомогти учням зрозуміти рівень використання прав людини. Також опитувальник допомагає учням уникати неправильних тлумачень самих рамок прав людини.

Перед цим уроком вчитель повинен занотувати всі питання, що відповідають угодам, яких було досягнуто між ООН та Радою Європи. Можна розпочати з короткого пояснення понять та назв, таких як ООН, Рада Європи (щоб не плутали назви Європейської Ради та Європейського Союзу), права людини, нація/держава, дискримінація, суддя, розслідування.

ХІД УРОКУ

Спочатку вчитель пояснює учням мету опитувальника, що це не перевірка їх знань, а можливість краще зрозуміти, як діють права людини.

Учні готують картки самі, розрізаючи їх на полоси паперу окремо із запитаннями та відповідями. Далі за допомогою клею учні повинні з'єднати відповідні запитання та відповіді на одній картці.

У малих групах (або в парах) учні ставлять одне одному запитання. Кожна група має набір карток. Кожне запитання має три можливих варіанти відповіді - А, В, С. Учні знаходять відповідні правильні варіанти відповіді. Вчитель пояснює, що на кожне запитання правильним може бути більш ніж один варіант відповіді, оскільки права людини – це динамічне поняття, яке постійно розвивається та передбачає простір для інтерпретацій. Має сенс також обговорити відповіді загалом у класі. Таким чином, даний урок не стане уроком запитань-відповідей. Важливо бути готовим також до публічної дискусії та підготовки її предмету.

Питання та відповіді

Див. також роздатковий матеріал для учнів 5.5. Вчитель (або група учнів) готує достатню кількість карток, розрізаючи їх на окремі картки із запитаннями та відповідями, та потім за допомогою клею з'єднує між собою.

<p><u>Дитяча праця 17-річних:</u> А. Це є порушенням прав дитини. В. Це порушення прав дитини, якщо робота є небезпечною. С. Може бути прийнятною у разі, якщо уряд зафіксує мінімальний вік для працюючих до 17 років.</p>	<p><u>Дитяча праця 17-річних:</u> Відповідь С є правильною. Конвенція Прав Дитини говорить про те, що дитяча праця небезпечна та є формою експлуатації, однак дозволяє урядам встановлювати вік, за яким заборона є дійсною. Також існує багато факторів тиску для того, щоб досягти більших обмежень на дитячу працю.</p>
<p><u>Згідно з міжнародними угодами, що стосуються права на питну воду:</u> А. Уряди зобов'язані забезпечити громадян чистою та нешкідливою для здоров'я питною водою. В. Урядам заборонено виявляти дискримінацію проти громадян щодо забезпечення їх питною водою. С. Урядам не дозволяється відмовляти громадянам у доступі до джерел питної води.</p>	<p><u>Згідно з міжнародними угодами, що стосуються права на питну воду:</u> За інтерпретацією Комітету ООН з Економічних та Соціальних Прав, відповіді В і С є правильними, відповідь А – не правильна. Додержання права на питну воду є правом, яке уряди повинні здійснювати, але його, як таке, не повинні вимагати громадяни.</p>
<p><u>Смертна кара:</u> А. Офіційно заборонена у всьому світі. В. Скасована законодавчо, або практикується у більш ніж 50% усіх країн світу. С. Не дозволена у разі, якщо звинувачений молодший 18 років.</p>	<p><u>Смертна кара:</u> В та С – правильні відповіді. А – не правильна. Страта повністю не забороняється згідно з договорами ООН та ЄХПЛ, хоча в обох випадках вона заборонена додатковим протоколом. Протокол 6 (відміна страти в мирний час) та Протокол 13 (заборона страти за всіх обставин) за ЄХПЛ підписані та ратифіковані багатьма державами.</p>

<p><u>Економічні та соціальні права:</u> А. Не є справжніми правами людини. В. негайного виконання цих прав для всіх індивідуумів країни не очікують. С. Може вимагати кожен європейський індивідуум.</p>	<p><u>Економічні та соціальні права:</u> В – правильна відповідь. Офіційно економічні та соціальні права є справжніми правами людини, так само, як правдою є те, що їх визнають менше, ніж політичні та цивільні права. Міжнародна Конвенція Економічних, Соціальних та Культурних Прав очікує від країн їх виконання, однак немає жодного механізму, що дозволяє індивідууму подати скаргу (хоча з огляду на певні обмеження та необов'язковий протокол, організації можуть це здійснювати).</p>
<p><u>Згідно з положенням права на освіту:</u> А. Індивідууми та групи людей можуть відкривати школи у разі, якщо вони виконали мінімум законних для цього умов. В. Немає жодних зобов'язань стосовно змісту навчальних програм. С. Уряди зобов'язані надавати безоплатну освіту для людей, молодших 18 років.</p>	<p><u>Згідно з положенням права на освіту:</u> А – правильна відповідь, В та С - ні. Міжнародні конвенції такі, як Конвенція Прав Дитини, стверджує, що система освіти повинна інформувати дітей про права людини.</p>
<p><u>Право бути розціненим як біженець:</u> А. Визначається для людей, які бояться переслідування з огляду на їх расу, релігію або політичну думку, що стали підставою для їх втечі з країни. В. Також існує для людей, які залишили свою країну внаслідок громадянської війни або голоду. С. Може бути автоматично заборонене урядом для тих, хто прибув із країни, яка вважається безпечною.</p>	<p><u>Право бути розціненим як біженець:</u> А – правильна відповідь, В – не правильна (хоча в деяких країнах люди, які залишили свою країну внаслідок громадянської війни або голоду можуть отримати захист без надання їм статусу біженців згідно міжнародними конвенціям). Пункт С не стосується біженців, які підлягають Женевській Конвенції, однак стосується положень ЄС щодо надання притулку.</p>
<p><u>Свобода релігії:</u> А. Не може бути заборонена для людей на підставі, що вони належать до релігійної меншини. В. Зобов'язує нації розрізнити та підтримувати релігії. С. Не може бути обмежена жодним шляхом і жодною країною.</p>	<p><u>Свобода релігії:</u> А – правильна відповідь. Нації зобов'язані поважати свободу релігії, однак не мають законних підстав за будь-якої системи вимагати її визнання та субсидування. Держави можуть обмежити свободу релігії, наприклад, там, де релігія перебуває в опозиції до фундаментальних прав людини.</p>
<p><u>Право на приватну власність:</u> А. Не означає, що уряди не можуть узяти будь-чию власність у тому разі, коли це є суспільним інтересом. В. Порушено, якщо все село евакуйоване без належної компенсації для того, щоб на його місці побудувати електростанцію. С. Дозволяє людині розглядати блага, які він накопичив, як його власність.</p>	<p><u>Право на приватну власність:</u> А та В – правильні відповіді. С – не правильна.</p>

<p><u>Вибори:</u> А. Всі громадяни мають право голосувати, навіть якщо вони втратили свої громадянські права через кримінальну діяльність. В. Дозволяється віддати два голоси для кожної людини, якщо він – працівник. С. Голосування повинно проходити таємно.</p>	<p><u>Вибори:</u> Відповідь С – правильна. Держава може захистити своїх громадян, які втратили свої громадянські права на голосування. Рівні права для кожного, хто має голосувати, є міжнародним правилом.</p>
<p><u>Свобода висловлювання:</u> А. Може бути обмежена для захисту проти дискримінації. В. Не може бути обмежена через публічну мораль. С. Може бути обмежена, щоб запобігти релігійній нетолерантності.</p>	<p><u>Свобода висловлювання:</u> А та С – правильні відповіді. Свобода висловлювання може, за певних умов, бути обмеженою через публічну мораль, для попередження кримінального злочину, охорони здоров'я або для захисту проти наклепу, якщо це передбачається законом.</p>
<p><u>Право на працю:</u> А. Zobов'язує країни надавати роботу для всіх своїх громадян. В. Означає, що ніхто не може бути звільнений безпідставно. С. Не означає, що уряду доведеться докладати зусиль для реалізації повної зайнятості.</p>	<p><u>Право на працю:</u> Лише відповідь В – правильна. В Європі держави zobов'язані докласти зусиль для досягнення повної зайнятості, але це не включено до угод ООН.</p>
<p><u>Право на здорове довкілля:</u> А. Забороняє державам забруднювати ґрунт брудними відходами. В. Спрямовує зусилля на захист людей, тварин та рослин. С. Не є зафіксоване як універсальне право.</p>	<p><u>Право на здорове довкілля:</u> Відповідь С – правильна, хоча право на здоров'я захищає людей від небезпеки, яку становить забруднення довкілля. У даному випадку тільки люди є захищеними, а тварини та виробництво – ні. Так, Африканська Хартія та Хартія Європейського Союзу недостатньо універсальні, оскільки вони не повною мірою визначають рамки для здорового довкілля.</p>
<p><u>Згідно з правом на освіту:</u> А. З учнів початкових шкіл жодна плата не стягується, однак за шкільні підручники та екскурсії можуть її стягувати. В. Обов'язком держави є допомога якомога більшій кількості учнів у досягненні успіхів у навчанні. С. Країни повинні надати рівні можливості всім учням у навчанні.</p>	<p><u>Згідно з правом на освіту:</u> В та С – правильні відповіді (ці обов'язки включені до Конвенції Прав Дитини). Взагалі, початкова освіта повинна бути безкоштовною, це не тільки включає плату за навчання, а й інші непрямі витрати, що стосуються основної шкільної діяльності.</p>
<p><u>Покарання дітей у школах:</u> А. Не дозволене у формі тілесних покарань. В. Не заборонене в тому разі, якщо покарання не є жорстоким. С. Може бути тільки застосоване в разі згоди батьків.</p>	<p><u>Покарання дітей у школах:</u> А розглядається як правильна відповідь з того часу, коли Європейський Суд з Прав Людини визнав тілесні покарання насильством згідно з Європейською Хартією з Прав Людини (це збігається з інтерпретацією Комітету з Прав Дитини та Конвенцією з Прав Дитини). В – неправильна відповідь, оскільки заборона стосується всіх жорстоких покарань. Що стосується варіанту С, не існує жодного документа, що пов'язує покарання зі згодою батьків.</p>

<p><u>У школі:</u> А. Не повинно приділятися жодної уваги питанням оточення. В. Малі діти повинні навчатися поважати своїх батьків. С. Малі діти повинні вивчати права людини та навчатися використовувати їх.</p>	<p><u>У школі:</u> В та С – правильні відповіді. Конвенція прав дитини має такі положення у своїх текстах. Конвенція також визначає, що освіта повинна спрямовувати свої зусилля на повагу до оточення.</p>
<p><u>У в'язниці:</u> А. Кожен злочинець має право на адвоката. В. Людям можуть винести вирок, якщо вони зробили зізнання. С. Підозрювані мають право на безоплатну послугу перекладача, якщо розслідування проводиться на невідомій їм мові.</p>	<p><u>У в'язниці:</u> А та С – правильні відповіді.</p>
<p><u>Тортури:</u> А. Дозволені, якщо використовуються для попередження нападів терористів. В. Дозволені тільки після рішення судді. С. Ніколи не дозволяються.</p>	<p><u>Тортури:</u> С – правильна відповідь (тортури не дозволені в жодному випадку, навіть у випадку національної необхідності).</p>
<p><u>Право на життя порушене, якщо:</u> А. Людина гине у разі нещасного випадку через попередження поліцією нападу на чиєсь життя. В. Людина гине у разі військових дій, якщо це було законно. С. Людина гине через перевищення повноважень силами поліції.</p>	<p><u>Право на життя порушене, якщо:</u> С – правильна відповідь. У випадку А право на життя порушено, якщо сила поліції буде застосована більш, ніж за абсолютної необхідності.</p>
<p><u>Згідно з правом на житло:</u> А. Всі країни повинні забезпечити, щоб жодна людина не була бездомною. В. Іноземцям має бути наданий такий самий доступ до соціального житла, як і жителям країни. С. Країна повинна докладати зусиль для скорочення кількості бездомних людей.</p>	<p><u>Згідно з правом на житло:</u> В та С - правильні відповіді.</p>
<p><u>Згідно з правом на охорону здоров'я:</u> А. Урядам не обов'язково попереджувати нещасні випадки на робочому місці. В. Кожен повинен мати доступ до охорони здоров'я. С. Ліки повинні бути безкоштовними.</p>	<p><u>Згідно з правом на охорону здоров'я:</u> В - правильна відповідь. Попередження нещасних випадків на виробництві розглядається як обов'язок. Ліки можуть продаватися.</p>
<p><u>Згідно з правом на свободу пересування:</u> А. Людині може бути заборонено вибирати місце проживання з огляду на публічну безпеку. В. Відмова надати візу людині, що скоїла кримінальний злочин, є порушенням прав людини. С. Кримінальний злочинець може бути ув'язнений.</p>	<p><u>Згідно з правом на свободу пересування:</u> А та С – правильні відповіді. У візі може бути відмовлено кожному, не тільки злочинцю. Обмеження в пересуванні може бути застосоване у випадку небезпеки для публічного здоров'я, публічної та національної безпеки, якщо це супроводжується законними актами.</p>

Роздаткові матеріали для учнів 5.1**Бажання, потреби та права**

Бажання	Базові потреби	Права людини

Роздаткові матеріали для учнів 5.2

Перелік прав людини

Цей перелік прав людини міститься в універсальній Декларації Прав людини (УДПЛ), Міжнародній Конвенції Громадянських та Політичних прав (МКГПП), Міжнародній Конвенції Економічних, Соціальних та Культурних Прав, Європейській Конвенції Прав людини (ЄКПЛ) та Європейській Соціальній Хартії (ЄСХ).

1. Право на життя.
2. Свобода від тортур.
3. Свобода від рабства.
4. Право на свободу та безпеку.
5. Право на справедливе ставлення.
6. Право на ефективні дії в разі порушення прав людини.
7. Свобода від дискримінації; право на рівність.
8. Право бути визнаним як особистість; право на національність.
9. Право на приватне та сімейне життя.
10. Право на одруження.
11. Право на власність.
12. Право на пересування людей.
13. Право на притулок.
14. Свобода думки, свідомості та релігії.
15. Свобода висловлювання.
16. Свобода зборів та асоціацій.
17. Право на їжу, воду та житло.
18. Право на охорону здоров'я.
19. Право на освіту.
20. Право на роботу.
21. Право на відпочинок та дозвілля.
22. Право на соціальний захист.
23. Право на участь у політичних партіях.
24. Право на участь у культурному житті.
25. Заборона порушення прав людини.
26. Право на соціальне замовлення, що визнає права людини.
27. Відповідальність та обов'язки індивідуума.

Роздаткові матеріали для учнів 5.3

Приклади порушення прав людини

Порушення прав людини	Права людини
а. Громадянка Х , яка кілька років тому втратила свою доньку та чоловіка в автомобільній катастрофі, не може одружитися з іншим чоловіком, доки її тесть не дасть їй свій дозвіл на це.	
б. У в'язниці охорона використовувала собак, щоб залякати ув'язнених, погрожуючи нападом. Одного разу охорона змусила собак покусати ув'язненого.	
в. На місцевій фабриці працівники повинні працювати як мінімум 10 годин без перерви.	
г. Коли було заарештовано трьох чоловіків, виявилось, що у них виникли труднощі з наданням їм послуг адвокатів та правників. У багатьох випадках, адвокати приходили на зустріч, але не допускали до затриманих. Чоловікам не дозволялось мати колективного обговорення з їх адвокатами, що фактично означало, що двоє з них не мають жодного доступу до свого адвоката.	
г. Жінка, яка виконує таку ж роботу, як і чоловік, має такий самий вік та досвід, отримує нижчу зарплату, ніж її колега – чоловік.	
д. Х викрав та утримував У протягом трьох днів. Він ударив його по голові, що спричинило до загибелі Х через три дні.	
е. Пані Х , наркоманка, була сфотографована під час того, як вона виходила з центру Анонімних наркоманів. Пізніше її фотографія була опублікована.	
є. Жінка, над якою знущався її чоловік, змогла розлучитися тільки тоді, коли віддала йому свій будинок, машину та все своє майно. Вона залишилася ні з чим.	
ж. Х , що потерпала від небезпечного для життя виду пневмонії, не отримала жодної лікувальної процедури в лікарні, оскільки вона потрапила до країни незаконно.	
з. Сімдесят відсотків населення місцевості Х було змушене залишити свої будинки, їм було заборонено до них повертатися. Їм не дозволяється залишати їх табори, вирощувати культури на сусідніх полях, заборонено подорожувати багатьма дорогами.	
и. Чорношкірі, що народилися в Африці, були куплені за пляшку віскі та продані в Північній Америці за 1200 і 1500 доларів США.	
і. У країні Х всі заходи виживання для місцевого населення були відмінені: запаси продуктів харчування, водопостачання, худоба.	
ї. У країні Х громадяни можуть бути ув'язнені без обвинувачення.	
й. 26 -річний репортер газети був убитий під час підозрілого нападу після його публікації про недавню виборчу кампанію.	
к. Громадянина Х було призвано в армію. Він написав до військової комендатури стосовно свого добросовісного заперечення військової служби та відмовився виконувати військові обов'язки. Він був звинувачений у непокорі і йому був заборонений виїзд з країни.	
л. У країні Х людям, які б хотіли приєднатися до релігійної течії Фалунь Гонг, було заборонено зустрічатися.	
м. Етнічна більшість встановила, що ті, хто належить до меншин, наприклад рома та євреї, зобов'язані жити в окремих районах населеного пункту.	

Порушення прав людини	Права людини
н. Діти, які живуть у невеликому містечку, не можуть добиратись до початкової школи, оскільки в їх районі немає жодної школи на розумній відстані від них.	
о. Оскільки релігійна влада країни не схвалила кандидатуру X , він не зміг взяти участь у парламентських перегонах.	
п. X , який був чорношкірим, не зміг отримати роботу в місцевій лікарні.	
р. У деяких країнах непривілейоване населення немає доступу до продуктів харчування та програми отримання житла, а також до служб охорони здоров'я.	
с. Громадянин X , у якого згорів будинок, не може подати заяву на компенсацію.	
т. Громадянка X , 47 -річна жінка, яка працювала на дому як домогосподарка та є матір'ю 5 дітей, втратила своє соціальне страхування щойно вона офіційно розлучилася зі своїм чоловіком.	
у. Громадянин X , батько двох дітей, був заарештований за написання критичних віршів стосовно пануючого в державі режиму. Коли він подав заяву на політичний притулок у країні A , її було повернуто. Він заявив, що в разі його повернення додому він зазнав тортур, про що офіційно заявляє.	
ф. Із так званих практичних причин люди з фізичними вадами, наприклад, на інвалідних візках, не можуть відвідувати різноманітні культурні заходи у місцевому театрі.	
х. Для подання заяви на громадянство у країні X необхідно прожити 15 років і продемонструвати не тільки відмінні фізичні та розумові показники, а й заплатити високу адміністративну плату за це. В результаті тисячі Рома, хто вже багато років проживає в даній країні, не є її громадянами на власній батьківщині.	

Роздаткові матеріали для учнів 5.4**Права та відповідальність**

Право людини	Відповідальність індивідуума	Відповідальність школи, влади та ін.

Роздаткові матеріали для учнів 5.5

Опитувальник із прав людини (тренінгові картки)

<p><u>Дитяча праця 17-річних:</u> A. Це є порушенням прав дитини. B. Це порушення прав дитини, якщо робота є небезпечною. C. Може бути прийнятною у разі, якщо уряд зафіксує мінімальний вік для працюючих до 17 років.</p>	<p><u>Дитяча праця 17-річних:</u> Відповідь C є правильною. Конвенція Прав Дитини говорить про те, що дитяча праця є небезпечною та є формою експлуатації, однак дозволяє урядам встановлювати вік, за яким заборона є дійсною. Також існує багато факторів тиску для того, щоб досягти більших обмежень на дитячу працю.</p>
<p><u>Згідно з міжнародними угодами, що стосуються права на питну воду:</u> A. Уряди зобов'язані забезпечити громадян чистою та нешкідливою для здоров'я питною водою. B. Урядам заборонено виявляти дискримінацію проти певних громадян щодо їх забезпечення питною водою. C. Урядам не дозволяється відмовляти громадянам у доступі до джерел питної води.</p>	<p><u>Згідно з міжнародними угодами, що стосуються права на питну воду:</u> Згідно з інтерпретацією Комітету ООН з Економічних та Соціальних Прав, відповіді B і C є правильними, відповідь A – не правильна. Додержання права на питну воду є тим, що уряди повинні здійснювати, але його, як таке, не повинні вимагати громадяни.</p>
<p><u>Смертна кара:</u> A. Офіційно заборонена у всьому світі. B. Скасована законодавчо або практикується у більш ніж 50% країн світу. C. Не дозволена у разі, якщо звинувачений молодший 18 років.</p>	<p><u>Смертна кара:</u> B та C – правильні відповіді. A – не правильна. Страта повністю не забороняється згідно з договорами ООН та ЄХПЛ, хоча в обох випадках вона заборонена додатковим протоколом. Протокол 6 (відміна страти в мирний час) та Протокол 13 (заборона страти за всіх обставин) за ЄХПЛ підписано та ратифіковано багатьма державами.</p>
<p><u>Економічні та соціальні права:</u> A. Не є справжніми правами людини. B. Негайне виконання країнами цих прав для всіх індивідуумів не очікується. C. Може вимагати кожен європейський індивідуум.</p>	<p><u>Економічні та соціальні права:</u> B – правильна відповідь. Офіційно економічні та соціальні права є справжніми правами людини, так само, як і правдою є те, що їх визнають менше, ніж політичні та громадянські права. Міжнародна Конвенція Економічних, Соціальних та Культурних Прав очікує від країн їх виконання, однак немає жодного механізму, який дозволяв би індивідууму подати скаргу (хоча згідно з певними обмеженнями та необов'язковим протоколом, організації можуть це здійснювати).</p>
<p><u>Згідно з положенням права на освіту:</u> A. Індивідууми та групи людей можуть відкривати школи у разі, якщо вони виконали мінімум законних для цього умов. B. Немає жодних зобов'язань стосовно змісту навчальних програм. C. Уряди зобов'язані надавати безоплатну освіту для людей, молодших 18 років.</p>	<p><u>Згідно з положенням права на освіту:</u> A – правильна відповідь, B та C – ні. Міжнародні конвенції, такі як Конвенція Прав Дитини, стверджують, що система освіти повинна інформувати дітей про права людини.</p>
<p><u>Право бути розціненим як біженець:</u> A. Визначається для людей, які бояться переслідування на основі їх раси, релігії або політичної думки, які стали підставою для їх втечі з країни. B. Встановлюється для людей, які залишили свої країни внаслідок громадянської війни або голоду. C. Може бути автоматично заборонене урядом для всіх тих, хто прибув із країни, яка вважається безпечною.</p>	<p><u>Право бути розціненим як біженець:</u> A – правильна відповідь, B – не правильна (хоча в деяких країнах люди, які залишили свою країну через громадянську війну або голод, можуть отримати захист без надання їм статусу біженців згідно з міжнародними конвенціями). Пункт C не стосується біженців, що підлягають Женевській Конвенції, однак стосується положень ЄС щодо надання притулку.</p>

<p><u>Свобода релігії:</u> А. Не може бути заборонена для людей на тій підставі, що вони належать до релігійної меншини. В. Zobов'язує нації розрізнати та підтримувати релігії. С. Не може бути обмежена жодним чином і жодною країною.</p>	<p><u>Свобода релігії:</u> А – правильна відповідь. Нації zobov'язані поважати свободу релігії, однак не мають законних підстав за будь-якої системи вимагати її визнання та субсидування. Держави можуть обмежити свободу релігії, наприклад, там, де релігія перебуває в опозиції до фундаментальних прав людини.</p>
<p><u>Право на приватну власність:</u> А. Не означає, що уряди не можуть узяти будь-чию власність у випадку, якщо це є суспільним інтересом. В. Порушене, якщо все село евакуйоване без належної компенсації для того, щоб на його місці побудувати електростанцію. С. Дозволяє людині розглядати блага, які вона накопичила, як її власність.</p>	<p><u>Право на приватну власність:</u> А та В – правильні відповіді. С – не правильна.</p>
<p><u>Вибори:</u> А. Всі громадяни мають право голосувати, навіть якщо вони втратили свої громадянські права через кримінальну діяльність. В. Дозволяється віддати два голоси для кожної людини, якщо вона – працівник. С. Голосування повинно відбуватися таємно.</p>	<p><u>Вибори:</u> Відповідь С – правильна. Держава може захистити своїх громадян, хто втратив свої громадянські права на голосування. Рівні права для кожного, хто має голосувати, є міжнародним правилом.</p>
<p><u>Свобода висловлювання:</u> А. Може бути обмежена для захисту проти дискримінації. В. Не може бути обмежена через публічну мораль. С. Може бути обмежена, щоб запобігти релігійній нетолерантності.</p>	<p><u>Свобода висловлювання:</u> А та С – правильні відповіді. Свобода висловлювання може, за певних умов, бути обмежена через публічну мораль, для попередження кримінального злочину, охорони здоров'я або для захисту проти наклепу, якщо це передбачається згідно з законом.</p>
<p><u>Право на працю:</u> А. Zobov'язує країни надавати роботу для всіх своїх громадян. В. Означає, що ніхто не може бути звільнений безпідставно. С. Не означає, що уряду доведеться докласти зусиль для реалізації повної зайнятості.</p>	<p><u>Право на працю:</u> Лише відповідь В – правильна. В Європі держави zobov'язані докласти зусиль для досягнення повної зайнятості, але це не включено до угод ООН.</p>
<p><u>Право на здорове довкілля:</u> А. Забороняє державам засмічувати ґрунт брудними відходами. В. Спрямовує зусилля на захист людей, тварин та рослин. С. Не є зафіксоване як універсальне право.</p>	<p><u>Право на здорове довкілля:</u> Відповідь С – правильна, хоча право на здоров'я захищає людей від шкоди, якої завдає безпосередньо забруднення довкілля. У даному випадку тільки люди є захищеними, а тварини та виробництво – ні. Так, Африканська Хартія та Хартія Європейського Союзу не достатньо універсальні, оскільки вони не достатньо встановлюють рамки для здорового довкілля.</p>
<p><u>Згідно з правом на освіту:</u> А. Для учнів початкових шкіл жодна плата не стягується, однак за шкільні підручники та екскурсії можуть просити плату. В. Zobov'язок держави - намагатися допомогти якомога більшій кількості учнів досягти успіхів у навчанні. С. Країни повинні надати рівні можливості всім учням у навчанні.</p>	<p><u>Згідно з правом на освіту:</u> В та С – правильні відповіді (ці zobov'язки включені до Конвенції Прав Дитини). Взагалі, початкова освіта повинна бути безкоштовною, це не тільки включає плату за навчання, а й інші непрямі витрати, що стосуються основної шкільної діяльності.</p>

<p><u>Покарання дітей у школах:</u> А. Не дозволене у формі тілесних покарань. В. Не заборонене у тому разі, якщо покарання не є жорстоким. С. Може бути застосоване тільки у разі згоди батьків.</p>	<p><u>Покарання дітей у школах:</u> А є правильною відповіддю з того часу, як Європейський Суд з Прав Людини визначив тілесні покарання як насильство згідно з Європейською Хартією з Прав Людини (це збігається з інтерпретацією Комітету з Прав Дитини та Конвенцією з Прав Дитини). В – неправильна відповідь, оскільки заборона стосується всіх жорстоких покарань. Стосовно варіанту С, не існує жодного документа, що пов'язує покарання зі згодою батьків.</p>
<p><u>У школі:</u> А. Не повинно приділятися жодної уваги питанням оточення. В. Малі діти повинні навчатися поважати своїх батьків. С. Малі діти повинні вивчати права людини та навчатися використовувати їх.</p>	<p><u>У школі:</u> В та С – правильні відповіді. Конвенція Прав Дитини має такі положення у своїх текстах. Конвенція також визначає, що освіта повинна спрямовувати свої зусилля на повагу кожного до оточення.</p>
<p><u>У в'язниці:</u> А. Кожен злочинець має право на адвоката. В. Людям можуть винести вирок, якщо вони зробили зізнання. С. Підозрілі мають право на безкоштовного перекладача, якщо розслідування відбувається невідомою йому мовою.</p>	<p><u>У в'язниці:</u> А та С – правильні відповіді.</p>
<p><u>Тортури:</u> А. Дозволені, якщо використовуються для попередження нападів терористів. В. Дозволені тільки після рішення судді. С. Ніколи не дозволяються.</p>	<p><u>Тортури:</u> С – правильна відповідь (тортури не дозволені в жодному випадку, навіть у випадку національної необхідності).</p>
<p><u>Право на життя порушене, якщо:</u> А. Людина гине у разі нещасного випадку через попередження поліцією нападу на чиясь життя. В. Людина гине у разі військових дій, у тому разі, якщо це було законно. С. Людина гине через перевищення повноважень силами поліції.</p>	<p><u>Право на життя порушене, якщо:</u> С – правильна відповідь. У випадку А право на життя порушене, якщо поліція застосовує більшу силу, ніж за абсолютної необхідності.</p>
<p><u>Згідно з правом на житло:</u> А. Всі країни повинні забезпечити, щоб жодна людина не була бездомною. В. Іноземцям має бути наданий такий самий доступ до соціального житла, як і жителям країни. С. Країна повинна докладати зусиль для скорочення кількості бездомних людей.</p>	<p><u>Згідно з правом на житло:</u> В та С - правильні відповіді.</p>
<p><u>Згідно з правом на охорону здоров'я:</u> А. Урядам не обов'язково попереджувати нещасні випадки на робочому місці. В. Кожен повинен мати доступ до охорони здоров'я. С. Ліки повинні бути безкоштовними.</p>	<p><u>Згідно з правом на охорону здоров'я:</u> В - правильна відповідь. Попередження нещасних випадків на виробництві розглядається як обов'язок. Ліки можуть продаватися.</p>
<p><u>Згідно з правом на свободу пересування:</u> А. Людині може бути заборонено вибирати місце проживання з огляду на публічну безпеку. В. Відмова у наданні візи людині, що скоїла кримінальний злочин, є порушенням прав людини. С. Кримінальний злочинець може бути ув'язнений.</p>	<p><u>Згідно з правом на свободу пересування:</u> А та С – правильні відповіді. У наданні може бути відмовлено кожному, не тільки злочинцю. Обмеження в пересуванні може бути застосоване у випадку небезпеки для публічного здоров'я, публічної та національної безпеки, якщо це супроводжується законними актами.</p>

Ресурсні матеріали для вчителя

Цей список вміщує права, узяті з “переліку прав людини”, показано відповідні статті з Універсальної Декларації Прав Людини (УДПА), Міжнародної Конвенції Громадянських та Політичних Прав (МКГПП), Міжнародної Конвенції Економічних, Соціальних та Культурних Прав, Європейської Конвенції Прав Людини (ЄКПА) та переглянутої Європейської Соціальної Хартії (ЄСХ). Цей огляд було зроблено з освітніми цілями.

	УДПА	МКГПП	ЄСХ	МПГПП*	МПЕСКП**
1. Право на життя	3	2		6	
2. Свобода від торгур	5	3	26	7, 10	
3. Свобода від рабства	4	4		8	
4. Право на свободу та безпеку	3	5		9	
5. Право на справедливе ставлення	10, 11	6, 7		14, 15	
6. Право на ефективні дії у разі насильства	8	13	D	2, 9	
7. Свобода від дискримінації; право на рівність	2, 7	14	4, 15, 20, 27, E	3, 26	3
8. Право бути визнаним як особистість; право на національність	6, 15			16, 24	
9. Право на приватне та сімейне життя	12	8		17	
10. Право на одруження	16	12		23	
11. Право на власність	17				15
12. Право на пересування людей	13		18	12	
13. Право на притулок	14			18	
14. Свобода думки, свідомості та релігії	18	9		18	
15. Свобода висловлювання	19	10	28	19	8
16. Свобода зборів та асоціацій	20	11	5, 28	21, 22	8
17. Право на їжу, воду та житло	25		30, 31		11
18. Право на охорону здоров'я	25		11		7, 12
19. Право на освіту	26		10		13, 14
20. Право на роботу	23		1, 2, 3, 4, 24		6, 7
21. Право на відпочинок та дозвілля	24		2		7
22. Право на соціальний захист	22, 25		7, 8, 12, 13, 14, 16, 17, 19, 23, 25		9, 10
23. Право на участь у політичних партіях	21		22	25	
24. Право на участь у культурному житті	27			27	15
25. Заборона порушення прав людини	30	17		5, 20	5
26. Право на соціальне замовлення, що визнає права людини	28			2	2
27. Відповідальність та обов'язки індивідуума	29				

Примітка. Деякі статті Європейської Соціальної Хартії відповідають цифрам, деякі супроводжуються великими літерами.

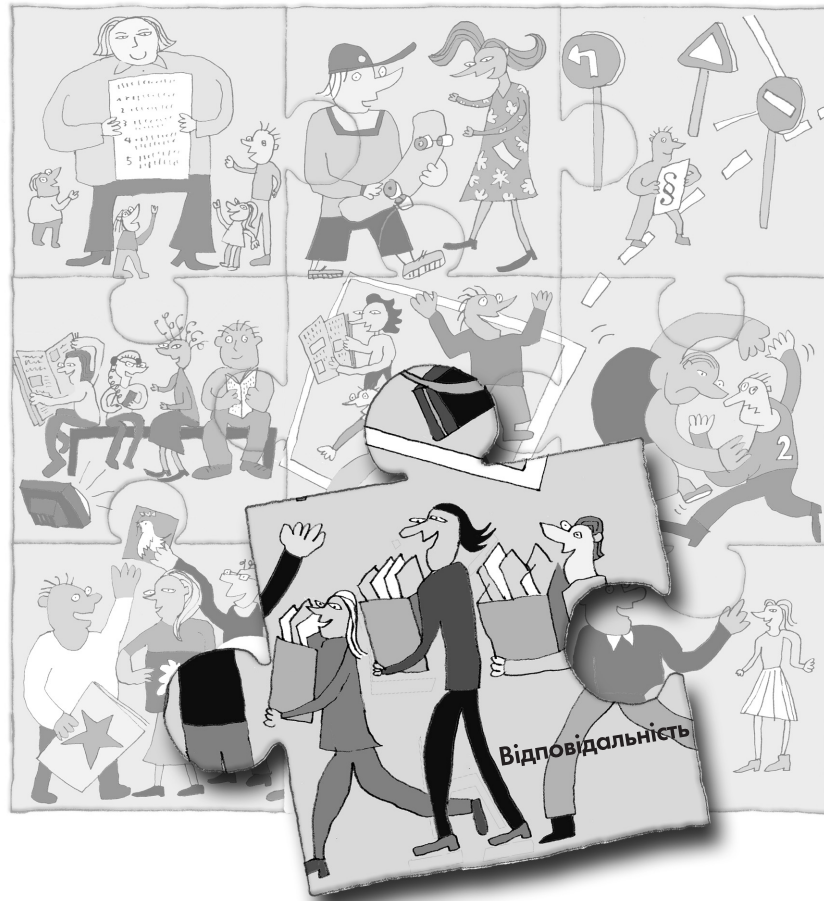
*Міжнародний пакт про громадянські і політичні права.

**Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права.

РОЗДІЛ 6

ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ

Яку відповідальність несуть люди?

6.1. Відповідальність вдома

Люди відчують на собі конфлікти лояльності – як вони повинні приймати рішення?

6.2. Чому люди повинні підкорятись закону?

Які найкращі мотиви для того, щоб дотримуватися закону?

6.3. Чия це проблема?

Як розподіляється соціальна відповідальність?

6.4. Чому люди стають активними громадянами?

Чому люди хочуть змінити суспільство і як вони це можуть зробити?

РОЗДІЛ 6: ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ

Яку відповідальність несуть люди?

Законний обов'язок

Громадяни будь-якої країни повинні знати, які права вони мають за законом та як вони оцінюють межі свого законного обов'язку перед країною й іншими громадянами. Відповідальність громадян демократичних країн іноді полягає у виконанні трьох основних обов'язків: голосуванні, сплаті податків та дотриманні закону.

Відповідальність нерідко є зворотною стороною права. Наприклад, право на свободу висловлювання тягне за собою відповідальність дозволяти те саме й іншим. Однак людина, що скоює злочин, не обов'язково втрачає права, які скасовані для інших (у випадку вбивства та дискримінації). У рівних частках люди нерідко мають обов'язки, які є незаперечними, наприклад, відповідальність стосовно дітей.

Моральна відповідальність

Під час викладання курсу ОДД важливо формувати здатність людини думати морально. Без такої здатності не можна критично оцінювати закони суспільства або соціальні структури з точки зору їх справедливості. Тому, коли учні вивчають закони та вплив законів на них, важливо стимулювати учнів до критичного оцінювання їх функцій та причин і до того, яким чином їх можна змінити.

Навчаємо відповідальності

Аналізуючи причини, чому люди додержуються соціально орієнтованої поведінки, або висвітлюючи ступінь людських потреб, учитель допомагає учням дізнаватися про потреби та права інших.

Важливо також учителю продемонструвати відповідальну поведінку перед класом.

Учні вчаться бути відповідальними громадянами не тільки через навчання у класі, а й через свій власний досвід. У даному контексті хороша демократична школа зможе надихнути учнів і залучити їх до життя школи та широкої громади, наприклад, через діяльність шкільної учнівської ради.

В результаті цього уроку учні будуть:

- використовувати низку обов'язків, що їх громадяни застосовують у суспільстві;
- використовувати природу законних обов'язків;
- усвідомлять природу соціальної відповідальності;
- усвідомлять - чому люди беруть особисту відповідальність за здійснення соціальних змін.

Тема уроку	Цілі	Завдання для учнів	Ресурси	Методи
Урок 1: Відповідальність вдома	<ul style="list-style-type: none"> Використовувати низку обов'язків, які мають люди Усвідомлювати, якою може бути відповідальність, коли виникають конфлікти одне з одним Використовувати моральні міркування щодо прийняття рішень у разі виникнення конфліктів стосовно відповідальності 	<ul style="list-style-type: none"> Учні аналізують моральні дилеми Учні дискутують у процесі альтернативного аналізу Учні висловлюють індивідуальні судження 	<ul style="list-style-type: none"> Приклади історії “Мілан робить вибір” Аркуші паперу для письмового завдання 	<ul style="list-style-type: none"> Дискусія в малих групах та індивідуальна робота Пленарна дискусія Індивідуальна письмова робота
Урок 2: Чому люди повинні підкорятися закону?	<ul style="list-style-type: none"> Використовувати природу законних обов'язків людей Використовувати різницю між моральною відповідальністю та законними обов'язками 	<ul style="list-style-type: none"> Учні аналізують моральні дилеми Учні критично оцінюють причини законного підпорядкування обов'язкам Учні пропонують ситуації, де моральний обов'язок може спричинити непокору закону 	<ul style="list-style-type: none"> Приклади історії “Дилема Шміда” Аркуші паперу для письмового завдання Дошка 	<ul style="list-style-type: none"> Спільний аналіз моральної дилеми Аналіз за підтримки вчителя Опис історії Пленарна дискусія
Урок 3: Чия це проблема?	<ul style="list-style-type: none"> Усвідомлювати загальну природу відповідальності, яку мають поділяти всі стосовно соціальних проблем 	<ul style="list-style-type: none"> Учні обговорюють відповідальність стосовно певних соціальних проблем Учні розробляють та заповнюють логічну рамку Учні дають письмові відповіді на поставлені питання 	<ul style="list-style-type: none"> Приклади “Листа” Дошка Аркуші паперу для виконання індивідуального письмового завдання 	<ul style="list-style-type: none"> Структурований критичний аналіз Аналіз у малих групах та дискусія Досягнення консенсусу через переговори Індивідуальна письмова робота
Урок 4: Чому люди стають активними громадянами?	<ul style="list-style-type: none"> Усвідомлювати причини, чому люди беруть відповідальність за страждання інших людей Дослідити роль громадських організацій у суспільстві 	<ul style="list-style-type: none"> Учні працюють у групах над письмовим завданням Учні висувують гіпотези стосовно соціально мотивованої поведінки Учні розглядають роль НГО (неурядових громадських організацій) У групах учні працюють над дослідженням ролі НГО як соціального учасника У групах учні представляють свої напрацювання 	<ul style="list-style-type: none"> Приклади історії про Елену Сантік (роздаткові матеріали для учнів 6.4), розрізані Ресурсні матеріали для проведення учнівського дослідження Ресурсні матеріали для групових презентацій, наприклад великі аркуші паперу, кольорові фломастери 	<ul style="list-style-type: none"> Робота в групах Переговори Моральне міркування Критичне оцінювання Дослідження Групова презентація

Урок 1

Відповідальність вдома

Обираємо між конфліктом та лояльністю

Навчальні цілі	Використовувати низку обов'язків, які мають люди Усвідомлювати, якою може бути відповідальність, коли виникають конфлікти одне з одним Використовувати моральні міркування щодо прийняття рішень у разі виникнення конфліктів стосовно відповідальності
Завдання для учнів	Учні аналізують моральні дилеми Учні дискутують у процесі альтернативного аналізу Учні висловлюють індивідуальні судження
Ресурси	Приклади історії “Мілан робить вибір” Аркуші паперу для письмового завдання
Методи	Дискусія в малих групах та індивідуальна робота Пленарна дискусія Індивідуальна письмова робота

Концептуальні поняття
Відповідальність: Іноді люди змушені щось виконувати – відповідальність може бути законною, моральною або соціальною, залежно від того, в чому вона полягає.
Моральний конфлікт: Конфлікт, який люди переживають, коли вирішують між двома або кількома напрямками дій.
Громадянська відповідальність: Обов'язки учнів стосовно суспільного оточення. Ця відповідальність виникає тому, що членство в суспільстві передбачає відповідальність.

ХІД УРОКУ

Вчитель висловлює ідею про те, що кожен несе певну відповідальність у різних ситуаціях залежно від проблем, які виникають. А також про те, що проблеми виникають, коли люди перекладають відповідальність на інших. Існує також проблема вибору. Вчитель зачитує історію “Мілан робить вибір” всьому класу та просить учнів подумати про наступні проблеми. Деякі питання будуть обговорюватись у парах перед тим, як надаватимуться відповіді. За іншими проблемами учні будуть робити записи перш ніж поділитися ними з класом.

1. Який вид відповідальності Мілана засвідчує зачитана вчителем історія? Скільки видів відповідальності ви можете побачити (власну відповідальність Мілана, відповідальність перед сім'єю, школою, місцевою громадою та оточення)?
2. Як ви думаєте, що Мілан має зробити і чому? Чи всі у класі згодні з цим?
3. Наскільки складне рішення має прийняти Мілан, як ви думаєте? Що робить його складним?
4. Який вид відповідальності має батько Мілана в даній історії? Скільки видів відповідальності ви бачите?
5. Як ви вважаєте, чи має право батько Мілана просити його залишитися вдома?
6. Наскільки серйозною проблемою буде, якщо Мілан не послухає батька? Чи буде це важко зробити для Мілана? Надайте аргументи у ваших відповідях.

Письмове завдання

Як ви думаєте, що Мілан написав батькові? Опишіть. Порівняйте ваш варіант з варіантами інших учнів у класі. Учні повинні поділитися своїми ідеями у класі.

Узагальнення

Можливо, учні вже визначили певні аспекти моральної відповідальності. Тоді вчитель відповідає на ці висловлювання, звертаючись до класу з проханням подумати взагалі про те, які види відповідальності мають люди щодо:

- самих себе;
- своєї сім'ї;
- свого найближчого оточення;
- національної громади;
- всього навколишнього світу.

Учні знову працюють у групах. Вони можуть працювати за столами, для зручності розподіленими за різними видами відповідальності. Причини, з якими люди не погоджуються стосовно ступеня відповідальності по відношенню до інших та до громади, необхідно обговорити у класі.

Індивідуальні висловлення

Вчитель повідомляє наступну інформацію учням: “У даній історії деякі види відповідальності Мілана суперечить одна одній. Подумайте про власні приклади, де б існував конфлікт відповідальності людей. Наведіть ці приклади та обговоріть їх. Що ви думаєте про те, як люди вирішують конфлікт відповідальностей”.

Якщо учні вважатимуть це важким завданням, учитель може навести певні специфічні приклади.

Урок 2

Чому люди повинні підкорятись закону?

Які найкращі мотиви для того, щоб додержуватися закону?

Навчальні цілі	Використовувати природу законних обов'язків людей Використовувати різницю між моральною відповідальністю та законними обов'язками
Завдання для учнів	Учні аналізують моральні дилеми Учні критично оцінюють причини законного підпорядкування обов'язкам Учні пропонують ситуації, де моральний обов'язок може спричинити спротив закону
Ресурси	Приклади історії “Дилема Шмідта” Аркуші паперу для письмового завдання Дошка
Методи	Спільний аналіз моральної дилеми Аналіз за підтримки вчителя Описання історії Пленарна дискусія

Концептуальні поняття

Закон: Правило, вироблене місцевим та національним урядом.

Право закону: У демократичному суспільстві уряди та влада є об'єктами закону даної землі. Демократичні зміни влади приводять до встановлення правил конституції країни, що не є результатом війни. Населення має основний обов'язок підкорятись закону, оскільки він прийнятий демократичним шляхом.

Законний обов'язок: Обов'язок, які люди повинні виконувати, визначений через закон.

Моральна відповідальність: Особистісні обов'язки, які ґрунтуються на переконаннях стосовно того, що є правильним, а що – ні.

ХІД УРОКУ

Вчитель знайомить учнів з історією “Дилема Шмідта” та просить учнів у парах визначити, де Шмідт повинен порушити закон та вкрасти гроші, або не робити цього. Вчитель записує різні думки стосовно того, чи Шмідт повинен украсти гроші, на дошці.

Вчитель просить учнів обрати варіант, з яким вони погоджуються, та додати своє власне судження, продовживши наступні позиції:

- Шмідт повинен украсти гроші тому, що....
- Шмідт не повинен красти гроші тому, що....

Вчитель записує перелік суджень, запропонованих учнями на дошці. Наприклад:

- “Він повинен украсти гроші тому, що життя його дочки є важливішим, ніж закон проти крадіжок”.
- “Він не повинен красти гроші тому, що його могли ушіймати”.
- “Він не повинен красти тому, що це не правильно і є порушенням закону”.

Різні судження обговорюються у класі. Чому вони різні? Чи є певні судження кращі за інші? Вчитель просить учнів завершити речення:

“Взагалі, порушувати закон – не правильно тому, що...”

Як варіант, учитель може запропонувати класу поміркувати над тим, скільки суджень вони можуть висловити стосовно того, чому неправильним є порушення закону. Зазвичай відповідаючи на це запитання, учні знаходять великий спектр відповідей, включаючи наступне:

“Неправильно порушувати закон тому, що:

- вас можуть схопити та покарати;
- закон застерігає людей від заподіяння шкоди і тому не правильно завдавати шкоди іншим людям;
- люди стануть не законослухняними, а закон не зможе їх зупинити;
- порушення закону створює недовіру між людьми;
- суспільство потребує закону для того, щоб вижити, без закону настане хаос;
- порушення закону порушує індивідуальні права, такі як право на власність або на життя”.

Вчитель наголошує, що люди мають різні судження стосовно порушення закону. Деякі з них походять із власних інтересів, деякі стосуються інших людей та загального добробуту суспільства (див. нижче).

Для ілюстрації цих міркувань учитель демонструє на дошці серію трьох концентричних кіл, в яких він пише слова “я”, “інші”, “суспільство”. У полі даних кіл можуть лежати різні судження.

Вчитель наголошує, що законна підлеглість – не завжди ознака “доброго громадянина”. Багато незавершених справ були здійснені людьми, які фактично підпорядковувалися закону, стверджуючи, що це “був їх обов’язок”. З іншого боку, історія показує, що час від часу навіть добрі люди можуть думати про порушення закону з моральних причин.

Для того, щоб учні краще зрозуміли складність балансу між законними обов’язками та моральною відповідальністю, вчитель просить учнів написати свою власну коротку історію, в якій люди (з добрими намірами) розглядали можливість порушення закону. Приклади можуть не наводити за власним бажанням.

Окремі учні можуть прочитати свої приклади вголос на пленарній дискусії. Вчитель далі підкреслює різницю між моральною відповідальністю (яку люди мають, як частину своїх власних цінностей та переконань) та законними обов'язками, які виголошуються урядом. Тиск між цими двома видами відповідальності може спонукати до критики громадянами певних законів, з якими вони не згодні, та працювати над їх зміною. Вони навіть можуть, принагідно, вирішити припинити дію певних законів з морально-політичних причин. Історія має багато прикладів, коли люди зупиняли дію законів, протестуючи проти них або повстаючи проти урядів. Учитель повинен проілюструвати це за допомогою місцевих випадків. Він повинен наголосити, що такі ситуації не можуть вирішуватися легко через небезпеку порушити право закону, на яком ґрунтується демократія.

Примітки

Моральна дилема, запропонована в цьому уроці, не схожа на знамениту “Дилему Хайнца”, яка була вперше запропонована Лоренсом Кольбергом, американським психологом у 1950-х роках. Це була одна з дилем Кольберга та його колег, що пропонувалась кожні 3 роки для молоді віком від 10 до 25 років. Було досліджено, що молодь у певному віці більше здатна до самоцентрованого мислення на відміну від людино-центрованого мислення, притаманного підлітковому періоду. Так, у середньопідлітковому віці більшість молодих людей демонструють потяг до соціально-центрованого судження залежно від типу дилеми, що впливає на їх судження у цей період більше, ніж в інший період. Молодші діти продемонстрували свій погляд на закон як незмінне поняття і базувались не на соціальному запиті, а лише на авторитеті тих, хто створює правила. У підлітковому віці молодь більш обізнана розуміє, що закони мають соціальну природу, що їх можна переглядати, вивчати їх критикувати те, наскільки вони морально правильні чи хибні.

Урок 3**Чия це проблема?****Як розподіляється соціальна відповідальність?**

Навчальні цілі	Усвідомлювати загальну природу відповідальності, яку мають поділяти всі стосовно соціальних проблем
Завдання для учнів	Учні обговорюють відповідальність стосовно певних соціальних проблем Учні розробляють та заповнюють логічну рамку Учні дають письмові відповіді на порушені питання.
Ресурси	Приклади “Листа” Дошка Аркуші паперу для виконання індивідуального письмового завдання
Методи	Структурований критичний аналіз Аналіз у малих групах та дискусія Досягнення консенсусу через переговори Індивідуальна письмова робота

Концептуальні поняття

Соціальна проблема: Проблема, що стосується багатьох членів суспільства, це відповідальність, яка поділяється різними сторонами суспільства загалом. Відповідальність за соціальні проблеми не обов’язково розділяється порівну між залученими сторонами.

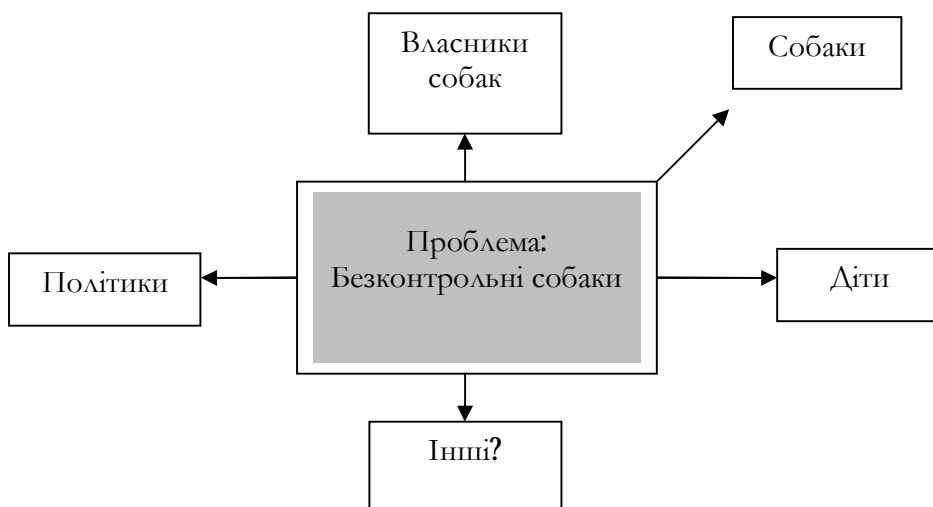
Рівень відповідальності: Ступінь залучення до відповідальності за соціальну проблему.

ХІД УРОКУ

Вчитель знайомить учнів з уявним листом до місцевої газети. Він містить скарги щодо двох соціальних проблем, які турбують жителів містечка.

Вчитель запитує учнів, чи може клас а) ідентифікувати проблеми та б) написати список (стосовно обох проблем) тих людей, хто несе відповідальність. Учитель може допомагати під час виконання цього завдання у формі логічної смислової рамки, яку він зображує на дошці (див. нижче).

Хто залучений до даної проблеми різними шляхами?

Робота в групах

Крок 1

Поділіть клас на групи по три - чотири учні. Дайте кожному учневі кількість фішок, що дорівнює кількості залучених до проблеми сторін.

Крок 2

Кожен член групи спершу розподіляє фішки між сторонами відповідно до того, як, на їх думку, розподіляється відповідальність стосовно проблеми. Наприклад, діти та собаки можуть не отримати жодної фішки, а власники собак та політики отримають їх або порівну, або якась сторона має мати перевагу.

Крок 3

Коли кожен учасник групи прийме власне рішення, вони повинні поділитися ним з іншими членами групи та розповісти про свої міркування. Учні можуть змінювати свою точку зору на даній фазі роботи. Насамкінець групи здійснюють підрахунок кінцевих результатів розподілу фішок кожної сторони. Все це продемонструє, яке спільне бачення має група стосовно відповідальності за дану проблему.

Вчитель обговорює з усім класом висновки, до яких дійшли різні групи. Вчитель аналізує різні погляди, що були висловлені, наголошуючи на тих міркуваннях, які зробили учні.

Якщо дозволяє час, можна повторити дану вправу з прикладом про сміття. Або можна запропонувати більш доцільну проблему для місцевого контексту з життя громади або школи, яка стикається з викликами, що стоять перед групою.

Примітки

Проблеми, порушені в даних прикладах, підходять учням, які ще не мали достатнього досвіду в обговоренні політичних проблем. Це потрібно тому, що дані проблеми є конкретними, видимими та відносно легкими для сприйняття (навіть якщо їх доволі важко розв'язати). Старші більш досвідчені класи можуть провести дискусію із складніших проблем, таких як безробіття та расизм, використовуючи ту саму логічну мислительну рамку.

Крок 4: Дискусія, що впливає із вправи

На заключній пленарній дискусії вчитель просить учнів розглянути приклад, коли люди беруть на себе відповідальність за свої дії. Якщо ні, розгляньте, як вони можуть бути в цьому переконані. Чи допомагає у цьому освіта? Чи потрібно створювати нові закони або запроваджувати жорсткі покарання? Запитайте учнів про те, якщо місцева та державна влада візьмуть на себе відповідальність за певні проблеми, якою буде вартість цього і як потрібно за це платити. Вчитель також може запропонувати учням розглянути роль молоді у вирішенні соціальних проблем такого виду. Чи будуть вони звільнені від відповідальності з огляду на свій вік? Чи мають право підлітки залишати вирішення проблем на громаду та дорослих? Такі питання можуть стати темою для письмової роботи.

Вчитель пояснює, що місцеві та державні політики мають бути обізнані щодо проблем, які вони створюють. Політика нерідко пов'язана із проблемами громади. Це не означає, що уряди можуть розв'язати кожену проблему, але багато проблем ніколи не постануть, якщо люди будуть брати більше відповідальності за наслідки своїх дій.

Урок 4

Чому люди стають активними громадянами?

Чому люди хочуть змінити суспільство і як вони це можуть зробити?

Навчальні цілі	Усвідомлювати причини, чому люди беруть відповідальність за страждання інших людей Дослідити роль громадських організацій у суспільстві
Завдання для учнів	Учні працюють у групах над письмовим завданням Учні висувують гіпотези стосовно соціально мотивованої поведінки Учні розглядають роль НГО (неурядових громадських організацій) У групах учні працюють над дослідженням ролі НГО як соціального учасника У групах учні представляють свої напрацювання
Ресурси	Приклади історії про Елену Сантік (роздаткові матеріали для учнів 6.4), розрізані Ресурсні матеріали для проведення учнівського дослідження Ресурсні матеріали для групових презентацій, наприклад великі аркуші паперу, кольорові фломастери
Методи	Робота в групах Переговори Моральне міркування Критичне оцінювання Дослідження Групова презентація

Концептуальні поняття

Соціальна дія: Дії, здійснені громадянами або членами громади для вирішення соціальних проблем.

Громадянин: Той, хто має законне членство (громадянство) у державній громаді. Громадянство передбачає права та обов'язки, які люди розрізняють залежно від того, наскільки вони відчувають відповідальність за те, що може статись у громаді.

Активний громадянин: Той, хто бере участь у громадських діях у відповідь на соціальну громадську проблему.

Неурядові громадські організації (НГО): Організація, що створена та підтримується громадянами (не урядом) для вирішення соціальних проблем. НГО є публічною, не секретною організацією, що працює всередині соціальних структур суспільства для створення змін. НГО займається проблемами прав людини, що не достатньо захищені та розглянуті урядами. У демократичних суспільствах існують закони, які дозволяють НГО існувати, надають їм законні права та захист.

Громадянське суспільство: Люди та організації, що займаються суспільною діяльністю поза межами діяльності, яку здійснює уряд, як частина громадянського суспільства. Громадянське суспільство формує взаємозв'язки між індивідуальними громадянами та урядами.

ХІД УРОКУ

Вчитель розподіляє учнів на групи по чотири особи. Він дає групам роздаткові матеріали про Елену Сантік (6.4). Добре, якщо роздаткові матеріали будуть розрізані на окремі аркуші (картки). Вчитель просить групу розподілити картки серед членів груп по черзі. Кожен представник від групи читає по черзі всі картки, передаючи одне одному. Далі групи складають картки разом у порядку, що дозволяє побачити повну картину історії.

Вчитель пропонує учням обговорити такі питання, у процесі обговорення яких група може дійти спільної згоди. Він наголошує, що члени групи можуть не погоджуватися з іншими, однак висловлені ними ідеї дозволяють знайти кращі відповіді. Окремі учні можуть дати свої відповіді письмово. Далі вчитель обговорює ключові проблеми з класом, ставлячи запитання, наведені нижче.

Запитання

- Як ви вважаєте, в чому полягають основні причини того, чому Елена Сантік була залучена до діяльності Групи 484?
- Коли ви почули про Елену Сантік, якими словами ви б її описали?
- Як ви вважаєте, чому Елена Сантік та Група 484 не припинили свою діяльність, як того вимагав уряд?
- Які види потреб Група 484 намагалась опрацювати?
- Який тип суспільства хотіли побудувати Елена Сантік та Група 484?
- Наскільки важливою є діяльність громадських організацій (Група 484) у суспільстві? Чого, на ваш погляд, вони можуть досягти? Подумайте про їх роль відповідно до роботи урядів та потреб (прав) людей.
- Подумайте про ваше власне суспільство. Як ви думаєте, які потреби могли б допомогти задовольнити активні люди, або ГО, якби взяли на себе відповідальність?

Для прикладу вчитель зачитує цитати з міжнародного звіту 2003 р. ГО з Боснії та Герцеговини:

“Сектор ГО у Боснії та Герцеговині продовжує вносити позитивний вклад у процес розбудови демократії та громадянського суспільства. [...] На сьогодні у Боснії та Герцеговині існує 7874 громадські організації, що працюють за старим та новим законодавством [...]”

Сектор ГО довів, що він здатний проводити широкі громадські кампанії, які допомагають вносити життєво значущі зміни у боснійське суспільство, включаючи молодь, гендерну рівність, навколишнє середовище, захист прав меншин тощо. Велика кількість ГО проводить роботу у сфері охорони здоров'я, соціального захисту, реконструкції, захисту прав людини, захисту довкілля та захисту прав меншин²².

Вчитель обговорює цитати з учнями. Перш за все він просить виокремити ті сфери, які були згадані в даному звіті, що мають відношення до їх країни. Далі вчитель просить учнів подумати про приклади різних проектів, що можуть бути пов'язані різними сферами діяльності.

Робота в групі

На завершення роботи за даною темою кожна група обирає одну із сфер діяльності та готує презентацію, що базується на матеріалі уроку. Як альтернатива за умови, що учням доступні матеріали для дослідження, вони можуть досліджувати життя інших активних громадян у своїй країні та підготувати презентацію. Учні також можуть включити до тематики своїх презентацій таких діячів, як Мати Тереза або Нельсон Мандела.

²²Джерело: Звіт USAID “2003 Індекс сталого розвитку ГО, Європа та Євразія”, с. 42-43; www.usaid.gov/locations/europe_eurasia/dem_gov/ngoindex/2003/bosnia.pdf

Роздаткові матеріали для учнів 6.1

Мілан робить вибір

Мілан був майже готовий вирушити до школи, коли його батько увійшов до кухні.

“Мілане, сьогодні мені потрібна твоя допомога в полі. Чи можеш ти залишитися вдома та не йти до школи? Урожай може бути знищений, якщо ми його залишимо не зібраним”.

Мілану це не сподобалось.

Тату, мені сьогодні потрібно йти до школи, - сказав він, - сьогодні перші збори учнівської ради, до якої я обраний як один із представників 8-го класу”.

“Але ж ти не єдиний представник, чи не так? - відповів батько, - ніхто не помітить, що ти відсутній, адже там будуть представники інших 8-х класів”.

“Так, але я підведу людей, які обрали мене, якщо не піду туди. Крім того, у мене сьогодні урок природознавства. Я не можу його пропустити. Я не хочу його пропускати. Мені потрібно буде скласти іспити, якщо я буду вступати до університету”.

Батько Мілана незадоволено зауважив.

“Ти говориш про вступ до університету так, начебто твоя сім'я нічого не значить. Хіба не бачиш, що ти нам потрібен вдома? Яка від тебе буде допомога, якщо ти підеш до університету? І куди ти підеш після його закінчення та отримання спеціальності? Ти не думаєш, що повернешся сюди, я впевнений”.

“Ти маєш бути задоволений, що я хочу просуватись у житті, – прошепотів Мілан, - не так як багато інших хлопців тут. У них немає амбіцій. Вони будуть виконувати ту саму роботу, яку роблять їх батьки”.

“Немає нічого гіршого, ніж неповага до старшого покоління”, - відповів сердито батько Мілана. – Всі ці розмови про освіту сьогодні недоречні. Мені здається, що ти забув про старі цінності, які ми всі поважаємо. Ти думаєш тільки про себе”.

Мілан зітхнув. Він вже це чув неодноразово.

“Тату, якщо я знайду хорошу роботу, я не забуду про тебе та про нашу сім'ю. Як ти можеш говорити таке. Чи ти дійсно хочеш, щоб я кинув школу та не досяг того, на що здатний? Всі мої вчителі говорять, що я міг би стати хорошим ученим. Можливо, одного разу я зроблю відкриття, яке буде корисним для всіх у світі”.

Батько Мілана ударив по столу.

“Перш за все у тебе є обов'язок перед сім'єю та цією громадою, у такий важкий час. Твоя голова заповнена мріями. Чи думаєш ти про реальне життя?”

Це розізлило Мілана, але він не хотів цього показати. За секунду він замовк. Батько повернувся та вийшов, залишивши за собою незачинені двері.

Мілан сів та зітхнув. Хвилину він подумав, потім узяв свій портфель та пішов до дверей. На хвилю зупинився. Взяв аркуш паперу та написав записку батькові. Це була найважча річ, яку він коли-небудь робив у житті.

Роздаткові матеріали для учнів 6.2

Дилема Шмідта

Шмідт має лише одну доньку, яка тяжко хвора. Вона потребує термінової операції, але лікарі, які можуть її зробити, потребують грошей перш ніж розпочати лікування. Шмідт не знає, що йому робити. Він та його дружина мають певні заощадження, за які вони сподіваються купити невеличку крамницю. Вони б із радістю віддали їх заради порятунку своєї доньки, але цих коштів не достатньо.

Шмідт просить лікарів зробити операцію за менші кошти, однак отримує відповідь, що це неможливо, оскільки буде нечесним по відношенню до тих, хто може сплатити повну суму. Шмідт просить своїх родичів та друзів позичити йому грошей, однак це не дає можливості зібрати потрібну суму. Упродовж цього часу доньці Шмідта стає дедалі гірше.

У розпачі Шмідт наважується вкрати частину грошей, щоб урятувати життя своєї дочки.

Роздаткові матеріали для учнів 6.3

Речі виходять з-під контролю!

Ознайомтеся з листом, який з'явився у місцевій газеті.

Як група місцевих мешканців, ми переконані, що багато проблем, які постають перед людьми, виникає саме тому, що вони не готові брати відповідальність за свою власну поведінку.

На наших вулицях велика кількість собак є безконтрольними. Їх власники або не відомі, або не піклуються про них. Собаки бруднять на вулицях. Це не тільки неприємно, а й може спричинити захворюваність. Деякі собаки блукають в парках і є майже дикими. Їх потрібно тримати під суворим контролем, особливо в тих місцях, де бавляться діти.

Ми також думаємо про те, що містечко та його околиці надто засмічені. Причина тому, що люди дуже ліниві, щоб прибирати його, як належить. Це неприпустимо, оскільки належує цурів та спричинює виникнення хвороб. Коли люди залишають використані ємкості від фарб та хімікатів, це може спричинити їх проникнення у річки та зараження питної води.

*Чому люди не хочуть думати про наслідки своїх дій? І чому політики нічого не роблять, щоб вирішити ці проблеми?
З повагою,*

Роздаткові матеріали для учнів 6.4

Набір карток: життя Елени Сантік

<p>1. Елена Сантік народилась у 1944 р. Вона була сербкою.</p>	<p>2. Елена Сантік померла від раку 2000 р.</p>
<p>3. Після того як Елена померла, один із друзів узяв камінь з розбомбленого будинку в Белграді. Він був розмальований дітьми-біженцями, які прийшли з Косово. Потім цей камінь було встановлено в Парку Миру Елени Сантік у Берліні як символ.</p>	<p>4. Елена Сантік та Група 484 запустили проект Pakrac у Хорватії, який допоміг відновити довіру між сербами та хорватами після війни 1991 р. Вона приєдналась до волонтерів з обох сторін та з боку міжнародної спільноти в даному проекті.</p>
<p>5. Елена Сантік була членом-засновником та лідером організації, що називалась Група 484. Група 484 – це громадська організація (ГО). Група 484 підтримує ненасильницьке вирішення конфліктів, толерантність та співробітництво як основу побудови гуманного суспільства.</p>	<p>6. Елена писала статті проти націоналізму та расизму, які були опубліковані на міжнародному рівні. Вона була відзначена міжнародною нагородою за свою роботу в організації, що називалась Pax Christi.</p>
<p>7. У Берліні існує парк миру, названий на честь Елени Сантік, що стало визнанням її діяльності. Елена проводила мітинги на території цього парку.</p>	<p>8. Елена Сантік була відомою у світі балериною та вчителем балету.</p>
<p>9. Елена Сантік - борець за мир та за права людини. Вона та її організація багато зробили для допомоги біженцям – вихідців із Сербії.</p>	<p>10. Група 484 дістала цю назву тому, що один із перших її проектів працював із 484 сім'ями з Хорватії, які залишилися без даху над головою через війну. Група 484 надавала допомогу біженцям, створювала прийнятні умови життя та надавала поради стосовно їх прав.</p>

ЧАСТИНА 3

УЧАСТЬ

Розділ 7

Шкільна газета

Вивчаємо ЗМІ через створення ЗМІ

РОЗДІЛ 7: ШКІЛЬНА ГАЗЕТА

Вивчаємо ЗМІ через створення ЗМІ

Присутність та вплив засобів масової інформації у всьому світі значно посилюються за останні роки. Чим більш складним та взаємозалежним стає наше життя, тим більше ми звертаємося до інформації для того, щоб розуміти, як події впливають та змінюють нас. За будь-яким інформаційним повідомленням поза межами нашого особистого досвіду та безпосереднього сприйняття ми маємо звернутися до засобів та джерел інформації.

Однак індивідуальний доступ до різноманітних засобів масової інформації дуже різниться. Це впливає на рівень поінформованості людини, на її потенційні можливості здійснювати зміни та впливати на них. Іншим важливим аспектом є питання чуттєвості сприйняття та проблеми дезінформації з боку різних партій, урядів і силових лобі. Конфлікти, що стосуються соціальних змін або різноманітних видів протистояння, збільшують потік монополізованої та неправдивої інформації у ЗМІ.

І хоча ці взаємозв'язки не будуть предметом розгляду даного розділу з питань ЗМІ, учні зможуть знайти характерні елементи, коли порівнюють друковані ЗМІ їх країн і регіонів та оцінять їх за певними критеріями.

Підходи до так званої медіа освіти, подані в даному розділі, досить різноманітні. Через створення своєї власної настінної шкільної газети учні зможуть набути навичок створення газети і таким чином усвідомити справжню природу ЗМІ зсередини. Досвід учителів показав, що такий підхід навчає учнів формам прямого доступу до розуміння друкованих ЗМІ, які є досить далекими від їх реального життя. Учні зможуть розглянути критично ці види ЗМІ, а також оцінити електронні ЗМІ та використання різних видів ЗМІ з точки зору нової перспективи. Таким чином вони набудуть медіа-грамотності.

І зрештою, одна дуже практична підказка: цей урок, зокрема, вимагає та пропонує так зване крос-предметне навчання та співробітництво. Так, наприклад, написання та перевірка текстів може відбуватися на уроках з мови та літератури, тоді, як розробка дизайну публікації може бути виконана під час уроків з художньої творчості. В деяких випадках уроки можуть проводитись у звичайному режимі, де водночас може працювати окрема редакційна команда учнів, що займається виданням газети.

Настінна газета має з'явитися у шкільному житті трохи раніше від того моменту, коли інші вчителі будуть достатньою мірою переконані в тому, що варто приєднатися до цієї справи.

Вивчення Освіти для Демократії та Прав Людини

Медіа-грамотність – одна з ключових позицій на шляху досягнення цілей освіти прав людини та громадянської освіти, а саме виховання активного громадянина. Нижче подано загальний огляд основних важливих аспектів медіа-грамотності:

1. Компетентність у сфері комунікацій належить до загальних способів взаємодії та спілкування людей одне з одним. У соціальній реальності ситуація не відповідає цьому. Скоріше вона спільно приймається людьми через соціальну взаємодію, що передбачає спілкування. Ця загальна комунікативна компетентність набувається з вивченням рідної мови та розвивається з використанням даної компетентності на людях.

2. Кожна людина володіє комунікативною компетентністю з народження. Ми наділені даною компетентністю від природи, однак, вона вимагає розвитку, практики та вдосконалення.

3. Медіа-грамотність є складовою концептуального поняття комунікативної компетентності. Вона належить до комплексного різноманіття ЗМІ, використання яких вимагає вивчення та практики через, наприклад, виконання учнями певних завдань. Друковані ЗМІ, якими є й настінні газети, є важливими засобами щоденної комунікації, з якими учні мають бути добре ознайомлені. Однак вони є лише одним з елементів для досягнення загальної мети – медіа-грамотності.

РОЗДІЛ 7: ШКІЛЬНА ГАЗЕТА**Вивчаємо ЗМІ через створення ЗМІ**

Назва уроку	Цілі	Завдання для учнів	Ресурси	Методи
Урок 1: Газети навколо нас	Учні знайомляться з різноманітністю друкованих ЗМІ. Вони усвідомлюють різноманітність змісту та структури	Учні збирають та аналізують газети і журнали, які вони читають разом. Вони створюють плакат, де відображають свої результати	Газети, ножиці, клей, великі аркуші паперу	Групова робота
Урок 2: Наша газета найкраща... чи не так?	Учні пізнають критерії хорошої газети або журналу. Вони визначають власний погляд, формують цінності та інтереси	Учні оцінюють презентації, створені іншими групами та погоджуються з компромісними рішеннями	Презентації, підготовлені на попередньому уроці. Таблиця на дошці або фліп-чарті	Групові презентації, пленарні дискусії та оцінювання
Урок 3: Створюємо нашу настінну газету	У групах учні узгоджують різні тематики та завдання. Під час роботи в групах учні обмінюються ідеями та компетентностями в команді	Учні приймають рішення про структуру газети, яку вони спільно створюють. Вони визначають тематики, що актуальні для їх школи, та пишуть статтю для своєї секції у стінній газеті	Залежно від матеріалів та наявних ресурсів тексти можуть бути написані власноруч або набрані на комп'ютері з цифровими фотографіями	Вироблення спільних рішень, групова робота
Урок 4: Наш перший номер!	У відкритій дискусії учні усвідомлюють, якими засобами здійснюється довготривалий проект зі створення шкільної газети. Учні можуть приймати рішення та брати відповідальність за них	Учні повинні сформулювати судження та вирішувати питання їх майбутньої участі у наступному проекті	Дошка або фліп-чарт	Пленарна дискусія

Урок 1

Газети навколо нас

Кого вони інформують? Як вони інформують? Про що вони інформують?

Навчальні цілі	Учні знайомляться з різноманітністю друкованих ЗМІ. Вони усвідомлюють різноманітність змісту та структури
Завдання для учнів	Учні збирають та аналізують газети й журнали, які вони читають разом. Вони створюють плакат, де відображають свої результати
Ресурси	Газети, ножиці, клей, великі аркуші паперу
Методи	Групова робота

Концептуальні поняття

Термін “друковані ЗМІ” стосується друкованих джерел інформації – так званих класичних ЗМІ, – що включають журнали, газети, книги, каталоги, проспекти, флайери, мапи, діаграми, листівки, календарі та постери (плакати).

Друковані ЗМІ зазвичай надруковані на папері. Друковані технології розвиваються та змінюються дуже швидко, а цифровий друк набув великого поширення.

ХІД УРОКУ

Заздалегідь за кілька тижнів до проведення даного уроку вчителю бажано звернутися до учнів із проханням зібрати газети та журнали, які вони можуть взяти до школи. Для підтримання учнів у їх роботі вчителю рекомендується розміщуватися в класі за окремим столом, споглядаючи за роботою, щоб при потребі допомагати на презентаціях. Учень може використати для роботи стару газету, придбавши її у газетному кіоску, що надасть виключну можливість її презентувати. При цьому вчитель повинен забезпечити можливість презентувати всі основні щоденні газети.

Перший урок вчитель розпочинає з інформування учнів про цілі та завдання даного тематичного модуля. Вчитель повинен підкреслити, що даний модуль є початком проекту, який триватиме як мінімум половину навчального року. Учні мають також усвідомити, що даний проект надає їм можливість набутти практичних умінь та досвіду в галузі журналістики. Попередній досвід довів, що майбутні журналісти нерідко брали участь у подібних проектах.

Учні повинні об'єднатись у невеликі групи, бажано по три, максимум – чотири особи. Кожна група має вибрати для аналізу різні газети та журнали. Учні мають відповісти на такі запитання:

- З яких колонок (рубрик) складається газета чи журнал?
- В якому порядку побудовані рубрики?
- Для яких цільових аудиторій спрямована інформація рубрик? Хто із членів сім'ї особливо цікавиться змістом деяких рубрик та читає їх?
- Яким тематикам присвячений зміст рубрик у випуску, який аналізує група учнів?
- Знайдіть одну типову статтю для кожної рубрики. Виріжте дану статтю та наклейте її на лист паперу для створення постера.

Постер повинен мати назву газети чи журналу, бажано з оригінальними заголовками та відповідати питанням, що подані вище. Учні мають побудувати постер, усвідомлюючи важливість його чіткої та послідовної структури.

На цьому етапі важливо щоб учні зрозуміли зрозуміти загальну структуру їх газети через надання їм можливості самим презентувати її чітко під час уроку. Групи готують свої презентації на наступний урок таким чином, ніби вони мають прорекламувати свої газети чи журнали, висвітлюючи всі їх сильні та слабкі сторони. Після прослуховування презентації всі учні класу мають вирішити, яку газету вони обрали найбільш цікавою та інформативною. Призначенням даного кроку є надання можливості безкоштовно отримувати газету упродовж кількох тижнів у школі – послуга, яку багато видавництв надають школам.

На даному етапі вчитель виконує роль радника. Він буде допомагати групам у їх роботі над внутрішньою структурою газети, оскільки не всі джерела однаково легко проаналізувати. Вчитель також має слідкувати постійно за роботою учнів для того, щоб забезпечити хорошу презентацію для кожної групи та завершення всієї роботи до кінця уроку. Намагання бути надто досконалим може призвести до вичерпання ліміту часу для даного виду діяльності.

Урок 2**Наша газета найкраща...чи не так?****Що робить газету гарною газетою?**

Навчальні цілі	Учні з'ясовують критерії визначення гарної газети чи журналу. Здійснюючи це, вони усвідомлюють свою власну точку зору, цінності та інтереси
Завдання для учнів	Учні оцінюють презентації інших груп та погоджуються на компроміси
Ресурси	Презентації, підготовлені на останньому уроці. Дошка або фліп-чарт
Методи	Групова робота, пленарні дискусії та оцінювання

Концептуальні поняття

Термін “свобода преси” стосується до права преси вільно та відкрито розповсюджуватися разом із правом публікації без цензури різної інформації та точок зору. Свобода преси охоплює конкретні форми специфічних прав журналістів відмовлятися надавати свідчення та обмежень у моніторингу журналістів через аудіо-обладнання (прослуховування) для запобігання витоку інформації, що є необхідністю в їх роботі. Доступ до професії журналіста не є об'єктом державного регулювання, а навчання журналістів організовується приватним чином за умови відсутності впливу держави.

ХІД УРОКУ

Урок починається з презентацій. Учні представляють підготовлені постери та вирізки з газет та журналів. Бажано дати групам п'ять хвилин на початку уроку для підготовки представлення їх презентацій.

Учні оцінюють презентацію, використовуючи визначені критерії. Вчитель може запропонувати ці критерії та підготувати таблицю, наприклад:

	Група 1	Група 2	Група 3	Група 4	Група 5	Оцінки
Назва газети чи журналу						
Постер						
Формат презентації						
Зміст презентації						
Формат представлення газети чи журналу						
Зміст газети чи журналу						

Даному оцінюванню не потрібно надавати занадто великого значення, однак таким чином завдяки запровадженню даного елемента змагання важливо мотивувати студентів для представлення гарної презентації.

Після презентацій учні, використовуючи критичне мислення, повинні оцінити друковані ЗМІ, які вони побачили, за наступними питаннями:

- Що робить газету/журнал хорошою газетою/журналом?
- Яке призначення вони виконують?
- Що ми думаємо про газети/журнали, які нам презентували?
- Що потрібно покращити?

Досвід показав, що вчитель має підтримати та закласти структуру дискусії учнів на фліп-чарті, який потрібно підготувати завчасно. Можна також використати для цього дошку, однак незручність дошки полягає в тому, що цю інформацію не можна зберегти для наступних уроків.

Наприкінці уроку вчитель пропонує учням підготувати рекламу для представлення шкільної настінної газети. Учням потрібно запропонувати подумати над ідеєю та над тим, які рубрики з огляду на ідею мають бути висвітлені в газеті, щоб відобразити життя школи, а також, за які рубрики вони самі можуть відповідати. Вони також мають запропонувати назву для їх газети.

Урок 3

Створюємо нашу настінну газету

Все, що потрібно для цього зробити, і чого – не потрібно

Навчальні цілі	У групах учні узгоджують перелік тематики та цілей. Вони співробітничать у групах, ділячись власними ідеями та компетентностями з командою
Завдання для учнів	Учні вирішують, яку структуру вони разом обирають для їх майбутньої газети. Вони визначають теми, які відображають життя школи, та пишуть статті до відповідної рубрики у стінну газету
Ресурси	Залежно від наявних ресурсів та матеріалів результатом можуть бути тексти, написані від руки, тексти комп'ютерного набору з цифровими фотографіями
Методи	Прийняття спільних рішень Групова робота

ХІД УРОКУ

У групах по три або по чотири особи учні обговорюють ідеї щодо рубрик у газеті з метою визначення змісту інформації про життя школи.

Вчитель готує для кожної групи папір для стінної газети, з'єднавши разом по три аркуші формату А4. Групам дають завдання розробити загальну структуру газети, включаючи назву, можливу розмітку рубрик на вибір учнів. Отримані результати можуть виглядати наступним чином:

Учнівські хроніки					
<u>Останні новини</u>	<u>Спорт</u>	<u>Важливі новини</u>	<u>Події</u>	<u>Батькам</u>	<u>Стосунки</u>

Пропозиції, що подаються групам, мають бути вивішені на стіні у класній кімнаті, а учням потрібно дати час для того, щоб вони прочитали їх та сформувавши свою думку. Далі “редакційна колегія” приймає важливі рішення про:

- назву газети (обмін точками зору, дискусія та фінальне голосування);
- вибір рубрик, які є найбільш важливими та істотними для школи й учнів.

Учні далі формують невеликі команди, де кількість членів команди відповідає кількості рубрик, що мають бути представлені в газеті, а також додаткову команду, якій доручають виготовлення газети.

На початку роботи команда обговорює практичні аспекти розробки структури та представлення стінної газети. Завчасно вчитель інформує завуча школи про проект створення шкільної стінної газети та отримує його дозвіл на розміщення в шкільній будівлі.

У той час коли команди редакторів планують свої перші статті в різних рубриках, учитель обговорює технічні аспекти з командою, які виготовлятиме газету.

Учням дають завдання, які мають бути виконані до наступного тижня. Кожна команда редакторів надає статтю команді, яка виготовляє саму газету, що має вміщувати логотип і назву, рубрики та повинна мати відповідний дизайн.

Це завдання дає можливість учням відчувати свій перший успіх, а також створює перед ними певні труднощі. Мета такого підходу – активні та зацікавлені учні, здатні продовжувати випускати стінну газету протягом значного періоду часу.

Урок 4**Наш перший номер!****Куди ми йдемо?**

Навчальні цілі	У відкритій дискусії учні усвідомлюють, якими засобами здійснюється довготривалий проект зі створення шкільної газети. Учні можуть приймати рішення та брати відповідальність за них
Завдання для учнів	Учні повинні сформулювати судження та вирішувати питання їх майбутньої участі в наступному проекті
Ресурси	Дошка або фліп-чарт
Методи	Пленарна дискусія

Концептуальні поняття

Дискусія (обмін аргументами, походить від латинського *discussio*) - специфічна форма вербальної комунікації між двома або кількома особами, в якій обговорюється один або кілька аспектів, і де кожна сторона представляє свої власні аргументи. Хороший стиль дискусії вимагає від спікерів дозволяти та заохочувати висловлювати різні точки зору й думки, розглядаючи їх детально замість того, щоб відкинути їх узагалі. Особистісні якості, такі як прозорість, виваженість та ввічливість стануть корисними для обох сторін дискусії. Найкращим типом дискусії є той, який приведе до розв'язання проблеми, або знаходження компромісу, який приймуть усі залучені сторони.

У сучасному суспільстві дискусії є цивілізованим засобом безконфліктного обміну протилежними думками, інтересами та цілями. Конфлікти не розпалюються, а вирішуються. Практикуючи навички дискусії, учні навчаються базових засобів збереження миру в суспільстві.

ХІД УРОКУ

Після того, як команди редакторів розмістили свої статті у стінній газеті та коротко доповіли про свій досвід роботи, наступним кроком буде опрацювання питань щодо того, як продовжити проект публікації стінної газети. На цьому етапі всі учні матимуть свої власні ідеї щодо того, який час вони можуть присвятити вирішенню організаційних проблем та повинні обговорити це під час дискусії, присвяченої продовженню проекту.

Вчитель може допомогти пояснити та структурувати ці питання під час дискусії, супроводжуючи її таблицею на дошці чи фліп-чарті.

Організація	Особистісні аспекти	Співробітництво	Тайм-менеджмент
<p>Якщо ми продовжуємо:</p> <ul style="list-style-type: none"> – Що ми маємо брати до уваги? – Чи буде проблемою нестача часу? – Які технічні засоби ми маємо? – Як ми можемо вберегти нашу газету від вандалізму? – Які грошові ресурси нам потрібні? Як можна знайти кошти? 	<p>Хто зацікавлений?</p> <ul style="list-style-type: none"> – Головний редактор? – Комітет чи редактори? – Яка роль та позиція вчителя? – Імена: - - - - - 	<ul style="list-style-type: none"> – Як ми можемо привернути увагу інших учнів? – Чи можемо ми поділити даний проект з іншими вчителями? – Чи можемо ми владнати відвідування місцевих видавництв (друкованих ЗМІ, радіо або електронних ЗМІ)? – Чи можемо ми взяти інтерв'ю у журналіста чи експерта? 	

Щойно вчителі розпочнуть подібний до цього проект, вони зрозуміють, що не все можливо спланувати завчасно. Все вимагає довготривалих роздумів усіх учасників. Цей процес є живим, яскравим, складним, а іноді й непростим.

Вчителі, які вже мають досвід проектної роботи з класом, знайомі з тими кроками, які необхідно зробити, та розуміють у даному процесі необхідність лідерства. Однак занадто велика опіка над учнями може зруйнувати учнівську мотивацію та ініціативу. Участь у подібних проектах сприяє отриманню учнями важливого досвіду у громадянській освіті та освіті прав людини.

Вчитель повинен використовувати свої лідерські якості для забезпечення того, щоб відбулась дискусія у межах відповідних часових рамок та були заплановані наступні кроки до кінця уроку.

Матеріали для вчителя

Три виміри для розвитку медіа-грамотності

1. Перший вимір: медіа-судження

Згадування про ЗМІ йдуть від давньогрецького слова (Κρίνειν - **krinein**), що мовою оригіналу означає “розрізняти”, та походить від постійного набуття знання та досвіду.

Медіа-судження є, по суті, медіа-аналізом. Такий аналітичний вимір є компетентністю, пов'язаною з усвідомленням процесів розвитку суспільства, зокрема, процесу концентрації через медіа-бізнес, що може виправдовувати роль ЗМІ в демократичному суспільстві. В цьому випадку важливо знати, хто володіє газетою та скільки видів ЗМІ також належать цій самій компанії. При цьому ми не повинні забувати, що ЗМІ розвиваються як комерційні підприємства та повинні дотримуватися свого профілю. Навіть якщо нам це не подобається, чим більш взаємозалежним та глобалізованим стає наше життя, тим більше ми потребуємо ЗМІ. Медіа-аналіз дає нам можливість формувати судження щодо інформації в ЗМІ, розрізняти інформацію – все це формує у нас медіа-грамотність.

Саморефлексія – поняття, що означає бути здатним застосувати аналітичний потенціал та знання для себе та нашої особистої сфери діяльності. Маючи справу зі ЗМІ, є всі підстави говорити про “інших” та ігнорувати особисту роль.

Здатність аналізувати та розмірковувати включає певні виміри: етичні переконання стосовно інших, що збалансовані та визначають критичне мислення, і саморефлексію в межах соціальної відповідальності.

2. Другий вимір: знання про ЗМІ

В даному випадку ми звертаємось до “чистого” знання про ЗМІ та медіа-системи. Це поняття має бути розділене на два виміри.

Вимір про інформацію включає базові знання: як, наприклад, журналісти працюють; які типи програм існують на радіо та телебаченні; які програми глядачам подобається дивитися по телевізору; наскільки ефективно може бути використаний комп'ютер для потреб глядача.

Вимір про навички застосовувати медіа-знання означає здатність використовувати обладнання без необхідності читати інструкцію. Цей процес включає так зване “навчання через дію” - як користуватися комп'ютером, як отримати доступ до Інтернет, як користуватися відеокамерою тощо.

3. Третій вимір: використання ЗМІ

Використання ЗМІ можна розділити на такі два виміри:

1. Компетентність у використанні медіа-продуктів, що означає отримання та застосування інформації, яку продукують ЗМІ. Процес перегляду телепередач є таким прикладом. Це діяльність, під час якої нам необхідно опрацювати те, що ми побачили, та інтегрування цього в пізнавальні структури та нашу уяву. Сьогодні ми можемо задіяти нашу компетентність сприйняття не тільки через читання текстів, а й через перегляд фільмів.
2. Активне використання медіа-обладнання. Цей вимір означає використання ЗМІ в соціальній взаємодії. Прикладом є телебанкінг, телешопінг, відео- та телеконференції, традиційна і цифрова фотографія та відеопродукція. Величезна кількість доступних ЗМІ надає нам потенціал для пізнання світу не тільки через отримання інформації, а й через її створення.

Тема ЗМІ акцентує увагу не тільки на такому активному використанні ЗМІ, а й включає зв'язки з іншими двома вимірами стосовно ЗМІ, що згадані вище.

Матеріали для учнів 7.1

Як написати статтю

Базова структура статті

1. Заголовок

Кожна стаття повинна мати заголовок. Заголовок виконує важливу функцію: він не повинен послабити інтерес читача, а навпаки привернути його увагу та спонукати інтерес прочитати статтю.

Читачі газет швидко “перестрибують” із сторінки на сторінку для того, щоб вибрати статті, які їх цікавлять, а тому заголовки мають привертати увагу читачів. Робіть заголовки короткими, а шрифт використовуйте великий та жирний, відділяйте заголовок від тексту статті.

2. Вступні рядки

Вступні рядки будуть першим параграфом вашої статті (видавці газет називають їх підзаголовком). Як правило, вони виділені жирним шрифтом.

Підзаголовок дає читачу найбільш важливу інформацію. В інформаційному вступі тексту статті читач знаходить відповіді на ключові питання.

У нарисах та інших текстах, які є більш емоційними, ніж фактичними, перші рядки зазвичай описують якусь подію. В даному випадку інтерес читача привертається не фактичною інформацією, а стилістичними засобами.

3. Використання мови та стилю

Обережне та детально продумане використання мови є, мабуть, найважливішим фактором для створення хорошої статті поряд із коректним використанням журналістського стилю. Якщо ми уявимо газету будинком, то різні форми журналістського письма є меблями, а слова – цеглинами, з яких побудований будинок.

І якщо можна обійтися в будинку без меблів, то не можна жити в будинку без цеглин. Емоційно написані статті, з так званим “людським фактором”, дуже популярні в газетах. Однак будьте уважні: завелика кількість солі може зіпсувати суп (одного може бути занадто багато і, воно здатне зіпсувати гарну річ)!

Як ми висловлюємо думки? Пишіть речення прості та короткі. Читачам буде важко сприймати речення, які складаються з **14** та більше слів. А речення з **25** і більше слів просто незрозумілі. За різних обставин уникайте складних мовних конструкцій, що містять багато ком та підрядних речень. Візьміть за правило: кожне речення після того, як написали, прочитайте. Чи легко та просто зрозуміти його? Чи вміщує воно всі необхідні слова?

Допущені помилки не завжди справляють погане враження, однак засмучують читача, оскільки вони відволікають його увагу від теми статті. Перш ніж ви подасте статтю в газету, перевірте її на наявність помилок та складнощів подання інформації (це потрібно для перевірки правдивості й повноти інформації), виявлення мовних помилок, перевірки стилю та зрозумілості.

ЧАСТИНА 4
СИЛА ТА ВЛАДА

Розділ 8

**Правила та закон.
Яких правил потребує суспільство?**

Розділ 9

**Уряди та політики.
Як потрібно керувати суспільством?**

РОЗДІЛ 8: ПРАВИЛА ТА ЗАКОН

Яких правил потребує суспільство?

Певні закони необхідні для чесного та ефективного розвитку суспільства. Закони застосовуються у будь-якому суспільстві, до кожного члена громади, країни, однак існують певні групи людей, як, наприклад, діти, на яких не поширюються деякі закони до досягнення певного віку.

За одним із шляхів право може бути розділене на відоме нам цивільне та громадянське право. Цивільне право вказує спосіб владнання спорів між людьми та групами людей. Кримінальне право стосується поведінки, яка, як вирішує країна, повинна бути попереджена або заборонена.

Однак закони не можуть бути досконалыми. Вони – творіння людських рук, які іноді потребують змін. Вони можуть застарівати, ставати неефективними або просто невідповідними для певної групи суспільства.

Закон ніколи не відділяється від політики. Від політичної системи залежить, як розробляються та змінюються закони. У демократичній політичній системі важливо, щоб усі громадяни були здатні мати рівне судження стосовно цього. Також важливим є те, щоб закон застосовувався справедливо до всіх громадян, і ніхто не міг бути над законом. Така концепція відома як верховенство права.

Зрештою закони повинні узгоджуватись із правами людини. Це важливо, щоб бути впевненим, що закони є чесними і не є засобом придушення або диктаторства. Більшість демократичних систем керуються письмовими конституціями, що забезпечують рамку прав людини, що стоїть над законами країни. Деякі країни також встановлюють конституційні суди для прийняття рішення, які закони відповідають конституції, які - ні.

Навчання освіти для демократичного громадянства та прав людини

Після вивчення даної серії уроків учні:

- розширять своє розуміння поняття закону та його важливості в демократичному суспільстві;
- усвідомлюватимуть, що основна місія закону - допомагати людям та захищати суспільство;
- розв'яжуть більшу повагу до ідеї верховенства права;
- дізнаються більше про законодавчі системи своєї власної країни.

РОЗДІЛ 8: ПРАВИЛА ТА ЗАКОН

Яких правил потребує суспільство?

Тема уроку	Навчальні цілі	Завдання для учнів	Ресурси	Методи
Урок 1: Хороший закон – поганий закон	Бути обізнаним та усвідомлювати фактори, що визначають те, що робить закон хорошим	Обговорити шкільні правила та визначити, що робить хорошим шкільне правило. Обговорити закони та визначити, що робить закон хорошим законом. Критично проаналізувати галузь закону у своїй країні, наприклад закон з питань алкоголю. Запропонувати та уточнити своє власне нове шкільне верховенство права	Дві картки для кожного учня – одна – помічена літерою “А” (зеленого кольору), інша – “В” (червоного). Роздатковий матеріал: Законодавство про алкоголь у нашій країні. Маркери та великі аркуші паперу для кожної групи з 4-6 учнів. Фліп-чарт або великий аркуш паперу для демонстрації класу	Дискусія у малих групах та класі
Урок 2: У якому віці?	Вивчати, як закон апелює до молоді	Опрацювати питання щодо встановленого законом віку молоді, з якого вони є повноправними у різноманітних діях, як дорослі люди Розглянути наскільки чинне законодавство стосується молоді	3 великих літери “А”, “В” та “С”, помістити на 3 різні стіни класної кімнати. Копії роздаткових матеріалів для учнів 8.1 – для кожної пари учнів. Маркери та великі аркуші паперу для кожної групи з 4-6 учнів	Робота в парях, малих групах та дискусія в класі
Урок 3: Ви створюєте закон	Дослідити питання того, чи молодь, що порушила закон, буде покарана, і як	Розглянути різні фактори, що впливають на вирішення питання справедливого покарання за злочин	Копія історії та додаткова інформація для вчителя	Робота в малих групах та дискусія в класі
Урок 4: Правила свідчення	Усвідомлювати правила свідчення у суді	Розглянути вид свідчення, що повинно бути враховане в суді та вид свідчення, яке застосовувати не слід	Картки для дискусії (роздаткові матеріали для учнів 8.2) для кожної групи з 4-6 учнів	Дискусія у малих групах та класі

Урок 1

Хороший закон – поганий закон

Що робить закон хорошим?

Навчальні цілі	Бути обізнаним та усвідомлювати фактори, що визначають те, що робить закон хорошим
Завдання для учнів	<p>Обговорити шкільні правила та визначити, що робить хорошим шкільне правило.</p> <p>Обговорити закони та визначити, що робить закон хорошим законом.</p> <p>Критично проаналізувати галузь закону у своїй країні, наприклад, закон з питань алкоголю.</p> <p>Запропонувати та уточнити своє власне нове шкільне верховенство права</p>
Ресурси	<p>Дві картки для кожного учня – одна – помічена літерою “А” (зеленого кольору), інша – “В” (червоного).</p> <p>Роздатковий матеріал: законодавство про алкоголь у нашій країні.</p> <p>Маркери та великі аркуші паперу для кожної групи з 4-6 учнів.</p> <p>Фліп-чарт або великий лист паперу для демонстрації класу.</p>
Методи	Дискусія у малих групах та класі.

Інформаційна скринька

Метод, що використаний на уроці, має назву “індуктивне навчання”. Він застосовується, щоб допомогти учням зрозуміти абстрактні принципи, що базуються на конкретних прикладах. Урок починається з різних прикладів, у даному випадку верховенства права. Учні спонукають до визначення основних його принципів. Принципи та критерії можуть бути застосовані до правил та законів, для визначення того, хороший це закон чи ні. Чи справедливі вони? Чи корисні? Чи хороші вони для всіх? Чи може поліція застосувати їх? Чи вони є зрозумілими для того, щоб виконувати їх?

Тут потрібно застосувати матеріали, наприклад, закон про алкоголь, що є чинним у вашій країні, вчитель та учні отримують завдання включити даний матеріал до уроку.

ХІД УРОКУ

Вчитель починає урок з того, що роздає кожному учневі дві картки – одна з літерою “А” (зелена), інша – “В” (червона).

Далі вчитель пояснює учням, що вони почують про так звані уявні шкільні правила та зможуть вирішити, які ці правила – хороші чи погані. Для хороших правил вони застосують картки “А”, для поганих – “В”.

Учитель читає правила школи одне за одним. Кожного разу учні повинні піднімати свої картки залежно від того, як вони оцінюють правило. Наводимо приклади правил, що їх може використати учитель, повинні бути такими:

- Домашнє завдання заборонене.
- Немає залякування.
- Учні повинні сплачувати за те, що вони відвідують школу.
- Заборонено приносити жувальні гумки до школи.
- Учні повинні любити всіх своїх учителів.
- Учні можуть обирати, які уроки вони хочуть відвідувати.
- Старші вчителі повинні мати полегшений розклад роботи.
- Заборонено користуватись мобільними телефонами у школі.

Для кожного правила вчитель запитує одно-двох учнів для уточнення їх відповідей:

- Чому ви вважаєте, що це хороше/погане правило?

На цій стадії уроку висловлені ідеї не будуть обговорюватись та коментуватись.

Далі учитель поділяє учнів на групи по 4-6 та пропонує їм спробувати визначити фактори, що роблять шкільне правило хорошим, або поганим:

- Що робить шкільне правило хорошим?

Групи повинні представити свої ідеї класу.

Далі вчитель повторює всю вправу з класом – разом читають судження, учні піднімають свої картки та уточнюють свої судження тощо. Однак у даному випадку увага фокусується на уявних законах, а не на правилах школи. Запропонованими для обговорення можуть бути такі закони:

- Всі громадяни повинні сповідувати одну релігію.
- Вбивство – це погано.
- Не можна говорити неправду.
- Заклади швидкого харчування мають бути закритими.
- Громадянам повинно бути дозволено самим вирішувати, по якій стороні дороги їхати.
- Жінкам повинні платити так само, як і чоловікам.

Далі вчитель пропонує учням повернутись до своїх груп та спробувати визначити фактори, що роблять закон хорошим:

- Що робить закон хорошим?

Групи повинні представити свої ідеї класу. Вчитель повинен спробувати спонукати учнів подумати над певною низкою ключових критеріїв, що можуть бути застосованими до законів та що можуть зробити закон хорошим. Вони включають:

- Чесність – справедливість та рівність, такі як рівна платня для чоловіків та жінок.
- Корисність – дає можливість суспільству зручно функціонувати, наприклад, закони, що стосуються безпеки на дорогах.
- Загальне благо – стосується не тільки підтримки особливих груп, а й всіх здорових людей.
- Законна сила - якщо більшість бажає підкорятись, то поліція може легко затримати того, хто порушує закон.
- Простота – зручно розуміти та підкорятись, не складно.

Коли клас погодиться зі спільно обраними критеріями, учні повинні продемонструвати їх на фліп-чарті для всіх. Назва цього має бути “Що робить закон хорошим?”.

Учитель пропонує учням у групах опрацювати галузь вітчизняного закону, наприклад закон про алкоголь. Він повинен завчасно підготувати матеріали. Якщо залишається час, учні можуть також отримати й інший матеріал, який їх цікавить, наприклад, про права дітей та підлітків. Групам надаються ручки, маркери, великі аркуші паперу для підготовки презентації для класу стосовно того, що вони думають про закон, з яким працюють, – поганий він чи хороший. Вони використовують у роботі попередньо визначені принципи, що вивішені вчителем на стіні класу.

Групи роблять свої презентації.

Останньою вправою може бути виконання домашнього завдання: учнів просять знайти новий закон або нове правило, яке вони самі оберуть, наприклад стосовно навколишнього середовища, за яким вони готують судження у вигляді ключових принципів, які вже були ними визначені.

Урок 2

У якому віці?

Як закон повинен застосовуватись до молоді?

Навчальні цілі	Вивчати, як закон апелює до молоді
Завдання для учнів	Опрацювати питання щодо встановленого законом віку молоді, з якого вона є повноправна у різноманітних діях, як дорослі люди Розглянути, наскільки чинне законодавство стосується молоді
Ресурси	3 великих літери “А”, “В” та “С” помістити на 3 різні стіни класної кімнати. Копії роздаткових матеріалів для учнів 8.1 – для кожної пари учнів. Маркери та великі аркуші паперу для кожної групи з 4-6 учнів
Методи	Робота в парах, малих групах та дискусія в класі

Інформаційна скринька

Цей урок передбачає багато фізичної активності. Якщо ви вважаєте, що це не підходить для ваших учнів, основна вправа може бути адаптована під час роботи учнів за партами – наприклад, голосування учнів руками, показування карток “А”, “В”, “С” замість того, щоб пересуватись у різні кути кімнати.

ХІД УРОКУ

Вчитель починає урок із запитання про те, чи чесним є те, що існує закон, за яким всі діти мають йти до школи, в той час, як немає такого закону для дорослих:

- Як ви думаєте, чи є справедливим те, що за законом молодь має йти до школи? Так чи ні? Чому?

Вчитель поділяє учнів на пари та дає опитувальник для заповнення (роздаткові матеріали для учнів **8.1**). Опитувальник відповідає встановленому законом віку молоді, що мають брати участь у законній діяльності у своїй країні.

Вчитель пропонує бажаним у парах учням прочитати одну з їх відповідей. Після кожної відповіді вчитель робить паузу та, якщо потрібно, виправляє відповіді учнів. Учні далі пишуть правильні відповіді у своїх опитувальниках.

Для кожної пари вчитель ставить запитання:

- Як ви думаєте? Цей вік:
 - а) занадто ранній?
 - б) занадто старший?
 - в) підходить?

Вчитель дає парам хвилинку подумати та вирішити, а далі просить їх переміститись у різні частини кімнати, залежно від їх відповіді. (Вчитель завчасно готує великі літери “А”, “В”, “С” на стінах класної кімнати, що вказують на місце, де можна стати.)

Далі вчитель просить по черзі парам пояснити класу свої міркування та уточнити свої точки зору. Вчитель також дає іншим учням можливість ставити запитання щодо їх рішення.

Для завершення роботи над питаннями вчитель запитує:

- Як ви думаєте, чи справедливим є те, що люди по-різному ставляться до дітей та дорослих? Так чи ні? Чому?

Вчитель поділяє учнів на групи по **4-6** учнів, дає маркери, ручки та великі аркуші паперу. Вчитель просить групи подумати над зміною закону у їх країні, що сприяв би молодим людям. Учні можуть запропонувати абсолютно новий закон, щоб кожна школа мала шкільний парламент або мінімальний вік молоді, яка може працювати, або запропонувати зміни до наявних законів, наприклад стосовно права голосувати та віку, що дозволяє отримати права на водіння транспорту. Кожна група має підготувати презентацію для всього класу за обраною темою, у якій повинні відобразити свої міркування щодо того, як закони можуть підтримувати молодь. Після презентацій клас голосує за те, яка пропозиція груп є найкращою.

Останньою вправою або домашнім завданням учні можуть розглянути кроки, які вони як молодь або як шкільна група можуть здійснити, щоб переконати уряд прийняти зміни до закону, які вони пропонують.

Урок 3**Ви робите закон****Як ми будемо карати малолітніх порушників?**

Навчальні цілі	Дослідити питання того, чи молодь, що порушила закон, буде покарана, і як
Завдання для учнів	Розглянути різні фактори, що впливають на вирішення питання справедливого покарання за злочин
Ресурси	Копія історії та додаткова інформація для вчителя
Методи	Робота в малих групах та дискусія в класі

Концептуальні поняття: Три базових принципи причини покарання

Якщо урок 2 сфокусовано на цивільному праві, цей урок стосуватиметься кримінального права, особливо питань молодих порушників та того, які до них застосовуються покарання. Основним питанням теорії покарання є “чому карати?”. Це питання постійно ставлять у різних формах впродовж всієї історії та етапів філософського мислення. Три принципи, що стосуються причин покарання.

- 1. Відплата.** Покарання відповідає провині та відповідальності. Злочин заслуговує на те, щоб бути покараним, а суспільство встановлює відповідність покарання за злочин. Такий підхід забезпечує стандарт пропорцій, таким чином захищаючи злочинця від надто суворого покарання. Завдання цього – відновити правосуддя.
- 2. Утримання.** Покарання адресоване потенційним злочинцям у суспільстві, відвертаючи їх від повернення до злочинності, оскільки вага покарання перевищує їх вигоду. Завдання – уберегти від злочину інших.
- 3. Реабілітація.** Злочин сприймається як крик на допомогу. Злочинець потребує лікування, а не покарання, і метою є допомога та інтеграція його в суспільстві для того щоб він не скоїв злочинів у майбутньому.

Кримінальне законодавство у всьому світі значно відрізняються за способом застосування ними згаданих принципів як до дорослих, так і до молодих порушників. Взагалі багато країн надають пріоритет реабілітації, ніж принципам відплати та утримання. Але не всі країни йдуть таким шляхом. Застосування реабілітації – питання, що проводить грань між молоддю та молодими порушниками. Рада Європи окреслила цей віковий рубіж на рівні близько **18** років та посилається на Конвенцію Прав Дитини **1989** року (див. базову інформацію для вчителя).

Цей урок є вступним до усвідомлення трьох ключових понять покарання, що визначені вище. Ще раз застосовується індуктивний підхід. Учні працюють з історією про молодого порушника для визначення різних принципів покарання, їх застосування та потреби у балансі. Вчитель може наголосити на даних поняттях у короткій доповіді під час або після дискусії в класі.

Цей урок відкриває двері у проект, що може продовжуватись наступні два уроки. Учні можуть використати поняття, що вони вивчили на уроці, для описання балансу, що був порушений кримінальним законодавством стосовно молодих порушників у їх країні.

ХІД УРОКУ

Учитель починає урок, поділивши клас на групи по 4-6 учнів. Вчитель пояснює, що верховенство права включає принцип, що судді повинні керуватись законом, виносячи покарання злочинцеві або кривдникові. Під час уроку учні будуть шукати шлях, який має бути застосований для поводження з молодими порушниками. Вони прослухають історію про злочин. В групах учні уявлять, що вони – члени парламенту, який має розглянути закон, що зменшує покарання за кримінальний злочин.

Учитель розповідає історію та дає їм можливість вирішити у групах, що вони думають про те, яким буде покарання для Тома. Групи представляють свої ідеї усьому класу.

Далі вчитель дає групам додаткову інформацію. Після кожної порції інформації групам надається можливість змінити їх точку зору стосовно покарання, що було визначено раніше.

Наприкінці учитель пропонує учням представити свої ідеї класу:

- Яке покарання буде застосовано до **У**, як ви думаєте?
- Чи змінила вашу точку зору щодо попереднього рішення додаткова інформація? Якщо так, поясніть як?

Учитель дає всім учням можливість обговорити під час пленарної дискусії таке:

- Які фактори повинен взяти до уваги закон, вирішуючи питання про покарання, що має бути застосоване до обвинуваченого?
- Як ви думаєте, закон ставиться по-різному до молоді та дорослих? Так чи ні? Чому?

Останньою вправою або домашнім завданням вчитель може запропонувати учням подумати про випадок, який вони бачили по телебаченню, читали в газетах, або чули – де молода людина порушила закон, а покарання, що було застосовано, на їх думку:

- а) занадто жорстоке;
- б) занадто поблажливе.

Учні пишуть коротку п'єсу на тему обраного прикладу та представляють її своїм однокласникам на наступному уроці, виділяючи фактори, що допомогли визначитись з обраним судженням. Прикладом може бути випадок з автомобільною аварією під впливом алкогольного сп'яніння.

Ви створюєте закон

“Леонарду та Тому виповнилось по 15 років, коли вони потрапили до однієї школи. Вони знали один одного багато років, однак ніколи не дружили.

Одного разу мобільний телефон Тома зник, і він звинуватив у крадіжці Леонарда. Леонард сказав, що він не крав телефон, і що Том сердиться на нього за те, що в нього багато друзів у той час, як у Тома їх немає.

Після школи відбулась бійка. Том застосував як аргумент ніж проти неозброєного Леонарда. Під час бійки Том вдарив Леонарда в обличчя так, що у нього залишився шрам на все життя”.

Завдання

Як ви думаєте, яке покарання буде справедливим щодо Тома? Обговоріть це питання у групі та напишіть, яке покарання має забезпечити закон для такого виду порушення.

Додаткова інформація

1. Тома виховували дуже суворо, його неодноразово бив батько.

Чи вплинуло це на вашу точку зору стосовно покарання Тома? Якщо так, як? Змініть ваш конспект закону, якщо це необхідно.

2. Том був ізольований у своєму класі і в нього не було нікого, хто б міг вислухати про його проблеми.

Чи вплинуло це на вашу точку зору щодо покарання Тома? Якщо так, як? Якщо потрібно, змініть ваш проект закону.

3. Леонард дійсно вкрав мобільний телефон Тома і він дійсно розпочав бійку з Томом за те, що він заявив про крадіжку в поліцію.

Чи вплинуло це на вашу точку зору на покарання Тома? Якщо так, як? Змініть ваш проект закону, якщо потрібно.

4. Леонард був лідером банди, яка переслідувала Тома протягом місяців. Банда била Тома неодноразово, застосовуючи палки, ланцюги та металічні прутки. Це призвело до того, що в нього почалися нічні кошмари і він став боятись йти до школи.

Чи вплинуло це на вашу точку зору на покарання Тома? Якщо так, як? Змініть ваш проект закону, якщо потрібно.

5. Батько Тома неодноразово знущався над Томом, кажучи йому, що він занадто м'який та що він мусить давати опір задиракам, як і Леонард.

Чи вплинуло це на вашу точку зору на покарання Тома? Якщо так, як? Змініть ваш проект закону, якщо потрібно.

6. Том хотів лише налякати задирак ножем. Він не думав його застосовувати. Двадцять інших хлопчаків стояло навколо хлопців і спонукали їх до бійки.

Чи вплинуло це на вашу точку зору на покарання Тома? Якщо так, як? Змініть ваш проект закону, якщо потрібно.

7. Учитель побачив, що Том приніс ножа до школи за два дні до бійки, однак нічого про це не запитав у Тома.

Чи вплинуло це на вашу точку зору щодо покарання Тома? Якщо так, як? Змініть ваш проект закону, якщо потрібно.

Учні визначають виступаючих від своїх груп, хто буде представляти закони класу. Очікується, що всі усвідомлять дилему, що передбачає конфліктуючі цілі та принципи справедливості, як наприклад:

- Як ви покажете, що суспільство не приймає таку поведінку?
- Як ми можемо бути впевнені, що школа – це безпечне місце, де насильство заборонено?
- Наскільки жорстко можемо ми покарати такого, як Том, щоб відвернути таких, як банда Леонарда, від застосування ножів?
- Поведінка Тома – це крик про допомогу, він не міг обирати сім'ю, де він виховувався. Як ми можемо допомогти Тому так, щоб він почувався краще і не мав потреби застосовувати ножа в майбутньому?

Учитель підбиває підсумки дискусії пов'язуючи ці запитання з трьома принципами відплати, утримання та реабілітації. Згадуючи Конвенцію Прав Дитини, вчитель може запропонувати віддати перевагу принципу реабілітації.

Якщо дозволяє час та учні зацікавляться, це питання може бути розглянуте далі. Якщо учні не знайдуть спільного рішення стосовно принципів покарання, дебати з цього питання можуть бути продовжені. Якщо вони погодяться з принципом реабілітації, вони можуть вивчати закон своєї країни, беручи до уваги принципи відплати, утримання та реабілітації.

Урок 4**Правило свідчення****Яке свідчення повинно бути враховане в суді?**

Навчальні цілі	Усвідомити правила свідчення на засіданні суду
Завдання для учнів	Усвідомити значення свідчення, що може бути враховане на засіданні суду і значення свідчення, що буде неправильним застосувати
Ресурси	Картки для дискусії (роздатковий матеріал для учнів 8.2) для кожної групи з 4-6 учнів
Методи	Робота в малих групах та загальна дискусія

Інформаційна скринька

Один з ключових елементів будь-якої системи кримінального права є набір правил, що визначає види свідчень, що можуть і не можуть бути застосованими у суді для справедливого слідства. Наприклад, - чи є справедливим використання свідчення, отриманого не безпосередньо від свідка, а повідомлене ким-небудь, або свідчення, отриманого в результаті тортур, застосування сили або через так звані “основні запитання”, які заставляють свідка їх засвідчити?

ХІД УРОКУ

Учитель починає урок з того, що подає матеріали з Європейської Конвенції Прав Людини (ЄКПА) (1950), що повинні бути написані на дошці, або фліп-чарті:

“Кожен, хто перебуває під слідством, повинен користуватись презумпцією невинності відповідно до закону”.

Європейська Конвенція Прав Людини (1950), Стаття 6, № 2

Вчитель заохочує учнів до обговорення цього положення. Він може також пояснити категорію так званої презумпції невинності. Учні повинні усвідомити важливість цього принципу для прозорого слідства та усвідомити, що обвинувачена людина може бути тільки тоді засуджена, коли буде зібрано достатньо свідчень для доказу її вини. Під час уроку учні розглянуть правила свідчення у суді.

Учні формують групи по **4-6** осіб.

Вчитель розповідає групам про те, що обговорюватиметься про кримінальний злочин. Мова піде про молодого хлопця на ім'я Мануель, якого звинуватили у крадіжці авто у пана Кая. Авто зникло з місця біля будинку пана Кая пізно ввечері, де було припарковано, і було знайдено на околиці села наступного ранку. Авто облили бензином та підпалили. Мануеля заарештувала поліція за тиждень після події, його звинуватили у крадіжці та злочинному ушкодженні.

Далі вчитель дає кожній групі набір карток для дискусії. Кожна картка містить свідчення, що використовувало слідство, щоб довести вину Мануеля.

Вчитель пропонує групам:

- скласти картки свідчень у порядку від найсуворішої до найлегшої.
- вирішити, чи можуть дані свідчення бути відкинуті загалом, або вони є невідповідними або нечесними.

Групи висловлюють свої ідеї усьому класу та узгоджують, які свідчення можуть бути прийняті, а які можуть бути відкинуті всі разом.

Вчитель просить учнів повернутись до своїх груп та подумати:

- Які питання, на ваш погляд, суд поставив би свідкам, або узяв би до уваги зараз? Чому?
- Чи є питання, що були б нечесними з боку суду? Якщо так, які це питання і чому вони є нечесними?

Групи репрезентують свої ідеї класу, працюють колективно, щоб зробити загальний список свідчень та типів питань, які, на їх думку, було б неправильним використовувати у суді.

Якщо дозволяє час, цей урок може привести до пошукової роботи. Як домашнє завдання, учні можуть провести роботу пошуку правил застосування свідчень у кримінальних розслідуваннях у їх країні та представити свої роздуми класу на наступному уроці.

Роздаткові матеріали для учнів 8.1

Опитувальник: у якому віці?

У якому віці закон у вашій країні дозволяє молоді:

1. Мати посвідчення водія?
2. Одружуватись?
3. Голосувати на виборах?
4. Служити в армії?
5. Платити податки?
6. Належати до політичної партії?
7. Бути ув'язненим?
8. Кидати школу?
9. Усиновити дитину?

Роздаткові матеріали для учнів 8.2

Картки для дискусії

Поліцейський повідомив суду, що Мануель затриманий за крадіжку авто під час надання свідчень у поліції	Молодий чоловік сказав у суді, що Мануель завжди вихваляється про крадіжки авто
Дівчина засвідчила суду, що підслухала товариша, коли він розмовляв з Мануелем по мобільному телефону. Її друг говорив з Мануелем про викрадення авто пана Кая	Пан Кай засвідчив суду, що він вважає, що Мануель має бути головним підозрюваним, оскільки той був незадоволений сім'єю Кая з тих пір, як п. Кай заборонив Стівену бачитися зі своєю дочкою
Один із учителів Мануеля сказав суду, що вони неодноразово ловили Стівена на крадіжках у школі	Мануель не мав жодного алібі, оскільки він у вечір крадіжки був удома сам
Коли прокурор запитав: "Чи бачили ви молодого хлопця, схожого на Мануеля, що вів авто того вечора", сусід Кая відповів: "Так, я бачив"	

8.1. Базова інформація для вчителя

Інтеграція, а не дискримінація

Томас Хаммарберг, Комісар з прав людини, Рада Європи

У більшості європейських країн підлітки не є домінуючими у статистиці кримінальних злочинів. Також рейтинг підліткових злочинів залишається більш-менш стабільним з року в рік на континенті.

Це не означає, що це не важлива проблема. Тривожною тенденцією, що притаманна різним країнам, є злочини, що скоюються молоддю і стають дедалі жорстокішими. Це сам по собі тривожний знак (...).

Існує дві різні тенденції на сьогодні в Європі. Одна характеризується скороченням віку, з якого настає кримінальна відповідальність та віднесення більше дітей до молодшого віку. Інша тенденція – це дух Конвенції ООН з Прав Дитини, - сприяння уникненню криміналізації та намагання створити сімейну та соціальну альтернативу для ув'язнених.

Спинимось детальніше на другій тенденції. В даному випадку потрібно спиратись не тільки на Конвенцію ООН, а й також на Європейську мережу уповноважених з прав дитини. У заяві **2003** р. не менш ніж **21** національних уповноважених (омбудсменів) наголосили на тому, що діти, які вступають у конфлікти із законом, є в першу чергу тими, хто ще має права людини.

Вони запропонували, щоб вік кримінальної відповідальності був піднятий – до **18** років. Інноваційні системи, що працюють з малолітніми порушниками, молодшими від цього віку, повинні працювати з ними через систему освіти, їх реінтеграцію та реабілітацію.

Конвенція з прав дитини, ратифікована всіма європейськими країнами, звертається до урядів встановити мінімальний вік, з якого діти можуть нести відповідальність за кримінальний злочин. Договір точно не пояснює, який вік має бути визначено. Проте моніторинговий комітет стосовно виконання Конвенції висловив переконання про занадто низький вік у певних країнах. У більшості країн Європи діти несуть кримінальну відповідальність починаючи з **12, 15, 16** років, однак є й приклади таких обмежень, як сім, вісім та **10** років.

Звернення Конвенції з прав дитини полягає в тому, що криміналізації дітей потрібно уникати, це не означає, що з малолітніми порушниками потрібно поводитись так, наче вони не несуть жодної відповідальності. Навпаки, важливо, щоб малолітні порушники відповідали за свої дії та брали участь у виправленні шкоди, якої вони завдали.

Питання полягає в пошуку механізмів, що замінюють звичайну кримінальну справедливість у подібних випадках. Процедури мають розрізняти шкоду, завдану жертвам, та повинні дати усвідомити кривдникам, що його справа не була прийнятна. Такий механізм повинен спрямувати на визначення вини та санкцій, які можуть реабілітувати.

Йдеться про накладення санкцій, які, на наш погляд, відрізняються від звичайної кримінальної процедури. Потрібно встановити відповідальність та водночас сприяти реінтеграції. Молодий порушник повинен засвоїти урок і ніколи не повторювати свої дії.

Це важке завдання. Процес вимагає ефективних дій громади. Взагалі, батьки звинуваченого або інші легальні опікуни мають бути залучені до нього у разі корисності їх дій для реабілітації дитини. В будь-якому разі має бути створена можливість для виправдання та апеляції дитини.

Цікава процедура була введена у Словенії. Так, у разі звинувачення підлітка, до нього може бути призначено медіатора (посередника), якщо його кандидатура влаштовує прокурора, звинуваченого та жертву. Потім медіатор прагне досягнути такого повождення з підлітком, яке б було прийнятним як для звинуваченого, так і для жертви, і в разі якого можна уникнути випробування.

Доцільно наголосити на такому аспекті: важливість правильних дій на противагу неправильним крокам. Відкладення процедур – що є проблемою у низці країн Європи сьогодні – особливо недобре у випадку з малолітніми порушниками, коли їх погані вчинки розглядаються як потреба в негайній допомозі (...).

Томас Хаммарберг, Комісар з прав людини, Рада Європи, витяг з “Права людини у праві неповнолітніх”, Презентація, представлена на Конференції генеральних прокурорів Європи, Москва, 5-6 липня 2006. Джерело: <http://www.coe.int/t/commissioner/>

8.2. Базова інформація для вчителя

Конвенція про права дитини

Прийнята Генеральною Асамблеєю Організації Об'єднаних Націй 20 листопада 1989 р.

Стаття 37:

Держави-сторони забезпечують:

- а) щоб жодна дитина не піддавалася катуванням та іншим жорстоким, нелюдським або принижуючим гідність видам поведінки чи покарання. Ні смертна кара, ні довічне тюремне ув'язнення, які не передбачають можливості звільнення, не призначаються за злочини, вчинені особами, молодшими 18 років;
- б) щоб жодна дитина не була позбавлена волі незаконним або свавільним чином. Арешт, затримання чи тюремне ув'язнення дитини здійснюються згідно із законом та використовуються лише як крайній захід і протягом найкоротшого відповідного періоду часу;
- в) гуманне ставлення до кожної позбавленої волі дитини і повагу до гідності її особи з урахуванням потреб осіб її віку. Зокрема, жодна позбавлена волі дитина має бути відокремлена від дорослих, якщо тільки не вважається, що в інтересах дитини цього не слід робити, та мати право підтримувати зв'язок із своєю сім'єю шляхом листування та побачень, за винятком особливих обставин;
- г) щоб жодна позбавлена волі дитина мала право на негайний доступ до правової та іншої відповідної допомоги, а також право оскаржувати законність позбавлення її волі перед судом чи іншим компетентним, незалежним і безстороннім органом та право на невідкладне прийняття ними рішень щодо будь-якої процесуальної дії.

Стаття 40:

- (...) 3. Держави-сторони прагнуть сприяти створенню законів, процедур, органів і установ, що мають безпосереднє відношення до дітей, які, як вважається, порушили кримінальне законодавство, звинувачуються чи визнаються винними в його порушенні, і зокрема:
- а) встановленню мінімального віку, нижче якого діти вважаються нездатними порушити кримінальне законодавство;
 - б) у разі потреби вжиттю заходів щодо поведінки з такими дітьми без використання судового розгляду за умов повного додержання прав людини та правових гарантій.
4. Необхідна наявність таких різних заходів, як догляд, положення про опіку і нагляд, консультативні послуги, призначення випробного строку виховання, програми навчання і професійної підготовки, та інших форм догляду, що замінюють догляд в установах, з метою забезпечення такого поведінки з дитиною, яке забезпечувало б її добробут і відповідало її становищу та характеру злочину”.

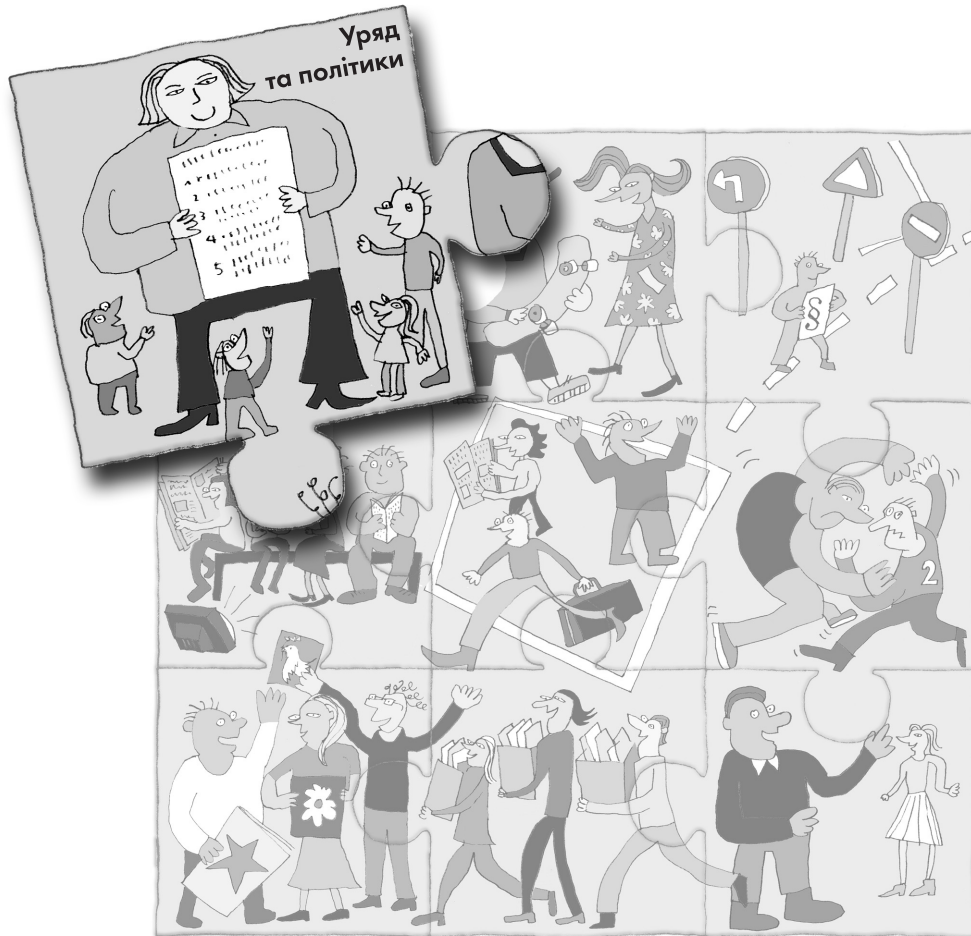
Джерело Рольф Голлоб/Петер Крапф: *Вивчаємо права дитини. Приклади уроків для початкової школи*. ОДД/ОПА, Том I, V, Страсбург 2007, с. 77ff.

Для додаткового читання: Синді Бенкс, *Етика кримінального права*, Thousand Oaks, 2004. А PDF-версія Розділу 5, Причина кримінального покарання, на електронному ресурсі : // www.sagepub.com. – англ. мовою

РОЗДІЛ 9

УРЯДИ ТА ПОЛІТИКИ

Як потрібно управляти суспільством?

9.1. Хто є відповідальним?

Яким є кращий шлях управління країною?

9.2. Якби ти був президентом

Для чого існує уряд?

9.3. Я та моя роль

Що має очікувати країна від своїх громадян?

9.4. Учніський парламент

Як потрібно управляти школою?

РОЗДІЛ 9: УРЯДИ ТА ПОЛІТИКИ

Як потрібно управляти суспільством?

Політика є процесом, через який суспільство людей з різними точками зору та інтересами досягають колективних рішень про шляхи організації їх спільного життя. Цей процес включає переконання та переговори, а також певні механізми досягнення остаточних рішень, таких, як голосування. Він включає владу та повноваження, а також елементи примусу у разі забезпечення здійснення колективних рішень, що були прийняті всією громадою.

Таким чином, політика визначається у термінах, що пов'язані з державними інституціями та відносинами між країною та її громадянами. Ці відносини набувають різних форм відповідно до різних типів політичних систем, наприклад монархії, демократії, тоталітарного режиму.

У демократіях громадяни отримують задоволення від політичної рівності. Колективні рішення здійснюються у вигляді голосування більшої або самими громадянами, або їх представниками. Однак демократичні політики (*в даному випадку термін політика розглядається як стратегія держави (пер.)*) стосуються не тільки питання голосування. Мова йде про дискусії та дебати, а також про можливість для громадян бути почутими з питань політичної значущості.

Важливим питанням демократії є основна функція державних інституцій та відповідних обов'язків громадян. Інша справа – межа, до якої індивідуальні інституції в рамках демократії можуть бути правильно керованими (наприклад школа).

Освіта для демократичного громадянства та прав людини

У рамках даної серії уроків учні:

- розвинути розуміння різних форм управління та його застосування для громадян;
- більше усвідомлять відповідальність і функції управління та відповідних обов'язків громадян;
- краще знатимуть демократичні процеси;
- дізнаються більше про політичні системи у їх країні.

Вчитель повинен урахувати, що дані плани уроків передбачають домашні завдання, які призначені для того щоб допомогти учням у їх усвідомленні та розумінні. Точніше, наступні уроки починаються з внеску самих учнів. Така робота потребує часу та нерідко приводить до порушення питань, що відображають необхідність повторювання, пояснення або спонтанної дискусії. Від учителя залежить, наскільки дозволяє час організувати додаткові уроки для підбиття підсумків учнівських потреб та інтересів. Очевидно, існують певні обмеження тривалості уроків та розгляду тем, однак потрібно мати альтернативу. В умовах обмеженого часу вчитель може зібрати окремі або всі письмові частини роботи та дати зворотний зв'язок або оцінити роботи учнів. Учні повинні також здійснювати свою роботу добровільно. Домашнє завдання слугує для повторювання або для підготовки до тестування. В основному вчитель може завжди визначити функцію домашнього завдання та вирішити, яким чином і як можна інтегрувати його в планування уроку.

Приклад зазначеного типу планування обговорено у описі четвертого уроку.

РОЗДІЛ 9: УРЯДИ ТА ПОЛІТИКИ

Як потрібно управляти суспільством?

Тема уроку	Навчальні цілі	Завдання для учнів	Ресурси	Методи
Урок 1: Хто є відповідальним?	Учні вивчають різні форми управління, наприклад демократія та диктатура тощо	Учні працюють з питаннями справедливості системи управління на прикладі уявного суспільства	Роздатковий матеріал для учнів 9 – кожному, аркуш паперу та ручка	Приклад історії, робота в парах, робота в класі, формальні дебати
Урок 2: Якби ти був президентом?	Учні можуть пояснити функції та відповідальність управління (уряду)	Учні уявляють, що вони формують уряд і повинні вирішити питання витрачання державних коштів. Розглянути вид соціальних ідеалів, яких вони можуть досягти	Великий аркуш паперу, маркери та папір для кожної групи з 4-6 учнів	Створення постерів, презентації, робота в малих групах та дискусія в класі
Урок 3: Я та моя роль	Учні вивчають обов'язки громадян у демократичному суспільстві	Учні розглядають види відповідальності, що несуть громадяни, і як вони заохочуються до взяття своїх обов'язків більш серйозно	Набір презентаційних карток (роздаткові матеріали для учнів 9.2), листи паперу для кожної групи з 4-6 учнів	Презентації, робота в малих групах та дискусія в класі
Урок 4: учнівський парламент	Учні можуть визначати критерії того, як потрібно керувати школою та роль учнівської ради у цьому процесі	Учні розглядають, як повинен працювати їх ідеальний учнівський парламент	Опитувальник для кожного учня (роздатковий матеріал для учнів 9.3). Великий аркуш паперу, маркери та аркуші паперу для кожної групи з 4-6 учнів	Презентації, робота в малих групах та дискусія в класі, індивідуальна робота

Урок 1

Хто є відповідальним?

Яким є кращий шлях управління країною?

Навчальні цілі	Учні вивчають різні форми управління, наприклад демократія та диктатура тощо
Завдання для учнів	Учні працюють з питаннями справедливості системи управління на прикладі уявного суспільства
Ресурси	Копії (роздатковий матеріал для учнів 9.1) для кожного учня, папір та ручки
Методи	Приклад історії, робота в парах, робота в класі, формальні дебати

Концептуальні поняття

Форми управління класифікуються різними шляхами, наприклад з точки зору того, хто є при владі, як влада ставиться до людей, межі її суверенітету, як діють правила. На практиці основні типи управління: монархія, теократія та тиранія або диктатура. Вони є так званими ідеальними типами, оскільки в реальності вони можуть існувати паралельно у одній і тій самій країні. Наприклад, парламентська демократія, можливо, може містити в собі елементи диктатури і може співіснувати з королівською монархією.

ХІД УРОКУ

Вчитель починає урок із зачитування історії “Королівство Сіккал” (роздатковий матеріал для учнів 9.1). Кожен учень повинен мати при собі копію даної історії, щоб він міг слідкувати за тим, що читає вчитель.

Учитель має спинитись посередині читання та запитати у учнів:

- Що ви думаєте про життя в Сіккалі з того, що ви вже почули?

В кінці історії вчитель запитусь:

- Що ви думаєте про життя в Сіккалі тепер?

Учитель ділить учнів на пари та пропонує їм обговорити якість життя в королівстві. Учні отримують аркуші паперу, де вони мають написати те, що вони думають про переваги та недоліки життя в Сіккалі.

Учитель запрошує пари до презентації своїх ідей класу та записує на дошці основні ідеї, що висловлюються.

Вчитель також пропонує учням висловитись про те, як королівство Сіккал управляється:

- Як ви вважаєте, Сіккал управляється справедливо? Так чи ні, чому?
- Якщо ви думаєте, що Сіккал може управлятись більш чесно, що, на вашу думку, потребує змін для того щоб це було більш справедливо?

Далі вчитель пропонує класу уявити, що вони жителі Сіккалу. Клас ділиться на дві великих групи для дебатів: одній групі пропонують висловлюватись на користь того, щоб королівство управлялось королем; інша група повинна відстоювати те, щоб кожен житель країни, а не тільки король, міг сказати своє слово в управлінні країною. Вчитель дає групам кілька хвилин для роздумів та пошуку аргументів, які вони повинні висловити під час дебатів. Дві групи розташовуються одна навпроти іншої у класі та починаються дебати. Учні з кожної групи по черзі висловлюють свої точки зору – можливо також використати так звані “мікрофони” для підтримання черговості висловлювань. “Мікрофоном” може слугувати будь-який предмет.

Учитель просить учнів висловити свою точку зору з приводу того, як вони вважають, яка з двох сторін надавала переконливіші аргументи.

Учні тепер готові для короткого пояснення (використовується так званий індуктивний підхід). Учитель пише типи правління та пояснює, чим вони відрізняються, звертаючись до учнів за можливими доповненнями.

- монархія;
- демократія;
- диктатура;
- теократія;
- анархія.

Урок завершується опитуванням учнів про систему правління у їх країні. Домашнім завданням може бути створення опитувальника з 5-10 питань для тестування знань інших учнів у класі.

Урок 2

Якби ти був прем'єр-міністром

Для чого існує уряд?

Навчальні цілі	Учні можуть пояснити функції та відповідальність управління (уряду)
Завдання для учнів	Учні уявляють, що вони формують уряд і повинні вирішити те, як повинні витратитись державні гроші. Розглянути вид соціальних ідеалів, яких вони можуть досягти
Ресурси	Великий аркуш паперу, маркери та аркуші паперу для кожної групи з 4-6 учнів
Методи	Створення постерів, презентації, робота в малих групах та дискусія в класі

Концептуальні поняття

Обов'язком уряду в демократичному суспільстві є підтримка загального блага. Це означає значно більше, ніж благо для більшості. Це є остаточною вигодою до всіх членів суспільства. Це означає, що все, що реалізується на практиці, є темою безперервних дебатів. Постійно пропонується низка різноманітних, іноді конфліктуючих, соціальних ідеалів, як, наприклад, поняття добробуту, безпеки, правосуддя, соціальної гармонії, прав людини або процвітання. Пріоритетизація цих ідеалів у фактичних провідних планах може бути нелегкою, тим більше, що ресурси, які доступні уряду, завжди обмежені.

ХІД УРОКУ

Учитель починає урок з поділу класу на групи по 4-6 учнів, учням дається великий аркуш паперу та маркери.

Вчитель просить групи уявити, що вони живуть у майбутньому і з'ясувалось, що саме вони повинні зайнятись управлінням країною – інакше кажучи, вони є урядом. Як уряд вони мають у своєму розпорядженні 6 мільйонів. Вчитель може адаптувати цю цифру до річного бюджету управління країною.

Група має вирішити, як вони витратять гроші в наступному році. За допомогою маркерів та ручок кожна група створює свій постер і пояснює, як уряд буде витрачати дані гроші. Кожна група далі презентує свої ідеї для всього класу. В кінці кожної презентації учням надається можливість запитати групи про подальші плани використання коштів.

Учитель також може поставити питання, надаючи їм інформацію стосовно економії та функцій уряду, наприклад:

- Чи думали ви, щоб витратити гроші на повну виплату іноземного боргу?
- Чи використаєте ви гроші на створення нових робочих місць?
- Наскільки важливим для уряду є спрямувати кошти на освіту?

Далі вчитель працює з класом, створюючи список усіх справ, на які повинен уряд використати гроші.

Далі вчитель пропонує класу повернутись у свої групи і дає кожній групі записаний на аркуші список соціальних ідеалів, які намагається досягнути уряд у демократичному суспільстві, наприклад:

- добробут;
- безпека;
- справедливість;
- соціальна гармонія;
- права людини;
- процвітання.

Учні повинні відзначити ідеали у списку навпроти тих галузей, які вони окреслили, визначаючи, які з ідеалів вже досягнуті.

Учні представляють свої ідеї класу та вчитель завершує урок запитанням:

- Як ви вважаєте, яким є найголовніший обов'язок уряду?

Домашнім завданням може бути пошук шляхів витрачання грошей урядом. Учні можуть виконати це завдання, користуючись переглядом телебачення або газет та журналів. Учні представляють те, що вони з'ясували на початку уроку і, як вони вважають, змінились їх власні пріоритети після нього.

Урок 3

Я та моя роль

Що має очікувати країна від своїх громадян?

Навчальні цілі	Учні вивчають про обов'язки громадян у демократичному суспільстві
Завдання для учнів	Учні розглядають види відповідальності, що несуть громадяни, і як вони заохочуються до взяття своїх обов'язків більш серйозно
Ресурси	Набір презентаційних карток (роздаткові матеріали для учнів 9.2), аркуші паперу для кожної групи з 4-6 учнів
Методи	Презентації, робота в малих групах та дискусія в класі

Інформаційна скринька

Громадяни в демократичному суспільстві очікують гарантій своїх певних прав, таких як громадянські права, політичні права, соціальні права, культурні права та права у галузі навколишнього середовища. Які з цих прав будуть предметом дебатів? Це питання відповідальності, яке йде паралельно з даними правами. Де хто вважає, що громадяни повинні мати лише одну відповідальність – підкорятись закону. Інші думають, що суспільство вимагає від громадянина більш широку відповідальність.

ХІД УРОКУ

Учитель починає урок з поділу класу на групи по 4-6 учнів. Кожній групі дається набір дискусійних карток (роздаткові матеріали для учнів 9.2). У кожній картці йдеться про можливий обов'язок громадянина.

Учитель пропонує групам посортувати картки за трьома категоріями – залежно від того, кого стосуються наведені на картках обов'язки:

1. УСІХ громадян.
2. ДЕЯКИХ громадян.
3. НІКОГО.

Учитель пропонує учням представити своє рішення для класу та пояснити його.

Учні повертаються у свої групи, де вони отримують великі аркуші паперу і маркери. Вчитель пропонує групам створити так звану “громадянську хартію”. Вони повинні поділити аркуші паперу на дві колонки. У першій вони мають написати те, що вони думають про очікування кожного громадянина від їх країни (під назвою “ПРАВА”), а у другій, що громадяни очікують від себе у відповідь (під назвою “ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ”).

Коли учні завершать цю роботу, групи представляють її всьому класу та дають можливість іншим поставити питання щодо виконаної роботи.

На завершення вчитель може поставити запитання класу:

- Як ви думаєте, громадяни у вашій країні завжди піклуються про свою відповідальність як громадяни? Так чи ні?
- Що, на ваш погляд, потрібно зробити, щоб громадяни вашої країни були більш відповідальними?
- Як ви думаєте, чи можна громадян позбавити деяких з їх прав, якщо вони не виконують обов'язки як громадяни належним чином? Чому так, або чому ні?

Домашнім завданням може бути проведення дослідження серед членів родини та друзів про відповідальність громадян (якою вона має бути). Учні можуть представити свої надбання класу на початку наступного уроку.

Урок 4**Учнівський парламент****Як потрібно управляти школою?**

Навчальні цілі	Учні можуть визначати критерії того, як потрібно управляти школою, та роль учнівської ради в цьому процесі
Завдання для учнів	Учні розглядають, як повинен працювати їх ідеальний учнівський парламент
Ресурси	Опитувальник для кожного учня (роздатковий матеріал для учнів 9.3). Великий аркуш паперу, маркери та аркуші паперу для кожної групи з 4-6 учнів
Методи	Презентації, робота в малих групах та дискусія в класі, індивідуальна робота

Інформаційна скринька

Молоде покоління також є громадянами. Вони мають право голосу в громаді та можуть висловити міркування, що впливають на них та їх громаду. Це також включає їх життя в школі. Механізми, що дають змогу учням впливати на життя в школі, не тільки допомагають молоді застосовувати свої права, а й також допомагають навчатись демократичним процесам. Однак ці механізми можуть бути й предметом дискусії. Дехто думає, що для кожної школи важливо мати свій окремий учнівський парламент, інші вважають, що це не важливо, а існують шляхи створення можливостей для учнів брати участь у житті своєї школи.

Урок розпочинається з домашнього завдання учнів. Залежно від обсягу їх матеріалу та потреби в дискусії час може бути продовжено на наступний урок. Якщо такої можливості немає, вчитель може зібрати учнівські роботи та дати письмовий зворотний зв'язок. Учитель має бути впевнений, що кожній роботі приділялась належна увага.

ХІД УРОКУ

Учні починають урок з презентацій результатів їх дослідження, що демонструють ставлення їх родин та друзів до поняття відповідальності громадянина. Учні обговорюють свої результати.

Учитель ознайомлює з новою темою, згадуючи про матеріал та запитуючи учнів, наскільки, на їх думку, вдало працює їхній шкільний парламент. Якщо на даний момент у школі немає учнівського представництва, вчитель може запитати учнів, чи знають вони школу, де це є і у якій формі.

Вчитель пояснює учням, що їх завданням буде уявити ідеальний учнівський парламент – тобто групу демократично обраних учнів, що представляють інтереси всієї учнівської громади.

Учитель роздає опитувальник (роздатковий матеріал для учнів **9.3**).

Далі вчитель поділяє учнів на групи по **4-6** осіб. У групах в учнів є час, щоб порівняти свої відповіді на запитання опитувальника та поставити питання один одному. Далі вчитель дає групам великий аркуш паперу та маркери. Завданням для групи буде зобразити структуру ідеального учнівського парламенту. Вчитель повинен пояснити, що таке структура та навести кілька прикладів того, якими можуть бути правила побудови учнівського парламенту.

Коли групи закінчать, вони представляють свої роботи решті учнів у класі для розгляду таких питань:

- Скільки влади повинні мати учні та скільки директор школи та вчителі?
- Хто повинен мати останнє слово при прийнятті рішень, що впливають на життя школи?
- Чи може школа бути демократією?

На завершення учні розробляють презентацію для директора школи, за бажанням, для надання конкретних пропозицій для їх власного шкільного парламенту.

Домашнім завданням може бути проведення дослідження серед членів родини та друзів за таким питанням:

- Як ви думаєте, чи кожна школа у країні повинна мати шкільний парламент? Так чи ні, чому?

Учні повинні представити свої результати на початку наступного уроку.

Роздатковий матеріал для учнів 9.1

Королівство Сіккал

Сіккал – країна, розташована високо в горах. Протягом століть вона мала небагато контактів з іншим світом.

Оскільки Сіккал є тільки невеликим королівством, воно привернуло багато інтересу. Це відбулось тому, що в ньому суспільство організоване незвичним чином.

Спершу слід сказати, що жоден житель ніколи не буває голодним. Народ Сіккала виробляє достатньо їжі, щоб поділитись нею з іншими, хто цього потребує. Кожна сім'я звільнена від сплати ренти за проживання в будинках. Величина будинків залежить від кількості сім'ї. Паливо та продукція надається безкоштовно у вигляді регулярного сервісу. У разі захворювання завжди допомагає лікар. Кожен проходить безкоштовно медичне обстеження раз у 6 місяців та соціальні працівники здійснюють регулярні відвідання людей похилого віку, сімей з малими дітьми та тих, хто потребує додаткової турботи.

У Сіккалі всі блага життя доступні для кожного. Кожній сім'ї надається книга ваучерів, які вони вимінюють кожного року на предмети розкоші, такі як парфуми, прикраси та спеції. Ваучери можуть бути використані або збережені протягом певного періоду для чогось особливого.

Як жителі Сіккалу змогли організувати всі ці речі? Як згадують, Сіккал був під управлінням королівської сім'ї. Теперішні король – Кінг Сік III. Він вирішує, яку кількість людей потрібно виділити на певні роботи, наприклад на виробництво продуктів, будівництво та медичне обслуговування. Люди, які здійснюють ці роботи, обираються у віці 5 років та посилаються у спеціальні школи для навчання. Фермери навчаються у сільськогосподарських школах, будівельники у технічних, працівники сфери охорони здоров'я - у медичних тощо. Кожен, хто досягає певного віку для роботи, наймається до одного з королівських палаців Кінга Сіка.

Найбільш цікавим є те, що у Сіккалі немає грошей як таких. Жодна потреба не оплачується, оскільки кожен уже має все, чого потребує!

Ви можете запитати себе, чи ніколи ніхто у Сіккалі не скаржився на такий порядок. Насправді, трапляється це не часто. Ті люди, які скаржаться, потрапляють до психічних лікарень. Нарешті, вас будуть вважати не сповна розуму, якщо ви скаржитесь на подібне суспільство, чи не так?

Роздатковий матеріал для учнів 9.2**Картки для дискусії**

Платити податки	Бути членом політичної партії
Боротися, захищаючи свою країну	Голосувати на виборах
Подати заяву про злочин до поліції	Підтримувати свою сім'ю
Підкорятись закону	Допомагати своїм сусідам
Висловлюватись про свою країну, в той час, коли це критикується	Інше... ?

Роздатковий матеріал для учнів 9.3

Опитувальник

У вашому ідеальному учнівському парламенті:

1. Скільки учнів буде представлено в ньому?
2. Скільки буде обрано представників?
3. Як часто учнівський парламент буде збиратись?
4. Де буде зустрічатись учнівський парламент?
5. У який спосіб залучатимуться вчителі та батьки (у разі, якщо це так)?
6. Які питання буде дозволено вирішувати учнівському парламенту, а які ні?
7. Які рішення матиме право приймати учнівський парламент і які рішення не буде дозволено приймати учнівському парламенту?

Живемо в демократії

Плани уроків з питань Освіти для демократичного громадянства та Освіти прав людини для загальноосвітніх навчальних закладів

Автори:

Ролф Голлоб

Тед Хаддлестон

Петер Крапф

Дон Роу

Вім Таелман

Київ, НАДУ

Відповідальні за випуск : *Н. Г. Протасова, В. В. Полторак*

Редактори : *В. А. Дон, С. М. Шиманська*

Коректор *О. В. Должикова*

Технічний редактор *О. Г. Сальнікова*

Підп. до друку **23.12.2009.**

Формат **60×84/8.** Ум.-друк. арк. **23,85.** Обл.-вид. арк. **8,59.**

Тираж **1000** пр.

Видавець : Національна академія державного управління
при Президентові України

03057, Київ-57, вул. Ежена Потьє, 20, тел. 456-67-93.

Свідоцтво серії ДК № **1561** від **06.11.2003** р.

Виготівник : ТОВ “Центр народної творчості “Гопак”

01034, Київ, вул. Рейтарська, 21/13

